

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
EDUKOLOGIJOS KATEDRA

Virginija Rudaitienė

Edukologijos magistrantūros II kurso studentė
(Vaiko teisių apsaugos vadyba)

**Rajoninio vaiko teisių apsaugos skyriaus organizacinės veiklos optimizavimas
vaikų socialinės globos srityje (atvejo analizė)**

Magistro darbas

Darbo vadovė:

prof. dr. Audronė Juodaitytė

Šiauliai, 2011

Darbas originalus..... Virginija Rudaitienė
(studento parašas)

PATVIRTINIMAS APIE MAGISTRO BAIGIAMOJO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad parengtas magistro darbas

Rajoninio Vaiko teisių apsaugos skyriaus veiklos optimizavimas vaikų socialinės globos srityje (atvejo analizė)

- atliktas savarankiškai ir jo dalys arba visas darbas nėra nukopijuotas nuo kitų autorių darbų;
- nebuvo pateiktas atsiskaitymui šiame ar kitame ŠU fakultete ar kitoje aukštojoje mokykloje;
- pateiktos nuorodos į visus kitų autorių darbus, kurių medžiaga pasinaudota.

Virginija Rudaitienė

TURINYS

SANTRAUKA.....	4
SUMMARY.....	5
TERMINAI IR APIBRĖŽIMAI.....	6
ĮVADAS.....	8
1. VAIKO TEISIŲ APSAUGOS SKYRIAUS VEIKLĄ SĄLYGOJANTYS VEIKSNIAI.....	10
1.1. Lietuvos Respublikos teisės aktai- vaiko teisių užtikrinimo garantas.....	10
1.2. Vaiko teisių apsaugą vykdančios institucijos. Tarpžinybinio bendradarbiavimo svarba vaikų teisių apsaugos srityje.....	16
1.3 Tėvų globos netekimo priežastys.....	24
1.3.1. Socialinės rizikos šeima kaip socialinės našlaitystės prielaida.....	25
1.3.2. Emigracija. Vaikų, likusių be įstatyminio atstovo, situacija.....	29
1.4.Vaiko, likusio be tėvų globos, globos (rūpybos) organizavimo prioritetai ir problemos.....	32
1.4.1. Globa šeimoje kaip prioritetinga globos forma.....	35
1.4.2.Vaiko globos organizavimas šeimynoje- globos namų alternatyva.....	39
1.4.3.Vaiko globa vaikų globos namuose- neišspręsta valstybės problema.....	42
2.VAIKO TEISIŲ APSAUGOS SKYRIAUS VEIKLOS, ORGANIZUOJANT VAIKŲ SOCIALINĘ GLOBĄ, EMPIRINIO TYRIMO METODIKA IR TYRIMO ORGANIZAVIMAS.....	46
2.1 Tyrimo metodika ir tiriamųjų apibūdinimas.....	46
3.TYRIMO REZULTATAI IR JŲ ANALIZĖ.....	49
3.1 Rajono savivaldybės Vaiko teisių apsaugos skyriaus veiklos analizė vaikų globos srityje (Šakių r. atvejis).....	49
3.2 Rajono savivaldybės Vaiko teisių apsaugos skyriaus SSGG (SWOT) analizė (Šakių r. atvejis).....	57
3.3 Rajono savivaldybės administracijos VTAS darbuotojo ir rajono šeimynų steigėjų požiūrio į vaikų globos problemas ir jų sprendimo būdus tyrimas (Šakių r. atvejis).....	65
IŠVADOS.....	74
REKOMENDACIJOS.....	75
DISKUSIJA.....	76
LITERATŪRA	77
PRIEDAI	

SANTRAUKA

Magistro darbo tema - RAJONINIO VAIKO TEISIŲ APSAUGOS SKYRIAUS VEIKLOS OPTIMIZAVIMAS VAIKŲ SOCIALINĖS GLOBOS SRITYJE: ATVEJO ANALIZĖ.

Vaiko teisių apsaugos skyrius yra Vaiko teisių apsaugos sistemos dalis. Nuo jo veiklos efektyvumo priklauso visos Vaiko teisių apsaugos sistemos funkcionavimo kokybė. Spręsdamas visas su vaiko teisių įgyvendinimu susijusias problemas, Vaiko teisių apsaugos skyrius vadovaujasi Lietuvos Respublikos įstatymais, Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos nuostatomis, kitais teisės aktais. Todėl, kalbant apie Vaiko teisių apsaugos skyriaus veiklos optimizavimą, būtina atsižvelgti į teisinę bazę, suvokti Vaiko teisių apsaugos skyriaus veiklos galimybes Vaiko teisių apsaugos sistemoje. Darbe analizuojamas teisės aktų poveikis Vaiko teisių apsaugos skyriaus veiklos organizavimui, tarpžinybinio bendradarbiavimo įtaka Vaiko teisių apsaugos skyriaus sprendimams.

Tyrimo aktualumas. Didelė Lietuvos Respublikos problema – be tėvų globos likę vaikai ir vaikai, kuriems kyla grėsmė tėvų globos netekti. Darbe didelis dėmesys skiriamas priežasčių, dėl kurių vaikai dažniausiai netenka tėvų globos, identifikavimui ir vaikų, netekusių tėvų globos, globos (rūpybos) organizavimo sąlygoms ir galimybėms Lietuvos Respublikoje apžvelgti.

Tyrimo objektas – Lietuvos Respublikos norminių teisės aktų, vaiko teisių apsaugos sistemos ir rajoninio Vaiko teisių apsaugos skyriaus sąveika vaikų teisių ir teisėtų interesų užtikrinimo srityje.

Tyrimo tikslas – Vaiko teisių apsaugos skyriaus veiklos tobulinimas, siekiant sumažinti be tėvų globos likusių vaikų, gyvenančių globos institucijose, skaičių, imantis sėkmingų teisės aktuose numatytų priemonių įgyvendinimo, kokybiškų sprendimų priėmimo ir konstruktyvaus tarpžinybinio bendradarbiavimo.

Darbe keliami hipotezė, jog Lietuvos Respublikos norminiuose teisės aktuose, vaiko teisių apsaugos sistemos veikloje nepakankamas dėmesys skiriamas vaiko globos šeimos aplinkoje organizavimui, tačiau Vaiko teisių apsaugos skyriaus veikla gali įtakoti be tėvų globos likusių vaikų situacijos pagerinimą.

Tyrimo metodologija. Hipotezei patvirtinti, analizuojami teisės aktai, susiję su vaiko globos (rūpybos) organizavimu, atlikta Šakių rajono Vaiko teisių apsaugos skyriaus, didelį dėmesį skiriančio vaikų globos organizavimui šeimoje, veiklos, SSGG (SWOT) analizė, standartizuoto interviu metodu apklaustos visų keturių Šakių rajone įsteigtų šeimynų steigėjos. Tyrimo metu buvo siekiama išskirti priežastis, skatinančias šeimynų, kaip alternatyvos vaikų globos namams, steigimą ir problemas, trukdančias šeimynų veiklą. Didelis dėmesys sutelktas į Vaiko teisių apsaugos veiklą, stebimas jos tiesioginis poveikis vaikų, likusių be tėvų globos, situacijos sprendimui.

Pateiktos išvados ir pasiūlymai Vaiko teisių apsaugos skyriams dėl veiklos optimizavimo vaiko socialinės globos srityje.

SUMMARY

Master thesis title - OPTIMIZATION OF REGIONAL CHILDREN RIGHTS PROTECTION DEPARTMENT ACTIVITIES IN THE FIELD OF CHILDREN SOCIAL CARE: CASE STUDY

Children rights protection department is a part of children right protection system. The performance efficiency of the department influences the quality of the whole children right protection system functionality. Children right protection department follows laws of Lithuanian Republic and United Nations Children right convention in the solutions of all problems associated with children right protection. Therefore speaking about the optimization of children right protection department it is necessary to take in to account the legislation and to understand the potential of the activities of children right protection department in the whole system of the children right protection. In this work the influence of the legislation to the organization of the children right protection department activities and influence of interdepartmental cooperation to the decisions of children right protection department are analyzed.

Study relevance. Very actual problem of Lithuanian Republic is the children who lost parental care and the children who are in danger of losing parental care. In this work large attention is devoted to identify the causes determining the loss of the parental care and review optimization of children without parental care, social care organization potentials in Lithuanian Republic.

Study object. Lithuanian Republic law acts, cooperation of children right protection system and children right protection regional department in the field of ensuring children rights and legitimate interests.

Study objective. Improvement of children right protection department activities. The first objective of such an improvement is to decrease the number of children without parental care living in the foster institutions by ensuring successful application of means provided in the laws acts and making qualitative decisions in the process of interdepartmental cooperation.

In this work hypothesis is proposed that not sufficient attention is devoted to the organization of the children care in the family environment in the law acts of Lithuanian republic and whole activities of children right protection system. Activities of regional children right protection department could improve the situation in the field of social care of children without parental care.

Study methodology. In order to confirm the proposed hypothesis, law acts associated with children care organization are analyzed. SWOT activity analysis of Šakiai regional children care department devoting large attention to organization of children care in family environment is performed. Founders of all four (children care) households were interviewed using standard interview methodic. Aim of this study to identify reasons, encouraging foundation of children care households as an alternative to orphanages also to identify problems limiting activities of such households. Large attention is concentrated to the activities of children right protection department, its direct influence to the solution of children who lost parents care situation is monitored.

Conclusions and suggestions for optimization of children right protection department activities in the field of children social care are presented.

TERMINAI IR APIBRĖŽIMAI

Emigracija – išvykimas į kitą valstybę, ketinant apsigyventi naujoje gyvenamojoje vietoje nuolat, arba ne trumpiau kaip 12 mėnesių.[1]

Globojamas (rūpinamas) vaikas – vaikas, kuriam įstatymų nustatyta tvarka yra paskirta laikinoji arba nuolatinė globa ar rūpyba [2]

Globėjas (rūpintojas) – asmuo, kuriam patikėta laikinoji ar nuolatinė vaiko globa [2]

Likęs be tėvų globos vaikas - vaikas iki 18 metų, kuriam įstatymų nustatyta tvarka yra nustatyta laikinoji ar nuolatinė globa (rūpyba). [3]

Socialinis darbas - profesinė socialinio darbuotojo ir socialinių darbuotojų padėjėjų veikla, nukreipta ryšių tarp žmonių ir jų aplinkos pagerinimui, siekiant sustiprinti asmenų ar jų bendruomenių prisitaikymo prie aplinkos galimybes bei padėti jiems integruotis visuomenėje [4]

Socialinės paslaugos - paslaugos, kuriomis suteikiama pagalba asmeniui (šeimai), dėl amžiaus, negalios, socialinių problemų iš dalies ar visiškai neturinčiam, neįgijusiam arba praradusiam gebėjimus ar galimybes savarankiškai rūpintis asmeniniu (šėimos) gyvenimu ir dalyvauti visuomenės gyvenime. Jų tikslas - sudaryti sąlygas asmeniui (šeimai) ugdyti ar stiprinti gebėjimus ir galimybes savarankiškai spręsti savo socialines problemas, palaikyti socialinius ryšius su visuomene, taip pat padėti įveikti socialinę atskirtį [4]

Socialinės rizikos šeima - šeima, kurioje auga vaikai iki 18 metų ir kurioje bent vienas iš tėvų piktnaudžiauja alkoholiu, narkotinėmis, psichotropinėmis ar toksinėmis medžiagomis, yra priklausomas nuo azartinių lošimų, dėl socialinių įgūdžių stokos nemoka ar negali tinkamai prižiūrėti vaikų, naudoja prieš juos psichologinę, fizinę ar seksualinę prievartą, gaunamą valstybės paramą panaudoja ne šeimos interesams ir todėl iškyla pavojus vaikų fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi bei saugumui. Socialinės rizikos šeimai priskiriama ir šeima, kurios vaikui įstatymų nustatyta tvarka yra nustatyta laikinoji globa (rūpyba) [4]

Šeimyna – nevyriausybinų institucijų, organizacijų ir fizinių asmenų įsteigta vaikų globos įstaiga, įregistruota Juridinių asmenų registre ir įstatymų nustatyta tvarka turinti užtikrinti likusio be tėvų globos vaiko priežiūrą, auklėjimą, atstovavimą jam, jo teisėms ir teisėtiems interesams [5]

Teisėti vaiko atstovai – yra tėvai, įtėviai, globėjai, rūpintojai ir kiti asmenys, kurie pagal įstatymą ar kitą teisės aktą privalo rūpintis vaiku, jį auklėti, globoti, jam atstovauti, ginti jo teises ir teisėtus interesus [3]

Vaikas - yra žmogus, neturintis 18 metų, išskyrus atvejus, kai įstatymai numato kitaip [6].

Vaikus globojanti šeima - sutuoktiniai (ar vienas gyvenantis vyresnis kaip 21 metų

asmuo), įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka prižiūrintys ar globojantys (besirūpinantys) nesusietus giminystės ryšiais likusius be tėvų globos vaikus, socialinės rizikos vaikus, vaikus su negalia [4]

TRUMPINIAI

VTAS (VTAT) – Vaiko teisių apsaugos skyrius (tarnyba)

SADM – Socialinės apsaugos ir darbo ministerija

CK – Civilinis kodeksas

LR- Lietuvos Respublika

ĮVADAS

Vaiko teisių apsaugos sistema yra sukurta siekiant vieno, paties svarbiausio tikslo - kiekvieno vaiko teisių ir teisėtų interesų užtikrinimo. Nors Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos sistemą sudaro daugelis institucijų, tačiau visos jos turi funkcionuoti, turėdamos tą patį prioritetą- vaiką, bei remtis tais pačiais Lietuvos Respublikos norminiais aktais.

1992 m. sausio 8 d. Lietuvos Respublika prisijungė prie Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos, kurią Lietuvos Respublikos Seimas ratifikavo 1995 m. liepos 3 d. Konvencijoje numatyta, kad „vaikui, atsižvelgiant į jo fizinį ir psichinį nebrandumą, reikia ypatingos apsaugos ir priežiūros, taip pat atitinkamos teisinės apsaugos, tiek iki gimimo, tiek ir po jo“.[7]

Temos aktualumas. Lietuvos Respublikoje teisės aktai derinami su Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija, vaiko teisių apsaugos politikos įgyvendinimui skiriamas vis didesnis dėmesys. Tačiau tarp deklaratyvių frazių kartais lieka nepastebėtas vaikas, jo poreikiai bei teisėti lūkesčiai.

Didelė problema Lietuvoje- vaikai, dėl įvairių priežasčių netekę ar netenkantys tėvų globos. Nors kuriami vis nauji su vaiko teisių apsaugos įgyvendinimu susiję įstatymai, peržiūrimos įvairių institucijų funkcijos bei atsakomybės lygis, steigiamos naujos pareigybės, tačiau daugelis vaikų praranda savo vieną svarbiausių teisių- galimybę augti šeimoje. Nors visuose susijusiuose teisės aktuose šeima įvardijama kaip prioritetinga vaiko globos ir saugios vaikystės institucija, tačiau, kai susiduriama su vaiko, netekusio tėvų globos, situacija, gali atrodyti, kad visa sistema ir įstatymai veikia priešingai vaiko interesams.

Temos naujumas/reikšmingumas. Vaikų, likusių be tėvų globos problema Lietuvos Respublikoje yra įsisenėjusi ir kol kas neišspręsta. Atskiros probleminės sritys yra gana aktyviai analizuojamos tiek psichologiniu, tiek pedagoginiu, tiek sociologiniu aspektais. Didelis dėmesys skiriamas vaikų, augančių vaikų globos namuose, psichologinėms, socialinėms problemoms identifikuoti. Plačiai nagrinėjamas ir socialinės atskirties aspektas socialinės rizikos šeimose bei socialinio darbo organizavimo ypatumai. Aptariamas ir emigracijos iš Lietuvos Respublikos fenomenas, bandoma išsiaiškinti jos pasekmės šeimai ir visuomenei. Tačiau vieno, apimančio tiek įstatyminę bazę, tiek globos atsiradimo prielaidas, tiek sprendimo būdus, tyrimo, susiejančio Vaiko teisių apsaugos skyrių su esama situacija ir galimais sprendimo būdais, rasti nepavyko.

Tyrimo hipotezė. Tikėtina, kad Lietuvos Respublikos norminiuose teisės aktuose, vaiko teisių apsaugos sistemos veikloje nepakankamas dėmesys skiriamas vaiko globos šeimos

aplinkoje organizavimui, tačiau Vaiko teisių apsaugos skyriaus veikla gali įtakoti be tėvų globos likusių vaikų situacijos pagerinimą.

Vaiko teisių apsaugos skyrius yra vaiko teisių apsaugos sistemos dalis. Jo veikla glaudžiai susijusi su kitomis šios sistemos dalimis ir yra griežtai reglamentuojama Lietuvos Respublikos teisinės bazės.

Šiuo darbu siekiama parodyti kaip, remiantis Lietuvos Respublikos teisės aktais bei tarpžinybinio bendradarbiavimu, vaiko socialinės globos (rūpybos) srityje funkcionuoja Vaiko teisių apsaugos skyrius ir kaip būtų galima jo veiklą optimizuoti, siekiant geresnio vaikų teisių ir teisėtų interesų užtikrinimo vaikų socialinės globos srityje.

Tyrimo objektas – Lietuvos Respublikos norminių teisės aktų, vaiko teisių apsaugos sistemos ir rajoninio Vaiko teisių apsaugos skyriaus sąveika vaikų teisių ir teisėtų interesų užtikrinimo srityje.

Tyrimo tikslas – Vaiko teisių apsaugos skyriaus veiklos tobulinimas, siekiant sumažinti be tėvų globos likusių vaikų, gyvenančių globos institucijose, skaičių, imantis sėkmingų teisės aktuose numatytų priemonių įgyvendinimo, kokybiškų sprendimų priėmimo ir konstruktyvaus tarpžinybinio bendradarbiavimo.

Įgyvendinant tyrimo tikslą keliami tokie uždaviniai:

1. Išanalizuoti vaiko teisių apsaugą reglamentuojančių teisės aktų bazę.
2. Išsiaiškinti vaikų, likusių be tėvų globos, globos (rūpybos) organizavimo prioritetus, problemas ir galimybes.
3. Išanalizuoti Šakių rajono savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos skyriaus veiklą vaikų socialinės globos (rūpybos) srityje.
4. Atlikti interviu su Šakių rajono savivaldybės Vaiko teisių apsaugos skyriaus darbuotojais, Šakių rajono šeimynų steigėjomis, siekiant išsiaiškinti veiklos efektyvumą ir problemas vaikų socialinės globos (rūpybos) srityje ir pateikti pasiūlymus dėl Vaiko teisių apsaugos skyriaus veiklos tobulinimo vaikų socialinės globos (rūpybos) srityje.

Tyrimo metodai:

- mokslinės literatūros analizė;
- teisės aktų analizė;
- dokumentų analizė ir statistinių duomenų analizė,
- interviu;
- kokybinė duomenų analizė.

Tyrimo struktūra:

Darbą sudaro įvadas, 3 skyriai, išvados, rekomendacijos, diskusija, literatūros sąrašas, priedai. Darbe pateikta 12 lentelių ir 11 paveikslų.

1. VAIKO TEISIŲ APSAUGOS SKYRIAUS VEIKLĄ SĄLYGOJANTYS VEIKSNIAI

1995 m. liepos 3 d. Lietuvos Respublikos Seimas, vadovaudamasis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 138 straipsniu, ratifikavo Jungtinių Tautų vaiko teisių konvenciją. Vaiko teisių konvencijos 1 straipsnyje nurodoma, kad vaiku laikomas kiekvienas žmogus, neturintis 18 metų, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažinta anksčiau.[7]

Taip pat Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 3 straipsnio 2 dalyje teigiama: „Valstybės dalyvės įsipareigoja teikti vaikui tokią apsaugą ir globą, kokios reikia jo gerovei, atsižvelgdamos į jo tėvų, globėjų, ar kitų asmenų, atsakančių už jį pagal įstatymą, teises ir pareigas, ir tam tikslui imasi atitinkamų teisinių ir administracinių priemonių.“[7]

Lietuvos Respublikoje žmogaus ir, ypač vaiko, teisėms dėmesys nuolat didėja: kuriami ir priimami nauji įstatymai, žiniasklaidos dėka visuomenė informuojama apie vaikų teisių ir teisėtų interesų pažeidimus, imama reikalauti asmeninės pareigūnų, atsakingų už vaikų teisių priežiūrą bei kontrolę, atsakomybės. Tačiau nėra iki galo apibrėžta kiekvienos grandies, turinčios užtikrinti vaikų apsaugą, atsakomybės sritis, netobula nuolat besikeičianti socialinės paramos bei socialinių paslaugų, teikiamų šeimai, sistema. Vis dar nėra aiškios Seimo pozicijos, ką Lietuvos Respublikoje reikia vadinti šeima ir kaip tai šeimai padėti. Trūksta švietėjiškos veiklos, skatinančios tėvus prisiimti atsakomybę už savo vaikų gerovę.

1.1. Lietuvos Respublikos teisės aktai- vaiko teisių užtikrinimo garantas

„Žmogaus teisių idėja yra tai, jog kiekvienas asmuo vertas pagarbos. Vaiko teisių konvencija yra pirmas tarptautinės teisės dokumentas, kuris suteikia vaikams žmogaus teises ir pripažįsta juos autonomiškais individualais.“ [8]

Lietuvos Respublikos Seimas 1995 m. ratifikavo Jungtinių Tautų vaiko teisių konvenciją. Nuo šio momento Lietuvos Respublikoje priimami įstatymai imami derinti su Konvencijos nuostatomis.

Konvencijos 3 straipsnyje nurodoma, kad už vaikų globą ir apsaugą atsakingos įstaigos, tarnybos ir organai, ypač saugumo, sveikatos apsaugos sritys, jų darbuotojų skaičius bei tinkamumas, tiek kompetentinga jų priežiūra atitiktų kompetentingų organų nustatytas normas. Šeštasis Konvencijos straipsnis kalba apie neatimamos vaiko teisės gyventi ir sveikai vystytis

užtikrinimo. Iš esmės tai yra dokumentas, kuris garantuoja vaikų teises į apsaugą, aprūpinimą ir dalyvavimą visuomeniniame gyvenime.

Pagrindinis mūsų šalies dokumentas Lietuvos Respublikos Konstitucija apima svarbiausias žmogaus teises ir laisves: teisę į gyvybę (19 str.), teisę į laisvę (20 str.), teisę į asmens ir privataus gyvenimo neliečiamybę (21-22 str.), nuosavybės neliečiamybę ir kt. Konstitucija įpareigoja valstybę imtis visų reikiamų priemonių vaiko ir šeimos gerovei užtikrinti. Svarbus yra Lietuvos Respublikos Konstitucijos straipsnis, kuriuo nurodoma, jog žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtinės.[9]

Vaiko teisių apsaugos požiūriu, esminis turėtų būti 38 Lietuvos Respublikos Konstitucijos straipsnis. Jame teigiama, jog šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas. [9]Valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę ir vaikystę. Tuo pačiu straipsniu nusakoma tėvų pareiga auklėti bei materialiai išlaikyti savo vaikus iki pilnametystės, o vaikų pareiga- gerbti tėvus ir išlaikyti juos senatvėje.

2000 m. liepos 18 d. Lietuvos Respublikos Seimas patvirtino Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymą. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (toliau CK) įsigaliojo 2001 m. liepos 1 d.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso Trečiosios knygos normos nustato bendruosius šeimos santykių teisinio reglamentavimo principus ir reglamentuoja santuokos sudarymo, jos galiojimo bei nutraukimo pagrindus ir tvarką, sutuoktinių turtines ir asmenines neturtines teises, vaikų kilmės nustatymą, vaikų ir tėvų bei kitų šeimos narių tarpusavio teises ir pareigas, įvaikinimo, globos ir rūpybos, civilinės būklės aktų registravimo tvarkos pagrindines nuostatas. [2]

CK 3.30 straipsnis teigia, jog sutuoktiniai privalo išlaikyti ir auklėti savo nepilnamečius vaikus, rūpintis jų švietimu, sveikata, užtikrinti vaiko teisę į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę ir laisvę, vaiko turtines, socialines ir kitokias teises, numatytas vidaus ir tarptautinės teisės. Šio straipsnio nuostatos glaudžiai siejasi su Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija ir Lietuvos Respublikos Konstitucija, papildo ir detalizuoja pastarųjų dokumentų teiginius.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso straipsnių nuostatomis remiasi Vaiko teisių apsaugos tarnybų (skyrių) atstovai, kreipdamiesi į teismus dėl:

1. Tėvų valdžios neterminuoto apribojimo asmenims, negalintiems arba nesugebantiems tinkamai pasirūpinti savo nepilnamečiais vaikais,
2. Globos (rūpybos) vaikams, likusiems be tėvų globos, nustatymo,
3. Globėjo (rūpintojo) skyrimo,
4. Išlaikymo vaikams priteisimo,

5. Vaiko gyvenamosios vietos nustatymo,
6. Vaiko kilmės iš tėvo ar motinos nustatymo,
7. Globėjo (rūpintojo) nušalinimo/atleidimo nuo pareigų ir kt. klausimais.

Remdamiesi Lietuvos Respublikos civiliniu kodeksu, Vaiko teisių apsaugos skyrių (tarnybų) darbuotojai teikia teismams išvadas dėl santuokinio amžiaus sumažinimo nepilnamečiui ar jo emancipacijos, palikimo priėmimo/nepriėmimo ar sandorių nepilnamečių asmenų vardu sudarymo arba atsisakymo sudaryt, turto įkeitimo ir kitais klausimais.

Su Lietuvos Respublikos civilinio kodekso įsigaliojimu pasikeitė globojamo vaiko, sulaukusio 14 metų, teisinis statusas: globojamas vaikas nuo 14 metų tampa rūpinamuoju, o jo globėjas- rūpintoju.

Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse apibrėžiamos kai kurios vaikų teisės ir pareigos. Vaikų teisės CK 3.161 straipsnyje apibrėžiamos, remiantis šeimos santykiais, t.y. nusakoma vaiko santykių su tėvais, giminaičiais, svarba, tėvų santuokinių ryšių buvimo arba nebuvimo nereikšmingumas vaikui, vaiko bendravimo su abiem tėvais svarba, tėvų ir vaikų teisės į nuosavybę ir kt.[2]

Vaikų pareigos Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse apibrėžiamos lakoniškai (3.162 str.): Vaikai turi gerbti tėvus ir tinkamai atlikti savo pareigas. [2] Kokios tai pareigos, nedetalizuojama.

Ypatingai svarbiu reikėtų laikyti CK 3.163 straipsnio 1 dalį: „Nepilnamečių vaikų teisių įgyvendinimą užtikrina tėvai.“ [2] Šis straipsnis turėtų reikšti, kad nepilnamečio asmens tėvai pirmiausia turėtų nepažeidinėti vaiko teisių ar teisėtų interesų, o sužinoję apie pažeidimus, nedelsiant juos šalintų arba kreiptųsi į atitinkamas institucijas, kad gautų kvalifikuotą specialistų pagalbą. Šiuo metu visuomenėje ir žiniasklaidoje gaji nuomonė, kad vaiko teises pirmiausia privalo garantuoti ir užtikrinti Vaiko teisių apsaugos sistemos darbuotojai, o ne patys tėvai.

1996 m. kovo 14 d. priimtas Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. Šis įstatymas vėliau buvo pildomas ir keičiamas.

Įstatymo paskirtis- gerinti vaikų teisinę apsaugą šalyje, nustatant suderintus su Lietuvos Respublikos Konstitucija ir tarptautinės teisės normomis bei principais vaiko teisių ir laisvių gynimo pagrindus. [3]

Iš tiesų Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme labai daug sąsajų su Lietuvos Respublikos Konstitucijos nuostatomis, Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija, kitais Lietuvos Respublikos įstatymais. Atsižvelgta ir į vaiko padėtį šių dienų visuomenėje bei šeimoje. Įstatyme numatytos ne tik vaiko teisės, laisvės, bet ir pareigos. Iš naujo apibrėžta vaiko sąvoka, neprieštaraujant Lietuvos Respublikos civilinio kodekso nuostatoms bei Jungtinių Tautų

Vaiko teisių konvencijos apibrėžimams: Vaikas yra žmogus, neturintis 18 metų, išskyrus atvejus, kai įstatymai numato kitaip.[3]

Įstatyme pabrėžiama, kad vaikas turi teisę naudotis ne tik Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme numatytais teisėmis, tačiau ir kituose Lietuvos Respublikos bei tarptautinės teisės aktuose numatytais teisėmis ir laisvėmis.

Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas numato tokias pagrindines vaiko teises:

1. Vaiko teisė gyventi ir augti (7 str.)

Įstatymas numato, jog vaiko teisė gyventi ir augti yra neatimama, o bet kokie moksliniai bandymai ar eksperimentai su vaiku yra draudžiami, ir niekas negali tokiai veiklai duoti sutikimo.

2. Vaiko teisė būti sveikam (8 str.)

Šiuo straipsniu numatoma saugios aplinkos vaikui sukūrimo būtinybė, apimanti tiek sveikatos priežiūros, tiek sveiko gyvenimo formavimo sistemas.

3. Vaiko teisė į individualybę ir jos išsaugojimą. (9 str.)

Tai yra vaiko teisė į vardą, pavardę, tautybę, pilietybę bei šeimos ryšius.

4. Vaiko teisė į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę ir laisvę, orumą. (10 str.)

Apibrėžiama teisė į bendravimą, asmeninį gyvenimą, asmeninę laisvę. Akcentuojamas draudimas kankinti, žaloti vaiką, žiauriai su juo elgtis.

5. Vaiko teisė į gyvenimo sąlygas (11 str.)

Svarbu vaikui užtikrinti teisę į sąlygas, kurios yra būtinos jo fiziniam, dvasiniam, doroviniam vystimuisi. Šias sąlygas privalo užtikrinti tėvai, kiti teisėti vaiko atstovai, valstybės ir vietos savivaldos įstaigos.

6. Vaiko turtinės teisės.(12 str.)

Visada turi būti atsižvelgiama į vaiko turtinius interesus, turi būti leidžiama vaikui, atsižvelgiant į jo veiksnumą, pačiam ar per teisėtus atstovus įgyvendinti savo turtines teises.

7. Vaiko teisė į gyvenamąjį būstą. (13 str.)

Šiuo straipsniu nustatoma, kas vaikas turi teisę į gyvenamąjį būstą. Jei vaikas yra našlaitis ar likęs be tėvų globos vaikas, jis nepraranda teisių į turėtą gyvenamąjį būstą. Vaiko teisių apsaugos darbuotojai privalo užtikrinti, kad nevyktų sandėriai, pabloginantys vaiko gyvenimo sąlygas ar paliekantys vaiką be gyvenamojo būsto.

8. Vaiko socialinės teisės. (14 str.)

Nurodomos teisės į mokslą, specialybę, darbą, teisė į tikėjimo, žodžio laisvę ir kt.

9. Vaiko teisė į valstybės paramą ir išlaikymą. (15 str.) [3]

Įstatymo straipsnyje teigiama, jog : „kiekvienam vaikui, negaunančiam pakankamo išlaikymo iš tėvų ar teisėtų jo atstovų, teikiama valstybės parama.“ [3]

Į antrą šio straipsnio dalį vertėtų atkreipti didesnę dėmesį, nes jo nuostatos Lietuvos Respublikoje įgyvendinamos nepakankamai efektyviai: „Našlaitį ar likusį be tėvų globos ir rūpybos vaiką įstatymų nustatyta tvarka išlaiko valstybė. Kiekvienam tokiam vaikui, neatsižvelgiant į globos formą (valstybinę, privačią, visuomeninę, šeimyninę, asmeninę), valstybės ir vietos savivaldos institucijos turi užtikrinti vienodas materialines sąlygas.“(15 str.2)

10. Vaiko teisė į poilsį ir laisvalaikį. (16 str.)

Vaikui turi būti užtikrinta galimybė ir sąlygos žaisti ar kitaip leisti laisvalaikį pagal amžių, sveikatą ir poreikius.

11. Vaikų, priklausančių Lietuvos Respublikos tautinėms bendrijoms (mažumoms), teisės. (17 str.)

Vaikams suteikta teisė puoselėti savo kalbą, kultūrą, papročius bei tradicijas. Šių teisių įgyvendinimą šiek tiek riboja naujos redakcijos Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas.

12. Vaiko teisė dalyvauti vaikų apsaugos programose (19 str.)

Šiame straipsnyje teigiama: „Vaikas turi teisę pats ar per savo teisėtus atstovus prisidėti prie vaiko teisių apsaugos programų rengimo ir įgyvendinimo.“[3]

Šiuo metu Lietuvoje tikrai nėra pakankamai informacijos ir galimybių vaikams įsitraukti į tokią veiklą.

Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas įveda sąvoką „negalios vaikas“ ir numato vaikų su negalia integravimo į visuomenę ir pilnaverčio gyvenimo užtikrinimo būdus.

Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas yra pažangus tuo, jog įvardija pagrindines vaikų pareigas ir drausmės bei priverčiamųjų auklėjimo priemonių taikymą. Lietuvos Respublikos visuomenė nėra pakankamai informuota apie vaikų pareigas, pastaruoju metu kur kas plačiau vartojama sąvoka „vaikų teisės“.

Nagrinėjamame įstatyme numatytos tokios svarbiausios vaiko pareigos (48 str.):

1. Vaikas yra visuomenės narys ir naudodamasis savo teisėmis turi laikytis nustatytų elgesio normų, Lietuvos Respublikos Konstitucijos, šio ir kitų įstatymų bei teisės aktų nuostatų, gerbti kitų žmonių teises.

2. Vaikas privalo:

1) gerbti savo tėvus, kitus šeimos narius, globoti juos senatvėje, ligos ar kitos negalios atvejais, padėti tėvams ir kitiems paramos reikalingiems šeimos nariams;

2) gerbti pedagogus, kitus suaugusiuosius ir vaikus, nepažeisti jų teisių ir teisėtų interesų;

3) laikytis priimtų elgesio normų mokymo, auklėjimo įstaigose, viešose vietose, darbe, buityje;

4) gerbti ir tausoti kultūros ir istorijos vertybes, gamtą, visuomenės ir privačią nuosavybę.

3. Vaikas turi būti ugdomas atlikti pareigas ir pats atsakyti už savo poelgius šeimoje, mokymo bei auklėjimo įstaigose, darbe, socialinėje aplinkoje.[3]

Pareigų atrodo nedaug, jos užrašytos iš pažiūros lakoniškai, tačiau, įsigilinus paaiškėja, kad vaiko pareigomis nustatytos pagrindinės elgesio normos, kurių laikantis, visuomenės, šeimos narių, draugų bei kitų asmenų interesai ir teisėti lūkesčiai negalėtų būti pažeidžiami.

Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymu taip pat numatyta ir reglamentuojama Vaiko teisių apsaugos institucijų sistema.

2000 m. gegužės 25 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas. [10] Šis įstatymas įsigaliojo 2000 m. rugsėjo 1 d. Jis reglamentuoja Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos statusą ir struktūrą, nustato vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos teisinius pagrindus. 2007 m. gruodžio 18 d. priimtas Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo pakeitimo įstatymas.[11]

2007 m. spalio 31 d. patvirtinta Vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategija ir jos įgyvendinimo priemonių 2007 – 2012 m. planas. Svarbiausia šios strategijos paskirtis- sudaryti kiekvienam vaikui galimybę augti šeimoje arba, nesant tokiai galimybei, vaiko aplinkos sąlygas kiek galima priartinti šeimos sąlygoms.[12]

2008 m. birželio 3 d. patvirtinta Valstybinė šeimos politikos koncepcija. Pagrindinė koncepcijos mintis- šeimos sąvokos apibrėžimas ir pagalbos bei paramos priemonių šeimai numatymas.[13] Po ilgų diskusijų Seime bei visuomenėje buvo priimtas susitarimas, kad šeima yra kuriama vyro ir moters santuokos pagrindu. „Viena vertus, šios diskusijos buvo labai naudingos, nes į jas įsitraukė nemažai Lietuvos žmonių, tačiau kartu išryškėjo tiek pritariančiųjų, tiek prieštaraujančiųjų Koncepcijai teiginių pagrįstumo, įsigilinimo į dalykų esmę, diskutavimo kultūros stoka, pagaliau informacijos sklaidos trūkumas, vienpusiškumas.“ [14]

Toks šeimos modelio užakcentavimas sudaro prielaidas nepilnose šeimose gyvenančių vaikų diskriminavimui, o iš kitos pusės tai, kad nuolat daugėja nesantuokinėje arba nepilnoje šeimoje gimstančių vaikų, rodo Lietuvos žmonių tradicijų, priimtų papročių ir religinių dogmų krizę.

Galima drąsiai sutikti su D.Kabašinskaitės teiginiu, kad „sudėtingame moderniame pasaulyje šeima pati viena negali aprūpinti vaiko. Ji priklauso nuo sveikatos, švietimo ir socialinių paslaugų.“[15] Mūsų amžiuje neįsivaizduojama izoliuota nuo civilizacijos šeima. „Valstybės socialinė politika- tai piniginių išmokų ir paslaugų paskirstymas atsižvelgiant į

gaunamų pajamų dydį ar jų praradimą, arba nemokamą socialinių paslaugų teikimą nepakankamai aprūpintiems piliečiams“ [16]

Vertinant besikeičiančią mūsų šalies ekonominę situaciją, atsižvelgiant į vis didėjančius šeimos poreikius, politinių tikslų siekimą, Lietuvos Respublikos biudžeto išteklius ir galimybes bei kitus veiksnius, nuolat keičiami, tobulinami, perkuriami su socialiniu aprūpinimu susiję įstatymai. Šiuo metu jie nėra palankūs šeimai ir vaikams. Prie tokių įstatymų būtų galima paminėti Lietuvos Respublikos Seimo 2006 m. sausio 19 d. priimtą Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymą, Lietuvos Respublikos Seimo 2006 m. lapkričio 21 d. priimtą Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymo pakeitimo įstatymą.[17] „Kad būtų galima užtikrinti tokių žmonių normalų gyvenimą, jais turi pasirūpinti valstybė. Tuo tikslu kuriama socialinės apsaugos sistema, kurios esmė- lėšas perskirstyti tarp darbingų ir nedarbingų asmenų bei gaunančių mažas pajamas“.[18]

Kaip ypatingai reikšmingą galima būtų paminėti Lietuvos Respublikos Seimo 2006 m. gruodžio 19 d. priimtą Lietuvos Respublikos vaikų išlaikymo fondo įstatymą. Šio įstatymo svarba ta, kad suteikta galimybė vaikams, negaunantiems išlaikymo iš vieno ar abiejų tėvų, gauti bent minimalią paramą iš valstybės. [19] Silpnoji vieta - per keletą metų vis dar neištobulinta priteisto išlaikymo išieškojimo iš tėvų sistema, vis dar nėra vieningos informacinės sistemos, kurioje būtų suvesta ir susisteminta informacija apie išlaikymo vaikams priteisimą ir teismų nutarimų vykdymą. Iš Vaikų išlaikymo fondo išlaikymą gauna tik tie vaikai, kurių tėvai ar kiti teisėti atstovai kreipiasi.

Taip pat priimta keletas teisės aktų, reglamentuojančių vaikų, netekusių tėvų globos, globą (rūpybą) ir įvaikinimą. Nemažas dėmesys skirtas ir socialinės rizikos šeimoms, auginančioms nepilnamečius vaikus.

Lietuvos Respublikoje priimtų įstatymų ir kitų teisės aktų gausa rodo, jog valstybė yra pasirengusi prisiimti atsakomybę už tinkamą vaikų teisių užtikrinimą savo šalyje, tačiau tai nėra vienadienis procesas, ką rodo ir nuolat taisomi, papildomi bei iš naujo kuriami įstatymai.

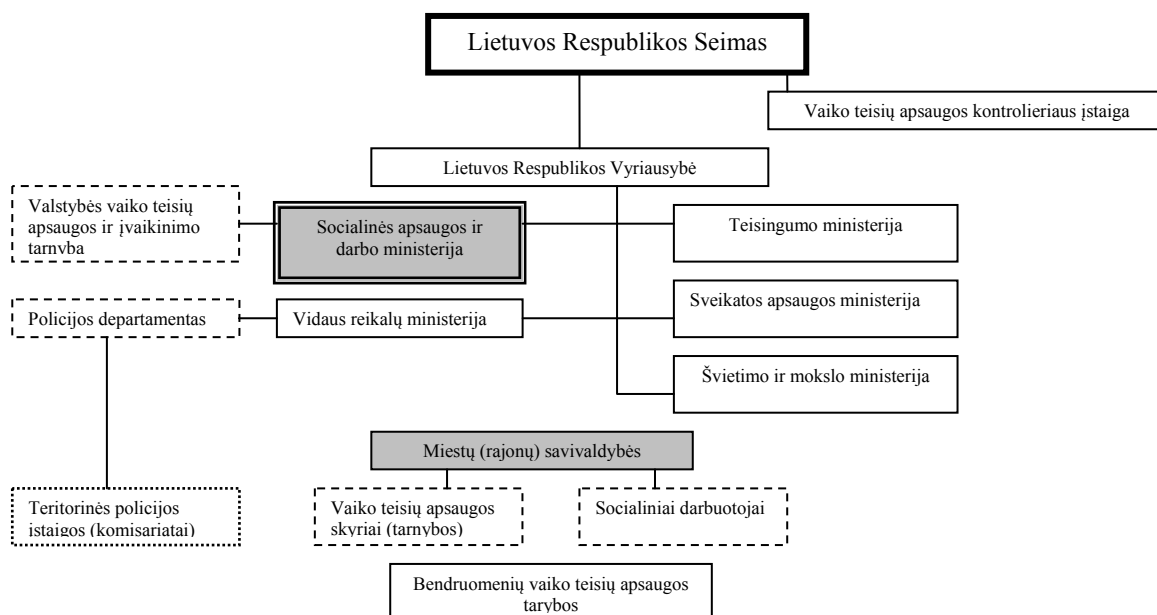
1.2. Vaiko teisių apsaugą vykdančios institucijos. Tarpžinybinio bendradarbiavimo svarba vaikų teisių apsaugos srityje

Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 58 straipsnis nustato, kad vaiko teisių apsaugos sistemą Lietuvoje užtikrina:

- 1) valstybė ir jos institucijos;
- 2) vietos savivaldos institucijos;

3) visuomeninės organizacijos, kurių veikla susijusi su vaikų teisių apsauga. [3]

Vaiko teisių apsaugos institucijų sistema Lietuvoje

1 pav. Vaiko teisių apsaugos sistema Lietuvoje. (VTA kontrolieriaus 2009 m. ataskaita)

Siekiant, kad vaikų teisės Lietuvoje būtų užtikrinamos efektyviai, kiekviena sistemos grandis privalo dirbti pilnu pajėgumu.

Vaiko teisių apsaugos institucijų sistema Lietuvoje yra decentralizuota, tačiau sistemos grandys tarpusavyje yra persipynusios, ir kiekvienos grandies darbo kokybė bei rezultatai daro tiesioginį poveikį kitų sistemos dalių funkcionavimui. Tas pats pasakytina apie tarpžinybinio bendradarbiavimo svarbą.

Kadangi šio darbo tema yra apie rajono savivaldybės Vaiko teisių apsaugos skyriaus darbą, problemas bei veiklos optimizavimą, vertėtų akcentuoti kiekvienos vaiko teisių apsaugos sistemos grandies darbo poveikį vietos savivaldos institucijoms ir konkrečiai Vaiko teisių apsaugos skyriams.

Pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos 5 straipsnio nuostatas, valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas, Vyriausybė ir Teismas. Įstatymų leidybos iniciatyvos teisė Seime priklauso Seimo nariams, Respublikos Prezidentui ir Vyriausybei. [9]

Seime priimti įstatymai daro tiesioginę įtaką visoms sistemos grandims- tiek įstatymus įgyvendinančioms, tiek jų įgyvendinimo kontrolę vykdančioms institucijoms. Įstatymai apsprendžia visą vaikų teisių apsaugos politikos formavimą Lietuvoje, nustato prioritetus, tiesiogiai ir per kitas institucijas paliečia šeimą ir vaiką.

Vaiko teisių apsaugos skyrių darbuotojai privalo atidžiai sekti įstatymų pakeitimus, į juos atitinkamai reaguoti, reikalui esant, apie pokyčius skubiai informuoti atitinkamas institucijas ir asmenis.

Pavyzdžiui, bendradarbiaudami su socialinės paramos skyriais, vaiko teisių apsaugos skyrių specialistai informavo šeimas, globojančias (rūpinančias) vaikus, apie 2006 m. gruodžio 19 d. Lietuvos Respublikos Seimo priimtą Lietuvos Respublikos vaikų išlaikymo fondo įstatymą, paragindami globėjus (rūpintojus) kuo skubiau kreiptis į šį fondą dėl priteisto išlaikymo globojamiems (rūpinamiems) vaikams.

2000 m. gegužės 25 d. priimtas LR vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas, tais pačiais metais įsteigta Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga. [10]

Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo paskirtis-reglamentuoti Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklą, taip pat vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos statusą bei struktūrą. [10]

2007 m. gruodžio 18 d. priimtas Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo pakeitimo įstatymas. 2 straipsnyje nurodoma: Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos tikslas- gerinti vaiko teisinę apsaugą, ginti vaiko teises ir jo teisėtus interesus, užtikrinti tarptautinės ir nacionalinės teisės aktuose nustatytų vaiko teisių ir jo teisėtų interesų įgyvendinimą, atlikti vaiko teisių užtikrinimo ir apsaugos priežiūrą bei kontrolę Lietuvoje. Vaiko teisių apsaugos kontrolierius yra atskaitingas Seimui. [11]

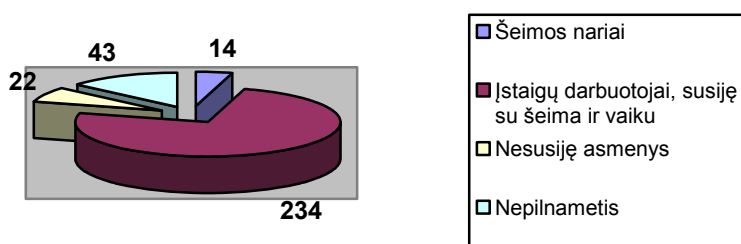
Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus pareigos yra nustatytos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatyme. Į kontrolieriaus pareigas įeina Vaiko teisių apsaugos politikos Lietuvos Respublikoje įgyvendinimo priežiūra ir kontrolė, siūlymas kurti, pakeisti ar papildyti teisės aktus, susijusius su Vaikų teisių apsaugos šalyje įgyvendinimu, informuoti visuomenę apie savo veiklos rezultatus bei vaiko teisių apsaugos sistemos būklę Lietuvoje ir kt. (11)

Visuomenėje Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veikla žinoma kaip skundų dėl vaikų teisių ar teisėtų interesų pažeidimų nagrinėjimo institucijos veikla. Savivaldybių Vaiko teisių apsaugos skyriai taip pat dažniausiai susiduria būtent su šia Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus funkcija.

Skundą Vaiko teisių apsaugos kontrolieriui gali pateikti bet kuris fizinis ar juridinis asmuo, kai yra manoma, jog gali būti pažeistos vaiko teisės ar teisėti vaiko atstovai nepakankamai skiria dėmesio jų užtikrinimui. Anoniminiai skundai netiriami, nebent Vaiko teisių apsaugos kontrolierius nusprendžia kitaip. [11]

Remiantis Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2010 m. veiklos ataskaitos duomenimis, 2010 m. į vaiko teisių apsaugos kontrolierę dėl galimai pažeidžiamų vaiko teisių ir teisėtų interesų kreipėsi vaiko šeimos nariai (tėvai (182), seneliai (30),

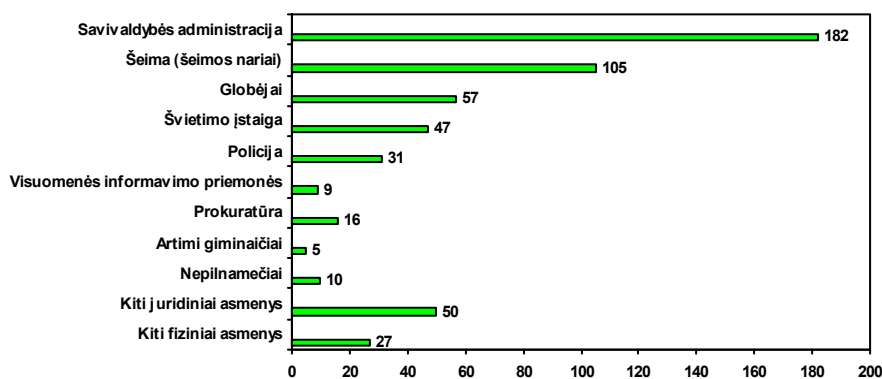
nepilnamečiai vaikų giminaičiai (2), kiti giminaičiai (20). Tačiau nemažai skundų gauta ir iš pačių vaikų (14), įstaigų darbuotojų, susijusių su šeima ir vaiku (22) (mokytojų, socialinių darbuotojų, sveikatos priežiūros specialistų ir kt.), taip pat su vaiku nesusijusių asmenų (43) (kaimynų, pažįstamų ar kt. asmenų). [21]

2 pav. Skundus raštu pateikę asmenys (pareiškėjai). (LR VTA kontrolieriaus 2010 m. veiklos ataskaita, 8 p.).

Analizuojant ataskaitiniu laikotarpiu Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje gautų skundų ir vaiko teisių apsaugos kontrolierės iniciatyva pradėtų tyrimo duomenis pastebėta, kad daugiausia skundžiamasi savivaldybės administracijos padalinių: vaiko teisių apsaugos skyrių (134), seniūnijų (18), švietimo skyrių (16) veikla, galimai pažeidžiančia vaiko teises ir teisėtus interesus, bei šeimos narių (105) galimai netinkamu elgesiu vaikų atžvilgiu.[21]

Palyginti didelis skaičius tyrimų, pradėtų dėl globėjų: vaikų globos namų (38), šeimų, globojančių vaikus (19), ir švietimo įstaigų: ikimokyklinio ugdymo įstaigų (14), bendrojo lavinimo mokyklų (28), kitų švietimo paslaugas teikiančių institucijų (5), galimai pažeidžiamų vaiko teisių ir teisėtų interesų. Dažnai skundžiamasi ir vaiko teisių pažeidimais teisėsaugos institucijose (policijoje (31), prokuratūroje (16), teismuose (12)). [21]

3 pav. 2010 m. pradėti tyrimai pagal Vaiko teises galimai pažeidžiančius asmenis. (LR VTA kontrolieriaus 2010 m. veiklos ataskaita, 8 p.).

Iš Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje ataskaitiniu laikotarpiu baigtų 599 tyrimų analizės pastebėtina, kad daugiausia vaiko teises pažeidžia jo šeimos nariai (155), vaiko teisių apsaugos skyriai (111), kiti savivaldybės administracijos struktūriniai padaliniai (32), švietimo įstaigos (36) (daugiausia – bendrojo lavinimo mokyklos (25), globėjai (25) (iš jų-20 globos namai). [21]

Iš ataskaitoje pateiktų duomenų apie gautus skundus ir jų pagrįstumą, galima matyti, jog Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga ir jos funkcijos Lietuvos Respublikoje yra žinoma. Taip pat visuomenė tampa labiau išprususi ir informuota apie vaiko teises bei geba atskirti ir netoleruoti jų pažeidimų. Labiausiai neramina, kad vaikų teises dažniausiai pažeidžia artimiausi vaikui žmonės- tėvai- kurie kaip tik privalo šias teises užtikrinti. Kadangi per 2010 metus patvirtinta net 111 vaiko teisių pažeidimų dėl Vaiko teisių apsaugos netinkamos veiklos ar neveikimo, galima kelti klausimą dėl savivaldybių Vaiko teisių apsaugos skyriuose dirbančių darbuotojų kvalifikacijos bei kompetencijos.

Įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau-Įvaikinimo tarnyba) įsteigta vadovaujantis Lietuvos Respublikos 1993 m. Hagos konvencijos dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje ratifikavimo įstatymo 2 straipsniu, Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2000-02-28 įsakymu Nr.17 „Dėl Įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos įsteigimo ir nuostatų patvirtinimo“ [22]

2000 m. rugpjūčio 1 d. Įvaikinimo tarnyba pradėjo savo realią veiklą. [23]

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nacionaliniu lygmeniu vaiko teisių apsaugos priemones įgyvendina konsultuodama tėvų asmeninių ir turtinių ginčų, susijusių su vaikais, klausimais, dėl vaikų, likusių be tėvų globos arba sutuoktinių vaikų įvaikinimo, koordinuodama savivaldybių Vaiko teisių apsaugos skyrių (tarnybų) darbą, ir teikdama joms metodinę paramą vaiko teisių apsaugos praktinio įgyvendinimo klausimais, rinkdama, analizuodama bei apibendrindama statistinę informaciją apie vaikus, bei atlikdama kitas priskirtas funkcijas [pagal 23].

Tarptautinių vaiko teisių apsaugos priemonių įgyvendinimas: nagrinėja konkrečias situacijas dėl užsienio valstybėse be tėvų globos likusių vaikų, užsienyje esančių vaikų, kurių asmens turto apsaugos, globos, teisinių santykių su tėvais ir kiti klausimai susiję su Lietuvos Respublika dėl būtinybės jiems taikyti tam tikras apsaugos priemones, nagrinėja konkrečias situacijas dėl Lietuvos Respublikoje gyvenančių vaikų, kurių atžvilgiu reikalinga taikyti tarptautines apsaugos priemones, įgyvendina centrinės įstaigos funkcijas esant neteisėtam vaikų išvežimui ir laikant pažeidžiant globos teises, organizuoja tarptautinį įvaikinimą [pagal 23].

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos labai glaudžiai susijusi su savivaldybių Vaiko teisių apsaugos skyriais (tarnybomis):

Vaiko teisių apsaugos skyriai (tarnybos) teikia Įvaikinimo tarnybai duomenis apie įvaikinti galimus vaikus, vaikus, augančius socialinės rizikos šeimose, vaikus, kuriems nustatyta nuolatinė globa (rūpyba), konsultuojasi praktiniais vaiko teisių įgyvendinimo klausimais, supažindina potencialius tėvius/globėjus (rūpintojus) su galimų įvaikinti vaikų sąrašu, kiekvieną mėnesį gaunamu iš Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos ir kitaip bendradarbiauja.

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba koordinuoja savivaldybių Vaiko teisių apsaugos skyrių (tarnybų) darbą ir iš esmės apjungia, susistemina ir paskirsto visą gautą informaciją, kurią vėliau greitai ir kompetentingai gali panaudoti visos Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos skyriai (tarnybos). Operatyvumas- viena svarbiausių sąlygų įvaikinimo procese, nes šeimos dažniausiai pageidauja įvaikinti vaikus iki 10 metų. Kuo operatyviau apdorojama ir pateikiama informacija, tuo didesni šansai vaikui nelaukti keletą metų, gyvenant globos įstaigoje, kol jam bus surasta globėjų ar tėvių šeima.

Verta paminėti ir Valstybės lygmeniu vaikų teisių apsaugos srityje bendradarbiaujančias institucijas, kurios veikia pagal savo kompetenciją, konstruktyviai ir dalykiškai bendradarbiauja tiek su valstybinio, tiek su savivaldybių lygmens institucijomis: Sveikatos apsaugos, Švietimo ir mokslo, Teisingumo, Vidaus reikalų ministerijos bei Policijos departamentas ir teismai.

Ypatingai svarbus vaikų teisių apsaugoje teismų vaidmuo. Teismuose sprendžiama daugybė su vaikų apsauga tiesiogiai susijusių klausimų: tėvų valdžios apribojimo, vaiko atskyrimo nuo tėvų, globos (rūpybos) nustatymo, išlaikymo vaikams priteisimo, vaiko gyvenamosios vietos nustatymo, turtiniai klausimai, baudžiamosios bylos, kuriose įvairiose pozicijose dalyvauja nepilnamečiai ir kt. Visose bylose, susijusiose su nepilnamečiais pagal Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą privalo dalyvauti Vaiko teisių apsaugos skyriaus (tarnybos) atstovas. Ieškininius pareiškimus dėl tėvų valdžios laikino ar neterminuoto apribojimo, vaiko nuo tėvų atskyrimo, vaiko nuolatinės globos (rūpybos) nustatymo, globėjo (rūpintojo) paskyrimo, pareiškimus dėl nuolatinės vaiko globos (rūpybos) nustatymo, kai vaikas likęs be tėvų globos, dažniausiai teismams paruošia savivaldybių Vaiko teisių apsaugos skyrių (tarnybų) specialistai. Teismai, spręsdami skyrybų bylas, kai šeimoje yra nepilnamečių vaikų, svarstydami bylą, kai kaltinamasis-nepilnametis, ir kt. bylose, prašo Vaiko teisių apsaugos skyriaus (tarnybos) pateikti išvadą.

Savivaldybės lygmeniu svarbiausios institucijos, užtikrinančios vaiko teisių apsaugos principų įgyvendinimą, yra Vaiko teisių apsaugos skyriai (tarnybos) bei seniūnijų socialiniai darbuotojai.

Savivaldybių Vaiko teisių apsaugos tarnybos Lietuvos Respublikoje įkurtos 1994 metais. Didesnioji dalis jų šiuo metu pervardyta į Vaiko teisių apsaugos skyrius. Bendrieji Vaiko teisių

apsaugos tarnybų nuostatai reglamentuoja savivaldybių Vaiko teisių apsaugos skyrių veiklą.[24] Vaiko teisių apsaugos tarnyba savivaldybės teritorijoje vykdo vaikų teisių apsaugą, įgyvendindama pagrindines Jungtinių Tautų Organizacijos 1989 metų Vaiko teisių konvencijos nuostatas, gina teisėtus vaikų interesus, organizuoja ir prižiūri vaikų, likusių be tėvų globos, globą (rūpybą), veda socialinės rizikos šeimų ir jose augančių vaikų apskaitą, atstovauja vaikus teismuose ir atlieka begalę kitų su vaikų teisių apsauga susijusių funkcijų.

Kalbant apie Vaiko teisių apsaugos skyriaus veiklą, derėtų nepamiršti, jog Vaiko teisių apsaugos skyrių (tarnybų) darbuotojai yra valstybės tarnautojai ir į šias pareigas patenka konkurso būdu. Reikalavimus valstybės tarnautojams nustato Valstybės tarnybos departamentas. Neturint konkrečios statistikos neverta diskutuoti apie organizuojamų konkursų skaidrumą, tačiau, galima pastebėti, jog pretendentams į tos pačios kvalifikacinės kategorijos pareigas Vaiko teisių apsaugos skyriuje taikomi gana skirtingi reikalavimai. Apie tokio neatitikimo priežastis galima tik spėlioti.

Kaip straipsnyje „Vaiko teisių įgyvendinimo Lietuvoje aktualijos“ teigia V.Živilė Jonynienė: „...darbui VTAT reikia universalus pasirengimo- būtinos teisės, socialinio darbo, psichologijos, pedagogikos, medicinos, etikos ir kt. žinios. Darbuotojui tenka dirbti ir su suaugusiais asmenimis- tėvais, globėjais, bendruomenės atstovais, ir su vaikais, ir su visa šeima.“[25] Iš tiesų, galima dar pridurti vieną būtiną Vaiko teisių apsaugos skyriaus darbuotojo savybę- jam turi iš tiesų rūpėti vaikai.

Arčiausiai vaiko ir jo šeimos vis dėlto yra ne Vaiko teisių apsaugos skyriaus (tarnybos) darbuotojai, o seniūnijose bei mokyklose dirbantys socialiniai darbuotojai.

Didžiausią reikšmę vaikų teisių apsaugai, neabejotinai, turėjo 2007 m. sausio 1 d. seniūnijose įsteigti socialinių darbuotojų etatai darbu su socialinės rizikos šeimomis. Seniūnijos socialiniai darbuotojai, reguliariai lankydami socialinės rizikos šeimose, ne tik konsultuoja tėvus bei vaikus vaiko teisių apsaugos klausimais, teikia rekomendacijas Vaiko teisių apsaugos skyriams dėl šeimos įrašymo (ar išbraukimo) į socialinės rizikos šeimų apskaitą, bet ir realiai padeda šeimai sutvarkyti buitines, teisines, socialines problemas, apie krizę šeimoje operatyviai praneša Vaiko teisių apsaugos skyriaus darbuotojams, kad šie galėtų skubiai imtis priemonių vaiko saugumui užtikrinti.

Nors socialinio darbuotojo darbo rezultatus apsprendžia ne socialinės rizikos šeimų skaičiaus didėjimas ar mažėjimas, tačiau galima stebėti, kad, įsteigus socialinių darbuotojų darbui su socialinės rizikos šeimomis etatus, socialinės rizikos šeimų skaičius ėmė mažėti.

Socialinės rizikos šeimos metų pabaigoje.	2006	2007	2008	2009
Socialinės rizikos šeimų skaičius	13 496	11 958	11 350	11 121
Vaikų skaičius socialinės rizikos šeimose	31 351	27 881	25 483	24 222

1 lentelė. Socialinės rizikos šeimos metų pabaigoje. Parengta remiantis Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Valstybės vaiko teisių ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis.

Analizuodami 2006-2009 metų socialinės rizikos šeimų apskaitos duomenis visoje Lietuvos Respublikos teritorijoje, aiškiai matome, jog 2007 m. šių šeimų skaičius sumažėjo 1538. Vėlesniais metais socialinės rizikos šeimų skaičius mažėjo, tačiau palyginus nežymiai.[26]

Šiuos pokyčius galėjo lemti keletas priežasčių. Kadangi socialinės rizikos šeimų skaičiaus mažėjimas sutampa su socialinių darbuotojų su socialinės rizikos šeimomis pirmaisiais darbo metais, galima būtų daryti išvadą, kad nemažas skaičius šeimų socialinės rizikos šeimų apskaitoje figūravo tik formaliai. Socialiniai darbuotojai, keletą kartų apsilankę tokiose šeimose, galėjo pastebėti, jog išnyko priežastys, dėl kurių šeima buvo įrašyta į socialinės rizikos šeimų apskaitą ir pateikė Vaiko teisių apsaugos skyriaus darbuotojams rekomendaciją šeimą iš apskaitos išbraukti. Tačiau vien socialinės rizikos šeimų skaičiaus tokioms išvadoms padaryti nepakanka. Skaičiaus ženklų sumažėjimą galėjo lemti ir kitos priežastys, pvz.:

1. Socialinės rizikos šeimoje augantiems vaikams sukako pilnametystė arba jie buvo emancipuoti, dėl to šeimoje nebeliko nepilnamečių vaikų ir šeima išbraukta iš socialinės rizikos šeimų apskaitos.

2. Tėvams neterminuotai apribota tėvų valdžia arba vaikai atskirti nuo tėvų, vaikams nustatyta globa (rūpyba).

3. Dėl tėvų ar vaikų mirties neliko socialinės rizikos šeimos, auginančios vaikus.

4. Socialinės rizikos šeima išvyko iš Lietuvos Respublikos.

5. Kitos priežastys.

Kaip vaiko teisių apsaugos priemonės įgyvendinančias institucijas reikėtų paminėti savivaldybių socialinių paslaugų įstaigas, savivaldybių vaikų globos įstaigas bei nemažą skaičių įvairius projektus bei priemones vaikų teisių apsaugai Lietuvos Respublikoje gerinti rengiančias ir įgyvendinančias nevyriausybinės organizacijas:

- Jungtinių Tautų Vaikų fondas (UNICEF);
- Organizacija „Gelbėkit vaikus“;
- VŠĮ „Vaiko namas“;
- SOS vaikų kaimas ir kt.

Užtikrinant vaiko teisių efektyvų įgyvendinimą Lietuvos Respublikoje, kiekviena atsakinga už vaiko teisių įgyvendinimą institucija privalo užtikrinti, kad jos funkcijos visuomet būtų vykdomos nepriekaištingai. Nepakankamai organizuotas ir efektyvus vienos sistemos grandies darbas neabejotinai užkerta kelią kitoms grandims tinkamai ir savalaikiai atlikti savo pareigas. Privalu tiksliau apibrėžti kiekvienos grandies atsakomybės lygmenį.

1.3. Tėvų globos netekimo priežastys

„Našlaitystė, kaip socialinis reiškinys, yra kiekvienoje visuomenėje, net pačioje ir labiausiai išsivysčiusioje humanišiausioje. Su tuo sunku susitaikyti, tačiau gana dažnai vaikų netekusių tėvų problemas tenka spręsti. Daug sunkiau ramiai reaguoti, jog kiekvienais metais atsiranda vis daugiau našlaičių, turinčių gyvus tėvus“ [27]

Likęs be tėvų globos vaikas – tai toks vaikas (pagal Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimą Dėl Vaiko globos organizavimo nuostatų patvirtinimo 2002 m. kovo 27 d. Nr. 405):

- kurio abu tėvai arba turėtas vienintelis iš tėvų yra miręs;
- kurio abu tėvai arba artimieji giminaičiai nežinomi (rastas vaikas);
- kurio turimas vienintelis iš tėvų arba abu tėvai yra dingę ir paskelbta jų paieška;
- kurio turėtas vienintelis iš tėvų arba abu tėvai teismo paskelbti mirusiais arba pripažinti nežinia kur esančiais;
- kurio turimas vienintelis iš tėvų arba abu tėvai nustatyta tvarka pripažinti neveiksniais;
- kurio tėvai arba turimas vienintelis iš tėvų laikinai negali juo rūpintis dėl abiejų tėvų ar vieno iš jų ligos, suėmimo, bausmės atlikimo ar kitų svarbių priežasčių;
- kurio tėvai arba turimas vienintelis iš tėvų nesirūpina, nesidomi vaiku, jo neprižiūri, netinkamai auklėja, naudoja fizinį ar psichinį smurtą, ir dėl to kyla pavojus vaiko fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi bei saugumui, ir kuris įstatymų nustatyta tvarka paimtas iš šeimos (kol teismo tvarka vaikas bus atskirtas nuo tėvų);
- nuo kurio radimo dienos per tris mėnesius nenustatyti tėvystės ar artimos giminystės ryšiai;
- kuris įstatymų nustatyta tvarka yra atskirtas nuo tėvų;
- kurio tėvams (tėvui ar motinai) įstatymų nustatyta tvarka laikinai ar neterminuotai apribota tėvų (tėvo ar motinos) valdžia. [28]

Dauguma iš išvardytų priežasčių yra objektyvios ir Vaiko teisių apsaugos skyrius jų įtakoti negali. Tačiau tokie veiksniai kaip nesirūpinimas vaiku, jo nepriežiūra, socialinis apleistumas ir teisių bei teisėtų interesų neužtikrinimas yra tie veiksniai, kuriuos galima bent dalinai valdyti.

Prie tokių veiksnių, kuriuos dalinai galima kontroliuoti ir pakeisti, galima priskirti socialinės rizikos šeimas ir emigracijos pasekmes.

1.3.1. Socialinės rizikos šeima kaip socialinės našlaitystės prielaida

Didžiausią grėsmę netekti tėvų globos patiria vaikai, augantys socialinės rizikos šeimose.

Socialinės rizikos šeima- tai šeima, kurioje narių bendradarbiavimas ir emocinis bendravimas yra sutrikę ir kurios neigiama aplinka neskatina sveiko ir produktyvaus asmenybės augimo ir vystimosi. Tokios šeimos nesugeba tenkinti vaiko emocinių ir fizinių reikmių, be to, bendravimo būdas tokiose šeimose žymiai apriboja vaiko galimybes išreikšti poreikius ir jausmus. Vaikai, augantys tokiose šeimose, turi labai žemą savęs vertinimą, nesitiki, kad jų poreikiai yra svarbūs ir gali būti patenkinti, neturi tinkamų socialinių įgūdžių. [29]

2003 m. gruodžio 17 d. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu „Dėl darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinių rekomendacijų patvirtinimo“ seniūnijų socialiniams darbuotojams, Vaiko teisių apsaugos skyrių specialistams bei kitiems specialistams, organizuojantiems ir vykdančioms socialinį darbą su socialinės rizikos šeimomis, pateikti pasiūlymai kaip padėti socialinės rizikos šeimai, išgyvenančiai socialinę psichologinę krizę, spręsti problemas, taikant prevencines ir intervencines priemones. Įsakymu yra apibrėžta socialinės rizikos šeimos sąvoka, nusakyti jos požymiai. (Dažniausiai pasitaikantys socialinės rizikos šeimų požymiai: alkoholio ar psichotropinių medžiagų vartojimas, socialinių įgūdžių stoka ir fizinis, psichologinis ar seksualinis smurtas šeimoje). Taip pat numatytos ir detalios išdėstytos prevencinės bei intervencinės priemonės. [29]

Kaip vieną svarbesnių prevencijos priemonių būtų galima paminėti tėvų švietimą. Minėtame įsakyme sakoma, kad jog: „Švietimą vietinėje bendruomenėje gali atlikti įvairių sričių profesionalai- pedagogai, psichologai, gydytojai, medicinos seselės, taip pat parengti savanoriai, nevyriausybinių organizacijų.“[29] Tačiau realiai toks švietimas nevyksta. Galima numanyti ir objektyvias priežastis: atitinkamų specialistų trūkumą, finansavimo nebuvimą, socialinės rizikos šeimų neigiamą požiūrį į bet koki mokymą ar kitos formos kišimąsi į jų gyvenimą.

Kita prevencijos priemonė- realios pagalbos šeimai suteikimas. Pagalba gali būti emocinė (išklauskymas, atjauta), informacinė (konkrečios informacijos apie galimas paramos, pagalbos būdus ar paslaugas suteikimas), konkreti (finansinė parama, pagalba buityje) ir kt. Tokią pagalbą dažniausiai teikia seniūnijos socialinis darbuotojas, dirbantis socialinį darbą su šeimomis,

įrašytomis į savivaldybės Vaiko teisių apsaugos skyriaus socialinės rizikos šeimų apskaitą. Socialinis darbuotojas privalo rasti kontaktą su šeima, kad ši sutiktų bendradarbiauti ir vaikų labai priimtą teikiamą pagalbą.

„Intervencija yra šeimos išsaugojimui skirta veikla- veiksmai, nukreipti įveikti šeimos krizę, kuri gali vesti į vaiko atskyrimą, kuri gali vesti į vaiko atskyrimą nuo šeimos dėl jį žalojančio elgesio.“[29] Teikiant paslaugas, privalo būti sutelkta visa specialistų komanda, panaudojamos formalios ir neformalios priemonės, numatytas darbo su socialinės rizikos šeima planas, skirtas kompleksinių problemų šalinimui.

Gana įdomius ir tikrai ypatingai retai (gal net vienetiniiais atvejais) naudojamus darbo su socialinės rizikos šeima metodus straipsnyje „Paradoksaliūs šeimos konsultavimo metodai socialiniame darbe“ pateikia doc. dr. Gediminas Navaitis. Šio autoriaus teigimu, „socialinis darbuotojas dažnai stokoja laiko pažinti šeimą ir užmegzti gilius asmeniškus santykius su jos nariais, o šeimos, gaunančios socialinę paramą, neretai nėra pakankamai motyvuotos keistis, savarankiškai spręsti savo problemas“. [30]

Iš tiesų, socialinio darbuotojo veikla šeimoje dažnai apsiriboja situacijos patikrinimu, problemos identifikavimu, buitinių problemų aptarimu, siūlymu kreiptis į tam tikros srities specialistą (psichologą, gydytoją, teisininką ar pan.). Doc. dr. G.Navaičio aprašytus atsakomybės už požymį priskyrimo konsultuojamiesiems metodą, patologinio vaidmens palaikymo metodą bei refreimingo metodą galima drąsiai vadinti eksperimentiniais ir inovatyviais, tačiau platesnio šių metodo taikymo ateityje galima būtų tikėtis, pirmiausia su šiais metodais supažindinus socialinius darbuotojus ir įsitikinus jų veiksmingumu.

Žinoma, vertėtų atkreipti dėmesį į vienam socialiniam darbuotojui priskirtų šeimų skaičių (atskirose seniūnijose šis skaičius yra labai nevienodas), socialinio darbuotojo asmenybę, socialinės rizikos šeimos narių motyvaciją bendradarbiauti bei kitas objektyvias ir subjektyvias sąlygas. Kita vertus, tarpasmeninių santykių korekciją geriausiai galėtų atlikti psichologas, tačiau psichologo konsultacijos socialinės rizikos šeimoms teikiamos išimtiniais atvejais, kai pati šeima sutinka į šį specialistą kreiptis pagalbos.

Gita Kondrotaitė straipsnyje „Socialinės rizikos šeimos Lietuvoje: atvejo studija“ pastebi, jog valstybiniu lygiu šioms šeimoms padedama tik pašalpomis, nors pastangas mažinti socialinės rizikos šeimų skaičių reikėtų grįsti „reiškinio išskleidimu, jo apimtimi, sklaidos pasekmėmis ir realiomis jo valdymo galimybėmis bei jų plėtimu“ [31] Autorės manymu, problema yra susijusi su bendruomeninių ryšių nutrūkimu ir tarpusavio pagalbos stoka. Dėl šio teiginio būtų galima paprieštarauti, prisiminus sovietmetį, kai buvo taikoma ne tik bausmių, priverstinės intervencijos į žmogaus gyvenimą (priverstinis alkoholizmo gydymas, priverstinis darbas ir kt.) priemonės, bet ir santykinai saugesnės socialinės būties sukūrimas, socialinės garantijos. Tame pačiame

straipsnyje G.Kondrotaitė išvelgia ryšį tarp laisvosios rinkos įsitvirtinimo ir socialinės atskirties, socialinių įtampų laukų susikūrimo.

Dažnai socialinės rizikos šeima susideda iš motinos ir vaikų. Kartais joje figūruoja ir sugyventinis: kartais apsisojantis ilgesniam laikui, kartais pasirodantis ir pranykstantis epizodiškai. Pastebima ir sugyventinių kaita. Vida Kanopienė (2002) iškelia vienišų moterų, auginančių vaikus (našlių, išsituokusių, vienišų motinų, atskirai nuo vyrų gyvenančių moterų) problemą. Jos teigimu, tokios moterys neretai tampa „socialiai atskirtos“ [32].

Iš esmės, šeimos tapimą socialinės rizikos šeima lemia daugybė veiksnių: tiek ekonominių, tiek socialinių, tiek asmeninių žmogaus savybių bei silpnybių visuma. H.Silver, S.M.Miller teigia: „Socialinė atskirtis yra trumpas įvardijimas to, kas gali nutikti, kai žmonės ar ištisos zonos, kenčia nuo tarpusavyje susijusių problemų tokių, kaip nedarbas, diskriminacija, menki įgūdžiai, žemos pajamos, vargingos gyvenimo sąlygos, didelis nusikalstamumas ir šeimų irimas.“ [33]

Todėl, norint padėti šeimai, reikia teikti kompleksinę pagalbą, o ne bandyti išspręsti vieną, tegu ir didžiausią šeimos problemą, pvz., alkoholizmą. J.Guščinskienė ir G.Kondrotaitė iškėlė idėją, kad „valstybė turėtų pasirūpinti darbo su socialinės rizikos šeimomis strategija, o ne pateikti tik metodines rekomendacijas, kaip dirbti su tokiomis šeimomis. Be to, valstybė turėtų pasirūpinti moksliniais tyrimais, kurie atskleistų šio reiškinio pagrindines priežastis ir pateiktų atitinkamas rekomendacijas sprendžiant kilusias problemas“.[34]

Kai šeima įrašoma į Vaiko teisių apsaugos skyriaus socialinės rizikos šeimų apskaitą, ir su ja dirbamas socialinis darbas, grėsmės lygis vaikui tokioje šeimoje sumažėja dėl nuolatinės priežiūros ir kontrolės. Tačiau, kai socialinis darbas su šeima neduoda laukiamų rezultatų, šeimoje nuolat pažeidžiamos vaikų teisės ir teisėti interesai, vaikai patiria psichologinę, fizinę ar seksualinę prievartą, kyla reali grėsmė vaiko gyvybei ar sveikatai, Vaiko teisių apsaugos skyriaus specialistai gali priimti sprendimą paimti vaiką iš šeimos ir užtikrinti jo globą saugioje aplinkoje. Ši priemonė nustatyta Vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatuose (10, 10.1, 10.2, 10.3, 10.4, 10.5 p.) [35]

Paėmus vaiką iš šeimos, Vaiko teisių apsaugos skyriaus darbuotojai dažniausiai nustato vaiko laikinąją globą (rūpybą) valstybinėje globos institucijoje, t.y. vaikų globos namuose.

Kilus krizei šeimoje ir įvertinus grėsmės lygį vaikui, galimi alternatyvūs globos nustatymui sprendimo būdai, kai vaikui šeimoje yra nesaugu, bet yra tikimybė, jog tokia situacija ilgai netruks:

- Vaiko laikinas apgyvendinimas krizių centruose, socialinių paslaugų centrų laikinosios globos filialuose ar kitose įstaigose, teikiančiose panašias paslaugas.

- Vaikas paliekamas prižiūrėti asmeniui, paprastai susijusiam su vaiku giminystės ryšiais, raštu įsipareigojančiam pasirūpinti vaiku ir užtikrinti jo saugumą, kol vaikas galės grįžti į šeimą.
- Į šeimą pakviečiamas artimas giminaitis, kad padėtų tėvams užtikrinti tinkamą vaikų priežiūrą, kol tėvai patys to nepajėgia padaryti.

Tačiau šie sprendimo būdai gali būti taikomi labai ribotą laiką ir ne visais atvejais. Jei vaikui kyla reali grėsmė dėl fizinio, psichologinio ar seksualinio smurto ar kompleksinės nepriežiūros, vaiko saugumui užtikrinti minėtų priemonių nepakanka. Tenka nustatyti vaiko laikinąją globą (rūpybą) ir paskirti globėją (rūpintoją). Dažnu atveju vaiko globėju tampa globos institucija.

	Iš viso		Palyginti su visų atvykusių į globos namus vaikų skaičiumi, proc.	
	2008	2009	2008	2009
Vaikai	1507	1264	100	100
Iš jų atvyko iš:				
tėvų	1090	906	72,3	71,7
ligoninės	195	169	13,0	13,4
laikinosios globos (rūpybos) šeimoje, šeimynoje	81	67	5,4	5,3
nuolatinės globos (rūpybos) šeimoje, šeimynoje	89	47	5,9	3,7
įvaikintojų	8	9	0,5	0,7
kitur	44	66	2,9	5,2

2 lentelė. Vaikai pagal atvykimo į globos namus aplinkybes. Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos vyriausybės 2010 m. birželio 30 d. informacija. (5 p.)

Remiantis Statistikos departamento prie LR Vyriausybės 2010 m. birželio 30 d. duomenimis, 2008 m. į vaikų globos namus iš tėvų atvyko 1090 vaikai. Dar 195 vaikai atvyko iš ligoninės, į kurią, tikriausiai, pateko taip pat iš savo tėvų namų. 2009 m. šis skaičius nors ir nežymiai, bet sumažėjo: atitinkamai 906 ir 169. [36]

Nustačius vaiko laikinąją globą (rūpybą), paprastai numatomas laikotarpis (dažniausiai 3-6 mėn.), kuriuo leidžiama tėvams išspręsti problemas, apribojančias galimybę vaikui gyventi šeimoje, dalyvaujant vaiko tėvams, globėjams, seniūnijos socialiniam darbuotojui, Vaiko teisių apsaugos skyriaus atstovui, sudaromas vaiko laikinosios globos (rūpybos) planas, numatomi įpareigojimai tėvams, kuriuos įvykdžius, vaikas gali būti grąžinamas į šeimą. [Pagal 35]. Šiuo laikotarpiu su vaiko biologine šeima turi būti dirbamas intensyvus socialinis darbas.

Laikinosios vaiko globos (rūpybos) pagrindinis tikslas- grąžinti vaiką į jo biologinę šeimą.

Kaip galime matyti iš 3 lentelės, 2008 m. pas tėvus iš vaikų globos namų buvo sugrąžintas 781 vaikas, o 2009 m.- 708 vaikai. Reiškia, jog laikinosios vaiko globos (rūpybos) planas daugeliu atveju būna įgyvendinamas ir tėvai deda pastangas, kad susigrąžintų savo vaikus.[36]

	Iš viso		Procentais	
	2008	2009	2008	2009
Išvyko vaikų	1718	1613	100	100
Iš jų pagal priežastis:				
sugrįžo pas tėvus	781	708	45,5	43,9
sulaukė pilnametystės	396	423	23,1	26,2
buvo įvaikinti	143	168	8,3	10,4
paimti nuolatinei globai (rūpybai) šeimoje, šeimynoje	119	123	6,9	7,6
paimti laikinajai globai (rūpybai) šeimoje, šeimynoje	167	117	9,7	7,3
išvyko mokytis, dirbti	81	74	4,7	4,6
kitos priežastys	31	-	1,8	-

3 lentelė. Vaikai pagal išvykimo iš globos namų priežastis. Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos vyriausybės 2010 m. birželio 30 d. informacija. (5 p.)

Vaikams, gyvenantiems socialinės rizikos šeimose, labai padeda vaikų dienos centrai, kuriuose jie ne tik gali pavalgyti, pailsėti, paruošti pamokas, bet ir turiningai bei saugiai praleisti laisvalaikį. Deja, vaikams, gyvenantiems kaimiškose Lietuvos Respublikos vietovėse, tokių centrų paslauga neprieinama, nes tokių centrų kol kas nėra pakankamai.

1.3.2. Emigracija. Vaikų, likusių be įstatyminio atstovo, situacija

Emigracija – išvykimas į kitą valstybę, ketinant apsigyventi naujoje gyvenamojoje vietoje nuolat, arba ne trumpiau kaip 12 mėnesių.[1]

„Emigracija yra vienas pagrindinių veiksnių, nulemiančių valstybės gyventojų skaičiaus pokyčius. Tai įvairialypis reiškinys, kurio priežastys gali būti skirtingos – ekonominės, politinės, socialinės ar asmeninės; tai žmonių teisė į laisvę, pažinti, tobulintis, ieškoti naujų galimybių ar paprasčiausiai siekti žmogiškosios laimės svetur.“ [37]

Pastaraisiais metais emigruojančių iš Lietuvos Respublikos asmenų skaičius nevaldomai didėja. Statistikos departamentas tikslių duomenų apie emigracijos mastą, nes daug žmonių išvyksta iš šalies, dėl objektyvių ar subjektyvių priežasčių nedeklaravę savo išvykimo.

Emigracija, kaip reiškinys, yra gana plačiai nagrinėjama tiek mokslinėje literatūroje, tiek spaudoje, yra diskusijų objektas.

Pavyzdžiui, Ž.Martinaitis, D.Žvalionytė (2007) bando išsiaiškinti emigracijos priežastis, rasti būdus, kurie šio reiškinių mastus sumažintų.[38] A.Sipavičienė (2006) įvardindama masinės emigracijos pasekmes, tarp kitų pasekmių (gyventojų skaičiaus mažėjimo, jaunimo praradimo, nutautėjimo grėsmės, prekybos žmonėmis) įvardija ir neigiamas pasekmes šeimai bei vaikams. [39]

Tačiau vaikų, dėl tėvų emigracijos netekusių tėvų globos, tema tebėra atvira.

M.Giedraitytė, R.Bieliauskaitė (2010) ir I.Juozeliūnienė, Ž. Leonavičiūtė (2009) emigracijos paliestą šeimą įvardija kaip atotolio šeimą. „Atotolio šeima yra lietuviškas terminas, žymintis asmenų grupę, kurioje vienas tėvų (abu tėvai) ir vaikas (-ai) gyvena skirtinguose namų ūkiuose skirtingose šalyse(...)“.[42]. Ypatingai neigiamą įtaką vaikų situacijai, šių autorių nuomone, daro motinų arba abiejų tėvų išvykimas, paliekant vaikus. I.Juozeliūnienė ir Ž.Leonavičiūtė taip pat išreiškia nuogąstavimą, kad atotolio šeima gali tapti norma ir pakeisti tradicinę šeimos sampratą.

A.Gumuliauskienė, T.Butvilas, J.Butvilas (2008) sutapatino tėvų emigraciją su netektimi ir apžvelgė, kokias vaikų teises ir teisėtus interesus gali pažeisti tėvų išvykimas iš šalies, kurioje pasilieka jų vaikai. [37]

Nagrinėjamai temai galima priskirti ir M.Giedraitytės, R.Bieliauskaitės (2010) tyrimą, kurį autorės atliko su emigrantų šeimos vaikais. Jų išvadų esmė- „vaikų, kuriu vienas iš tėvų arba abu tėvai yra išvykę iš Lietuvos, psichosocialinis prisitaikymas, išreikštas elgesio ir emocijų sunkumais, statistiškai reikšmingai nesiskiria nuo reprezentacinės imties vaikų prisitaikymo“[40]. Tyrimo išvados gana netikėtos. Priešingą išvadą savo straipsnyje „Emigracija: palikti vaikai“ pateikia Tomas Butvilas (2007): „Tėvų emigraciją patyrusiems jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikams būdingas uždarumas, perdėtas rūpinimasis savimi, padidėjęs emocinis labilumas, agresyvumas, neadekvatus savęs vertinimas.“[41]

Siejant emigraciją su be tėvų globos likusių vaikų situacija, reikėtų kalbėti apie tokias šeimas, kurių abu tėvai arba vienas turėtas vaiko tėvų išvyksta į užsienį ilgesniam laikui (emigruoja) ir Lietuvoje palieka savo nepilnametį vaiką (-us). Išvykstantys tėvai dėl įvairių priežasčių dažnai neturi galimybių ar tiesiog nemato būtinybės kartu išsivežti ir vaikų. Paliktais Lietuvoje vaikais tenka pasirūpinti giminaičiams ar kitiems asmenims.

Tokiu atveju galima kalbėti apie vaiko teisių ir teisėtų interesų garantavimo problemą, kadangi Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse (3.163) nurodyta, jog „nepilnamečių vaikų teisių įgyvendinimą užtikrina tėvai“.[2] Šiuo atveju tėvai ne tik nevykdo savo prievolės, bet ir palieka vaiką be įstatyminio atstovo, kuris galėtų atstovauti nepilnamečio teises ir interesus ugdymo, gydymo įstaigose, teismuose bei kitose institucijose, kuriose pats nepilnametis savo teisių įgyvendinti negali. Šioje situacijoje vaikas laikytinas vaiku, likusiu be tėvų globos. Vaiko teisių apsaugos skyrius, sužinojęs apie tokį vaiką, privalo nedelsiant nustatyti vaikui globą ir

paskirti įstatyminį atstovą, turintį teisę ir pareigą atstovauti vaiką. Tokiu atveju daugėja vaikų, likusių be tėvų globos.

2007 m. gegužės 28 d. įsakymu patvirtintuose Vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatuose apibrėžta vaiko globos nustatymo tėvų prašymu tvarka.[35] Tarp vaiko laikinosios globos(rūpybos) tėvų prašymu ir vaiko, netekusio tėvų globos (rūpybos) yra esminių skirtumų:

- Vaiko laikinoji globa (rūpyba) tėvų prašymu nustatoma tik šeimoje ;
- Nemokama vaiko globos pašalpa, vaiką privalo išlaikyti jo tėvai;
- Vaiko laikinoji globa (rūpyba) gali būti nustatoma vaikui iki jo pilnametystės;
- Vaiko laikinoji globa (rūpyba) neturi tikslo grąžinti vaiko į šeimą;
- Vaiko globėjas (rūpintojas) neprivalo lankyti globėjų/įtėvių rengimo kursų net jei jis nėra vaiko artimas giminaitis.

Kai globa (rūpyba) nustatyta tėvų prašymu, vaikas nelaikomas netekusiu tėvų globos (rūpybos) ir nėra įtraukiamas į galimų įvaikinti vaikų sąrašus.

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie SADM 2009 m. veiklos ataskaitoje pažymėta: „VTAS aktyvumas, žiniasklaidos dėmesys paskatino į užsienio valstybes išvykstančius tėvus dažniau suvokti poreikį palikti vaiką su įstatyminiu atstovu, nes globos nustatymo atvejų gerokai padaugėjo.“[43]

Vaikai, kuriems nustatyta laikinoji globa (rūpyba) šeimoje dėl tėvų išvykimo iš Lietuvos Respublikos	Per metus 2006 m.	2006 m. gruodžio 31 d.	Per metus 2007 m.	2007 m. gruodžio 31 d.	Per metus 2008 m.	2008 m. gruodžio 31 d.	Per metus 2009 m.	2009m. gruodžio 31 d.
	352	343	990	916	1874	1952	1432	2019
Pagal lytį: berniukai	181	180	528	481	907	971	732	1009
mergaitės	171	163	462	435	967	981	700	1010
Pagal amžių: 0–3 m.	37	37	114	99	185	131	196	148
4–6 m.	52	50	182	171	272	275	253	287
7–9 m.	81	82	160	164	340	354	265	373
10–14 m.	127	122	323	295	618	674	435	694
15–17 m.	55	52	211	187	459	518	283	517

4 lentelė. Vaikų globos nustatymas tėvų prašymu. (Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie SADM 2009 m. veiklos ataskaita)

Iš statistinių duomenų matyti, kad vaiko globa tėvų prašymu kiekvienais metais nustatoma vis daugiau vaikų. Tai galimai rodo:

1. Vis daugiau tėvų išvyksta iš Lietuvos, vaikų globą patikėdami kitiems asmenims.
2. Visuomenė yra informuota apie globos tėvų prašymu nustatymo būtinybę.
3. Mažėja vaikų, dėl tėvų emigracijos likusių be tėvų globos, skaičius.

Tikintis, kad vaikų, be įstatyminio atstovo paliktų tėvų, išvykusių iš Lietuvos Respublikos, skaičius mažės, būtina dirbti prevencinį darbą. Tai turėtų daryti Vaiko teisių apsaugos skyriai, į pagalbą pasitelkdami ugdymo įstaigų darbuotojus bei informuodami visuomenę per visuomenės informavimo priemones.

1.4. Vaiko, likusio be tėvų globos, globos (rūpybos) organizavimo prioritetai ir problemos

Kiekvieno vaiko prigimtinė ir viena svarbiausių teisių- galimybė augti biologinėje savo tėvų šeimoje. Kaip teigia Irena Leliūgienė (2003), „šeima- pagrindinis socializacijos veiksnys, kurio dėka vaikas įgyja esminių socialinių žinių, susiformuoja įgūdžius bei gebėjimus, perima vertybes ir idealus, taisykles ir normas, būtinąs gyvenant jį supančioje visuomenėje.“[27]

Deja, ne visuomet vaikas turi galimybę gyventi su savo biologiniais tėvais. Tokiu atveju, kai vaikas dėl kokių nors priežasčių netenka tėvų globos, jam nustatoma laikinoji arba nuolatinė globa (rūpyba) šeimoje, šeimynoje, arba globos institucijoje.

K.Vitkausko (2010) teigimu „nepilnamečio globa yra viena iš priemonių, padedanti vaikui kaip civilinės teisės subjektui užtikrinti jo teisių įgyvendinimą, auklėjimą ir priežiūrą aplinkoje, kurioje jis galėtų saugiai tinkamai augti ir tobulėti“.[44]

Vaiko globos (rūpybos) ir įvaikinimo problemas Lietuvos Respublikoje savo darbuose nagrinėjo K.Vitkauskas (2009, 2010), R. Pabedinskienė (2003), B. Kairienė (2005), R.Braslauskienė (2002), D.Kabašinskaitė (2006) ir kiti. R. Pabedinskienė teigia, jog: „Vaiko laikinoji globa organizuojama, kai vaiko tėvai negali tinkamai pasirūpinti vaiku“ [45], B.Kairienė atkreipia dėmesį, jog: „vaikų globos namų auklėtiniai, kuriems skirta globa dėl patirto smurto šeimoje, bendraudami su tėvais vis tiek patiria smurtą“[46]. R.Braslauskienės teigimu: „Šeima yra tobuliausias vaiko auginimo institutas“.[47]

V.Justickis, E.Ramanauskaitė (2006), K.Samašonok, R.Žukauskienė, V.Gudonis (2006), K.Samašonok, R.Žukauskienė (2004), R.Žukauskienė, O.Leiputė (2002), R.Raudeliūnaitė, R.Paigozina (2009), T.Lazdauskas, M.Pileckaitė-Markovienė (2007) daugiau orientuojasi į vaikų globos namų auklėtinių problemas [49,50,51], tarpusavio santykių ir santykių su aplinka problematiką, vaikų teisių, teisėtų interesų suvokimą bei užtikrinimą [52,53]. V.Justickis ir E.Ramanauskaitė, teigia, jog „psichologinė globos įstaigų atmosfera, ugdytojų bendravimo su vaikais, jų kompetencijos, profesionalumo problemiškas, iškreiptas vaiko teisių ir pareigų suvokimas, vaikų, augančių tose įstaigose, psichologinė charakteristika susijusi su vaikų teisių pažeidimais ir nevisaverčiu jų įgyvendinimu.“ [48]

Kęstutis Vitkauskas (2009, 2010) savo darbuose apžvelgia tėvų globos netekimo ir vaiko globos problemas įstatymų bei Lietuvos Respublikos situaciniame kontekste. Jis atkreipia dėmesį

į neišplėtotą socialinių paslaugų tinklą, nepakankamai veiksmingą socialinį darbą su šeima, siūlo tobulinti kai kuriuos įstatymus, kurie skatintų vaiko globą ne institucijose, o šeimose. Rasa Braslauskienė (2002) apžvelgė įvaikinimo situaciją Lietuvoje ir istorines įvaikinimo ištakas. Jos teigimu „nėra efektyvios pedagoginės ir psichologinės pagalbos šeimoms, įsivaikinančioms beglobius vaikus, sistemos“[47]. Tai tinka ir globėjų šeimoms. Brigita Kairienė (2005) dėmesį sutelkė į smurtą patyrusių vaikų globos problemas ir akcentavo, jog vaiko paėmimas iš smurtaujančios šeimos negarantuoja vaiko saugumo ir iš esmės problema lieka neišspręsta.[46]

D.Kabašinskaitė (2007) atliko atvejo analizę vaikų globos srityje. Buvo parengtas ir įgyvendintas projektas, kurio rezultatas- į biologines šeimas gražinami vaikai ir surastos naujos globėjų šeimos be tėvų globos likusiems vaikams.[8]

Anot K.Vitkausko:„Savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų veikla yra labiausiai matoma ir neretai pagal jų veiklos efektyvumą visuomenė sprendžia apie vaiko teisių apsaugos lygį apskritai. Todėl svarbu, kaip savivaldybių institucijos geba vykdyti valstybės joms pavestą svarbią prievolę - užtikrinti vaikų globą.“[54]

Iš tiesų, Vaiko teisių apsaugos skyriai, organizuodami be tėvų likusių vaikų globa (rūpybą) dažniausiai steigia vaiko globą globos institucijose, nebent vaiko artimieji giminaičiai ar kiti asmenys pareiškia norą globoti ar (ypač retais atvejais) įvaikinti be tėvų globos likusį vaiką. Būsimų globėjų (tėvių) paieška nėra aiškiai ir konkrečiai reglamentuota teisės aktuose, ir Vaiko teisių apsaugos skyriai tokios paieškos dažniausiai neatlieka.

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2009 m. lapkričio 23 d. rašte Nr.(16.3-42)-SD-8376 nurodoma: „Vyriausybė ragina visas valstybės institucijas ir savivaldybių įstaigas taupyti lėšas, todėl vaiko teisių apsaugos tarnybos yra ne išimtis ir dėl to jos irgi vykdo tiek savivaldybių administracijų, tiek ir valstybės finansinę politiką. Konkrečius sprendimus dėl vaiko globos rūšių ir formų asignavimų taip pat priima ne vaiko teisių apsaugos tarnyba, o savivaldybės administracija. Todėl institucijoje globojamų vaikų ar socialiai apleistų vaikų finansinių poreikių užtikrinimas negali būti tiesiogiai saistomas su šių tarnybų pavaldumu.“[55]

Steigiant vaikui globą, svarbus yra ir žmogiškasis faktorius. Paimdamas vaiką iš biologinės šeimos Vaiko teisių apsaugos skyrius privalo objektyviai įvertinti padėtį ir veikti ypač atsargiai, kad nebūtų pažeidžiami ne tik vaiko, bet ir kitų asmenų teisės ir interesai. Kaip teigiama 2008 m. Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės Valstybinio audito ataskaitoje Vaiko teisių apsaugos vykdymas: „kaip pažymi vaiko teisių apsaugos kontrolierius, neretai vaiko teisių pažeidimai yra nustatomi dėl Vaiko teisių apsaugos tarnybų (skyrių) tarnybinių įgaliojimų viršijimo, šališkumo, vaikai iš socialinės rizikos šeimų kartais paimami nesant pakankamo teisinio pagrindo ir įkurdinami vaikų globos namuose, t.y. jiems nustatoma laikinoji globa (rūpyba).“[56]

Vaiko globą (rūpybą) reglamentuojantys teisės aktai:

- Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija;
- Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas;
- Vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatai;
- Vaiko globos organizavimo nuostatai;
- Lietuvos Respublikos Konstitucija.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.248 straipsnis numato vaiko globos (rūpybos) tikslą ir uždavinius:

1. Vaiko globos (rūpybos) tikslas – užtikrinti vaiko auklėjimą ir priežiūrą aplinkoje, kurioje jis galėtų saugiai tinkamai augti, vystytis ir tobulėti.

2. Vaiko globos (rūpybos) uždaviniai:

1) paskirti vaikui globėją (rūpintoją), kuris rūpintųsi, auklėtų, jam atstovautų ir gintų jo teises ir teisėtus interesus;

2) sudaryti vaikui gyvenimo sąlygas, kurios atitiktų jo amžių, sveikatą ir išsivystymą;

3) rengti vaiką savarankiškam gyvenimui šeimoje ir visuomenėje. [2]

Įgyvendinant vaiko globos (rūpybos) uždavinius, kyla globėjo (rūpintojo) paskyrimo problema. Globėju (rūpintoju) gali tapti fizinis arba juridinis asmuo. Pirmenybė tapti globėju teikiama artimiesiems vaiko giminaičiams. Pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.261 straipsnį, vaiko globa organizuojama valstybinėje arba nevyriausybinėje vaikų globos institucijoje tik tuo atveju, jeigu nėra galimybės užtikrinti vaiko globos (rūpybos) šeimoje arba šeimynoje. [2]

Pagal globos rūšis Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse išskiriamos laikinoji ir nuolatinė globa (rūpyba).[2]

Laikinosios globos pagrindinis tikslas- grąžinti vaiką į biologinę šeimą. Kol dėl objektyvių priežasčių to padaryti negalima, vaikas apgyvendinamas jam saugioje aplinkoje ir paskiriamas globėjas (rūpintojas), turintis teisę atstovauti vaiką. Laikinoji vaiko globa (rūpyba) nustatoma Vaiko teisių apsaugos skyriaus teikimu savivaldybės administracijos direktoriaus įsakymu. Nėra reglamentuoto laikinosios globos termino, tačiau retai ji trunka ilgiau kaip metus laiko. Jei nepasikeičia aplinkybės ir vaikas negali grįžti į savo šeimą, Vaiko teisių apsaugos skyrius kreipiasi į teismą dėl nuolatinės globos (rūpybos) vaikui nustatymo, nuolatinio globėjo paskyrimo, vaiko gyvenamosios vietos nustatymo. Nuolatinė vaiko globa (rūpyba) nustatoma teismo nutartimi.

1.4.1. Globa šeimoje kaip prioritetinga globos forma.

„Vaiko apsauga iš esmės siejasi su vaiko priklausomumu. Visuomenė suteikia vaikui specialų statusą, pripažindama suaugusius atsakingais už vaikų apsaugą ir užtikrinančiais saugią globą. Šeima yra pripažinta kaip saugiausia ir tinkamiausia vieta vaikui“ [15]. Būtent globa šeimoje turėtų būti prioritetas vaiko teises ir teisėtus interesus užtikrinančioms institucijoms. Vaiko gyvenimas šeimoje yra natūraliausia ir seniausia būtis. Šeima- laiko patvirtinta ir tik mūsų amžiuje imanti nykti natūrali žmonių santykių išraiška. Šeima yra ta aplinka, kurioje vaikas galėtų augti ir tobulėti, įgyti socialinių įgūdžių bei įvairių kompetencijų. Apie šeimos reikšmę vaikui diskutuota tiek pedagoginėje, tiek psichologinėje mokslinėje literatūroje, nėra nė vienos pagrįstos teorijos, teigiančios, jog šeima vaiko asmenybės raidai yra bevertė.

Jungtinių Tautų konvencijoje, Lietuvos Respublikos norminiuose teisės aktuose deklaruojama, jog geriausiai vaiko interesus atitinka įvaikinimas ir globa (rūpyba) šeimoje.

Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse nurodoma, kad vaiko globa (rūpyba) nustatoma, laikantis principų:

1) vaiko interesų pirmumas;

2) pirmumo teisę tapti globėjais (rūpintojais) turi vaiko artimieji giminaičiai, jeigu tai atitinka vaiko interesus;

3) vaiko globa (rūpyba) šeimoje;

4) brolių ir seserų neišskyrimas, išskyrus atvejus, kai tai pažeidžia vaiko interesus.[2]

Analizuojant šiuos prioritetus, galima pastebėti, jog bene svarbiausias veiksnys, organizuojant vaiko globą (rūpybą), yra vaiko interesai. Sąvoka „vaiko interesai“ dominuoja ir nurodant kitus principus. Tačiau vaiko interesai ne visais atvejais gali būti užtikrinti. Nors antrame ir trečiame punkte nurodoma, jog vaiko globėjais (rūpintojais) tapti pirmumo teisę turi artimieji vaiko giminaičiai (pagal LR CK3.135 str. artimaisiais giminaičiais pripažįstami tiesiosios linijos giminaičiai iki antrojo laipsnio imtinai (tėvai ir vaikai, seneliai ir vaikaičiai) ir šoninės linijos antrojo laipsnio giminaičiai (broliai ir seserys), tačiau daugeliu atvejų vaikas patenka į globos instituciją, nes neatsiranda asmenų, galinčių ir norinčių pasirūpinti be tėvų globos likusiu vaiku. Didžiąją artimųjų giminaičių, pageidaujančių pasirūpinti vaikais, sudaro vaiko seneliai. Kartais jie negali pasirūpinti vaikaičiais, nes patys priklauso socialinės rizikos šeimoms. Reikėtų nepamiršti, jog asmenims, norintiems tapti vaiko globėjais (rūpintojais), yra taikomi tam tikri apribojimai.

Lietuvos Respublikos CK 3.269 straipsnis nurodo, jog vaiko globėju (rūpintoju) negali būti skiriamas asmuo:

1) neturintis dvidešimt vienerių metų, išskyrus atvejus, kai globoti pageidauja artimasis giminaitis;

2) pripažintas neveiksniu arba ribotai veiksniumi;

3) nuo kurio buvo atskirtas vaikas;

4) buvęs įtėviu (įmote), jeigu jo tėvų valdžia buvo apribota dėl to, kad įtėvis (įmotė) netinkamai atliko savo pareigas arba jis buvo atskirtas nuo vaiko;

5) jeigu anksčiau jo, kaip vaiko globėjo (rūpintojo), įgaliojimai buvo nutraukti šio kodekso 3.246 straipsnyje numatytais pagrindais;

6) teistas už tyčinius nusikaltimus;

7) sulaukęs šešiasdešimt penkerių metų arba vyresnis, išskyrus artimąjį giminaitį, jei jis nori laikinai globoti jaunesnį kaip dešimties metų vaiką;

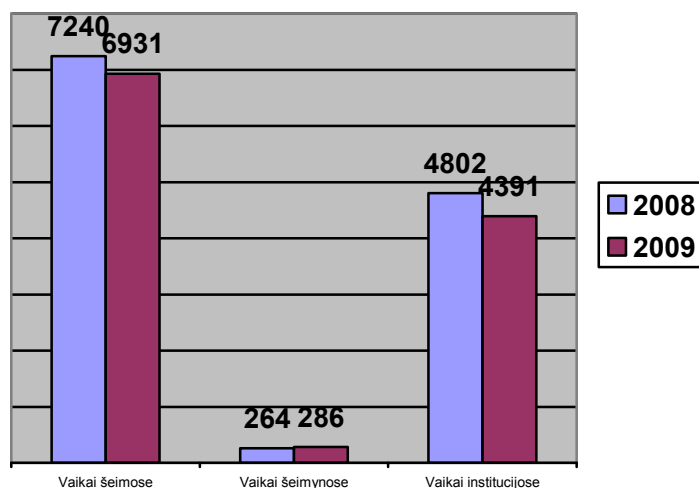
8) sergantis chronišku alkoholizmu, narkomanija, psichinėmis ar kitomis ligomis, kurių sąrašą tvirtina Vyriausybės įgaliota institucija.[2]

Be to, Vaiko teisių apsaugos skyrius įvertina potencialaus globėjo (rūpintojo) finansinę būklę, gyvenimo sąlygas, jų saugumą bei tinkamumą gyventi vaikui, išsiaiškina, ar asmuo yra neteistas už tyčinius nusikaltimus. Jei būsimasis globėjas (rūpintojas) nėra vaiko artimasis giminaitis, organizuoja jo mokymą. Globėjų (rūpintojų) mokymai yra organizuojami pagal programą PRIDE. Mokymai trunka apie tris mėnesius.

Deja, įtėvių ir globėjų mokymo programa PRIDE yra vienas iš veiksnių, mažinančių potencialių globėjų (rūpintojų) bei įtėvių skaičių. Viena iš priežasčių- neigiamos išvados, užkertančios kelią globoti arba įvaikinti vaikus. Valstybės Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos duomenimis, 2010 m. parengta 12 neigiamų išvadų dėl globėjų šeimų, t. y. 15% daugiau negu 2009 m., ir 9 neigiamos išvados dėl įtėvių šeimų, o t. y. 69% daugiau negu 2009 m. 1 neigiama išvada buvo parašyta anksčiau baigusiai mokymus šeimai. [23]

Negalima teigti, jog neigiamos išvados dėl tinkamumo globoti/įvaikinti vaikus yra kliūtis vaiko teisių įgyvendinimui globėjų/įtėvių šeimoje. Galbūt šios išvados užkirto kelią globotinio atsisakymui po keleto globos metų arba netinkamo globėjo (rūpintojo) veiklos vykdymo. Kita priežastis gali būti nepasitikėjimas įtėvių/globėjų ruošimo programa ir jos specialistais bei jos teikiama nauda. Tačiau Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie SADM 2009 m. veiklos ataskaitoje teigiama, kad „vaikų, kuriems nustatyta institucinė globa, skaičius nuo 2006 metų mažėja. Tikėtina, kad 2009 metais tam įtakos turėjo besiplečianti, sparčiai įgyvendinama ir praktinės patirties įgaunanti bendra globėjų (rūpintojų) ir įtėvių rengimo programa Lietuvoje. Vienas iš šios programos uždavinių – socialinė globos (rūpybos) reklama bei naujų globėjų (rūpintojų) paieška.“[26]

Remiantis Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie SADM 2009 m. veiklos ataskaita, 2009 m. pabaigoje šalyje buvo 11608 tėvų globos netekę vaikai.[43] Pagal pasiskirstymą globos vietose, matoma, jog daugiausia vaikų buvo globojama šeimose, tačiau apie pusę vaikų, deja, augo globos institucijose.

4 pav. Vaikų globa 2008 m. ir 2009 m. pabaigoje. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie SADM 2009 m. veiklos ataskaita.

Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse nustatytas brolių ir seserų neišskyrimo principas taip pat yra kliūtis vaikų globai (rūpybai) šeimoje. Paprastai, kaip ir įvaikinimo atveju, šeima būna pasiruošusi padėti vienam ar dviems vaikams, tačiau dažnai socialinės rizikos šeimose, kurių vaikai netenka tėvų globos, auga trys ir daugiau vaikų. Kartais dėl globėjų pageidavimo vaikai yra išskiriami, taip pažeidžiant jų teises augti kartu. Vaiko, turinčio didelių sveikatos problemų, galimybės augti šeimoje taip pat labai nedidelės.

Dar viena problema, galimai trukdanti sėkmingam globos (rūpybos) šeimoje nustatymui, yra vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatos grąžinti vaiką į biologinę šeimą. Vaiko laikinosios globos (rūpybos) metu globėjai (rūpintojai) privalo užtikrinti vaiko ir biologinių tėvų bendravimą. Jie negali būti tikri, jog laikinoji globa bus pakeista į nuolatinę, todėl atsiranda neužtikrintumo jausmas, baimė prisirišti emociškai prie globojamo (rūpinamo) vaiko.

Teoriškai vaikas gali būti grąžinamas biologiniams tėvams net jeigu jiems neterminuotai apribota tėvų valdžia vaiko atžvilgiu. Tokia galimybė numatyta Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse (3.181 str.). Tėvams reikia pašalinti priežastis dėl kurių vaikas negalėjo gyventi jų šeimoje ir kreiptis į teismą, kad šis panaikintų tėvų valdžios apribojimą. Tokios galimybės biologiniai tėvai netenka tik vienu atveju- kai jų vaikas yra įvaikinamas.

Kita priežastis- kasmetinis globojamo (rūpinamo) vaiko aplankymas globėjų namuose. Ši priemonė numatyta Vaiko globos organizavimo nuostatuose. Šių nuostatų 29 punkte teigiama:

„Nustačius vaiko nuolatinę globą (rūpybą), Vaiko teisių apsaugos tarnyba arba jos įgalioti socialiniai partneriai ne rečiau kaip kartą per metus aplanko globojamą (rūpinamą) vaiką šeimoje, šeimynoje ar vaikų globos įstaigoje“.[28] Viena vertus, aplankymo metu pabendravus su globojamu (rūpinamu) vaiku, galima išsiaiškinti, ar nėra pažeidžiami jo teisėti interesai. Tačiau patikimesnius duomenis būtų galima gauti iš socialinių partnerių: ugdymo, gydymo ar kitų institucijų, nes vaikas, apklausiamas prie globėjo, gali nedrįsti pasakyti apie netinkamą globėjo elgesį ar kitokios formos netinkamą globėjo (rūpintojo) pareigų atlikimą. Kai kurie potencialūs globėjai gali netoleruoti tokio Vaiko teisių apsaugos skyriaus darbuotojų bendravimo su vaiku būdo ir laikyti jį kišimusi į šeimos reikalus.

Kaip globos (rūpybos) šeimoje neskatinimo veiksnius būtų galima paminėti: gerosios patirties sklaidos nebuvimą (visuomenėje vyrauja nuostata, kad vaikas iš vaikų globos namų būtinai paveldės blogiausias savo šeimos savybes), socialinės reklamos trūkumą, globėjų socialinių garantijų nebuvimą (pavyzdžiui, globėjas negali pasinaudoti Lietuvos Respublikos darbo kodekse numatytais laisvomis dienomis, skirtomis tėvams, auginantiems du ar daugiau vaikų iki 8 metų), vaiko globos pašalpos dydį (išmoka globojamam vaikui šeimoje yra 520 litų, ji nesikeičia jau keletą metų, nors kilo minimalus darbo užmokestis ir nuolat didėjo infliacija).

Nors globa šeimoje geriau atitinka vaiko interesus negu globa (rūpyba) vaikų globos institucijoje, tačiau ir globojamam (rūpinamam) vaikui šeimoje yra grėsmė nebe pirmą kartą netekti šeimos. Pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso nuostatas, vaiko globėjas (rūpintojas), atsiradus tam tikroms aplinkybėms, gali paprašyti teismo atleisti jį nuo pareigų. Tai gali būti sveikatos pablogėjimas, šeimyninės padėties pasikeitimas, finansinės padėties pablogėjimas ar kitos priežastys. Kartą atleistas nuo globėjo (rūpintojo) pareigų asmuo teoriškai vėl gali tapti kito vaiko globėju (rūpintoju) ar įtėviu. Jokiam teises akte nėra numatytos globos pareigų atsisakymo pasekmės. Asmuo globoti (rūpinti) ar įvaikinti vaiko galimybės netenka tik tuo atveju, jei nuo globėjo pareigų jis buvo nušalintas.

2008 metais iš laikinosios globos (rūpybos) šeimoje, šeimynoje į vaikų globos namus atvyko 81 vaikas, o 2009 metais 69, iš nuolatinės globos (rūpybos) šeimoje, šeimynoje-atitinkamai 89 ir 47. Netgi iš įvaikintojų šeimų į vaikų globos institucijas pateko vaikai: 2008 metais 8, o 2009 metais- 9. [48] Priežasčių statistinėse lentelėse nėra, tačiau tai rodo, jog vaikų saugumo nei įvaikinimas, nei globa (rūpyba) šeimoje negarantuoja, todėl labai svarbus atitinkamų institucijų vaidmuo parenkant, įvertinant būsimus globėjus bei įtėvius ir teikiant jiems kvalifikuotą pagalbą.

1.4.2. Vaiko globos organizavimas šeimynoje - globos namų alternatyva.

Kaip vienas iš būdų, leidžiančių užtikrinti vaikui saugią aplinką šeimos aplinkoje, yra šeimynos steigimas.

Pagal 2010 m. vasario 11 d. patvirtintą Lietuvos Respublikos šeimynų įstatymą, šeimyna yra „pelno nesiekiantis ribotos civilinės atsakomybės viešasis juridinis asmuo“[57]. Tame pačiame įstatyme nurodoma, kad „šeimyna globoja šešis ir daugiau vaikų (bendras vaikų skaičius šeimynoje su savais vaikais – ne daugiau kaip dvylika vaikų) šeimos aplinkoje. Bendras vaikų skaičius gali būti didesnis, negu nurodyta šiame straipsnyje, kai broliai ir seserys neišskiriami, arba mažesnis, jeigu globojamas vaikas su negalia“.[57]

2010 metais įsigaliojęs Lietuvos Respublikos šeimynų įstatymas pakeitė iki tol galiojusį LR Vyriausybės 2002 m. liepos 3 d. nutarimą Nr. 1037 „Šeimynų nuostatai“ ir sukėlė sumaištį iki 2010 metų įsteigtose šeimynose. 2010 m. liepos 1 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl šeimynų nuostatų patvirtinimo“.

Pagrindinis naujame Lietuvos Respublikos šeimynų įstatyme numatytas pasikeitimas, dėl kurio visos veikiančios šeimynos turėjo likviduotis ir steigtis iš naujo, yra šeimynos steigėjo pasikeitimas. Šeimynų nuostatuose (2002) šeimynos steigėju buvo įvardyta savivaldybės taryba, o naujajame Šeimynų įstatyme – fizinis asmuo, t.y. leista šeimynas steigti patiems fiziniams asmenims.[57,58] Tai pareikalavo šeimynų steigėjų laiko ir papildomų išlaidų.

Iš dalies supaprastinta ir šeimynos steigimo tvarka, ir reikalavimai steigėjui. Jei ankstesniu įstatymu buvo numatyta, kad fizinis asmuo, norintis tapti šeimynos vaikų globėju (rūpintoju) privalo turėti aukštąjį arba aukštesnįjį socialinį, pedagoginį, psichologinį ar medicininį išsilavinimą [58], tai Šeimynų įstatyme tokio reikalavimo globėjams nebelieka. Keičiasi ir vaikų globėjo (rūpintojo) įvardijimas: šeimynos steigėjas kartu su savo sutuoktiniu tampa šeimynos dalyviais. [57]

Naujajame Šeimynų įstatyme (2010) išlieka reikalavimas šeimynos steigėjui atitikti Civiliniame kodekse nustatytus bendruosius reikalavimus globėjui (rūpintojui) bei būti vykdytosiame globėjo (rūpintojo) pareigas ne mažiau kaip trejus metus iki šeimynos steigimo. Pastarasis saugiklis užtikrina, jog šeimynos steigėjas suvokia, su kokiomis problemomis gali tekti susidurti globojant vaikus ir kad jis yra susipažinęs su vaikų globos specifika. Vaiko teisių apsaugos skyriaus darbuotojai per trejus metus, vykdydami globojamų (rūpinamų) vaikų priežiūrą globėjo šeimoje, gali spręsti, ar potencialus šeimynos steigėjas pakankamai pasirengęs tinkamai vykdyti jam pavestas pareigas.

Supaprastinus šeimynų steigimo tvarką bei reikalavimus šeimynų steigėjui, atsirado prielaidos naujų šeimynų kūrimuisi.

Rita Ilgūnienė (2009) straipsnyje „Vaiko globos organizavimas šeimynoje: globėjų pasirengimas globoti vaikus“, pastebėjo, jog tuo metu Lietuvos Respublikoje „jauniausiai“ įsteigta šeimynai yra aštuoneri metai. Autorė pažymėjo, jog naujos šeimynos nesikuria dėl įvairių priežasčių, tarp kurių įvardijo finansavimo stoką ir menką visuomenės motyvavimą. R. Ilgūnienė, atlikusi šeimynų apklausą, nustatė, jog „Vaiko teisių tarnyba ir jos atliekama veikla vaiko globos šeimynoje organizavimo procese vaidina patį svarbiausią vaidmenį.“[59] Autorė šio vaidmens svarbos nedetalizavo.

Iš tikrųjų, Vaiko teisių apsaugos skyrius šeimynų steigimuisi ir veiklai gali daryti tiesioginę įtaką.

1) Pagal 2010 m. Lietuvos Respublikos šeimynų įstatymo 21 str. nuostatas, Vaiko teisių apsaugos skyrius atlieka šeimynos vykdomos vaikų globos (rūpybos) priežiūrą;

2) Nustato likusiems be tėvų vaikams laikinąją globą (rūpybą) šeimynoje; (Vaiko laikinosios globos nuostatai) arba ruošia teismui pareiškimus dėl vaiko nuolatinės globos (rūpybos) nustatymo šeimynoje;

3) Organizuoja šeimynos steigėjo mokymus, tinkamumo tapti globėju (rūpintoju) įvertinimą;

4) Konsultuoja šeimynos dalyvius vaiko globos klausimais;

5) Rengia susitikimus su kitais vaikų globėjais, psichologais, pedagogais ir kitais specialistais, veda seminarus, organizuoja pažintines išvykas;

6) Gali skatinti šeimynų steigimąsi, neformaliai bendraudami su globėjais (rūpintojais), globojančiais keletą vaikų;

7) Pasiūlo šeimynoms globoti konkrečius be tėvų globos likusius vaikus.

Vaikų globa (rūpyba) šeimynoje yra panaši į globą (rūpybą) šeimoje. Esant sąlyginai nedideliam vaikų skaičiui (6-12 vaikų), sukuriama šeimos aplinka ir modeliuojami šeimos tarpasmeniniai santykiai. Šeimynos dalyviai, skirtingai nuo globėjų (rūpintojų), globojančių (rūpinančių) vaikus šeimos aplinkoje, turi socialines garantijas, numatytas Šeimynų įstatymo 12 straipsnyje:

1. Šeimynos dalyviams garantuojamos Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos patvirtintoje Socialinių paslaugų finansavimo ir lėšų apskaičiavimo metodikoje nustatytos išlaikymo pajamos, kurios negali būti mažesnės negu minimalioji mėnesinė alga ir didesnės negu Vyriausybės tvirtinamos einamųjų metų draudžiamosios pajamos.

2. Šeimynų dalyviai draudžiami sveikatos draudimu ir valstybiniu socialiniu draudimu Lietuvos Respublikos sveikatos draudimo įstatymo ir Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo nustatyta tvarka.[57]

Šeimynos dalyviai gali užtikrinti geresnę globojamų vaikų materialinę gerovę ir vaiko priežiūrą, nes:

1. Šeimynos steigėjui mokamas atlyginimas už vaikų priežiūrą šeimynoje, todėl jam nereikia dirbti kito darbo, paliekant vaikus be priežiūros.

2. Šeimynoje globojamam vaikui išlaikyti yra skiriama 1040 litų, o tai yra dvigubai daugiau, negu šeimoje globojamam vaikui.

3. Šeimynos steigėjas turi teisę sudaryti darbo sutartis su socialinę globą teikiančiais ir kitais darbuotojais, kurie padėtų šeimynos veikloje;

4. Dėl reglamentuoto didesnio, nei globėjo šeimoje, vaikų skaičiaus gali globoti vienos daugiavaikės šeimos vaikus, jų neišskirstant po globos institucijas.

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl šeimynų nuostatų patvirtinimo“ numato dar vieną labai reikalingą ir pažangią šeimynų funkciją: „Šeimyna globoja nuo gimimo iki 18 metų vaikus, kuriems teisės aktų nustatyta tvarka nustatyta laikinoji ar nuolatinė globa (rūpyba), arba teikia trumpalaikę socialinę globą likusiam be tėvų globos vaikui tol, kol bus išspręstas globos (rūpybos) klausimas.“[57]

Šis funkcijų reglamentavimas išsprendžia vaiko, kuriam šeimoje laikinai nėra galimybių gyventi dėl objektyvių, bet galimai trumpalaikių problemų (pvz., tėvų girtumo), situaciją, nenustatant vaiko laikinosios globos. Pagerėjus situacijai šeimoje, vaikas grąžinamas į biologinę šeimą. Taip išsaugoma galimybė vaikui augti biologinėje šeimoje.

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakyme „Dėl šeimynų nuostatų patvirtinimo“ yra vienas punktas, galintis pažeisti vaikų teises ir teisėtus interesus. Jame sakoma: „šeimyna globoja (rūpinasi) likusius (likusiais) be tėvų globos vaikus (vaikais) tos savivaldybės, kurios teritorijoje šeimyna steigiama (veikia), išskyrus atvejus, kai siekiama neišskirti brolių ir seserų.“[57]

Ši nuostata paliečia vaikus, kurie jau keletą metų globojami (rūpinami) šeimynoje, tačiau priklauso kito rajono savivaldybei. Vaikai jau apsipratę su aplinka, globėjais, šeimynos gyventojais. Paėmimas iš šeimynos prilygtų biologinės šeimos netekimui. Pažeidžiami vaiko interesai. Šią problemą savo 2010 metų ataskaitoje apžvelgia ir Vaiko teisių apsaugos kontrolierė. Ataskaitoje teigiama: „Reglamentuojant šeimynų veiklą buvo nepagrįstai sutapatinti socialinių paslaugų poreikio nustatymo ir skyrimo bei socialinių paslaugų teikimo teritoriniai kriterijai, todėl vienos iš socialinių paslaugų įstaigų grupių – šeimynų – veikla buvo apribota teritoriniu principu ir tai sukėlė problemas.“ [21] Pasiūlyta Šeimynų įstatymą tobulinti.

Įstatymų kaita nėra veiksnys, užtikrinantis stabilumą ir skatinantis steigti naujas šeimynas. Nors iš esmės šiuo metu tiek materialinė, tiek socialinė padėtis šeimynoms yra ganėtinai palanki, tačiau 2010 metų vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus ataskaitoje yra trikdančių stabilumą

pastebėjimų: „Siūlytina atsisakyti vaiko globos išmokos diferencijavimo atsižvelgiant į vaiko globos formą (šeima, šeimyna, vaikų globos įstaiga) ir nustatyti vienodus (nepriklausomai nuo globos formos) vaiko globos išmokos panaudojimo kriterijus.“[21] Tai pirmiausia, ko gero, paliestų šeimynas, nes teigiama: “ Pagal šiuo metu galiojančią teisinę reglamentavimą, šeimynose globojamam vaikui mokama vaiko globos išmoka gali būti naudojama darbuotojų darbo užmokesčiui, kvalifikacijai kelti ir pan.“[21]

2010 m. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus ataskaitoje taip pat pažymima, kad: „Šiuo tikslu keistinas Išmokų vaikams įstatymas (8 straipsnio 1 dalis) ir Socialinių paslaugų finansavimo ir lėšų apskaičiavimo metodika, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. spalio 10 d. nutarimu Nr. 978 (su vėlesniais pakeitimais). Šie Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos pasiūlymai pateikti Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkei bei Socialinių reikalų ir darbo komitetui.“ [21] Dėl tokių Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuostatų yra tikimybė, kad šiuo metu gana palanki šeimynoms finansinė situacija gali pasikeisti.

1.4.3. Vaiko globa vaikų globos namuose- neišspręsta valstybės problema

Nors visuose Lietuvos Respublikos bei tarptautiniuose teisės aktuose skelbiama, kad vaiko globos prioritetas- šeima, tačiau vis dar didelė tėvų globos netekusių vaikų dalis gyvena vaikų globos institucijose. Valstybė, prisiimanti atsakomybę už vaikų globą, labiau siekia sukurti optimalias gyvenimo sąlygas vaikų globos institucijose, nuolat didindama finansavimą vaikų globos namuose augančių vaikų išlaikymui, užuot skatinusi vaiko globą šeimose bei šeimynose. Taip pažeidžiamas vaiko interesų pirmumo principas, t.y. jo teisė augti šeimoje.

„Tai, kad vaikai perduodami valstybės globai, iš dalies lėmė politiniai, ekonominiai ir socialiniai sunkumai. Tai – tarybinių laikų palikimas, kai globa buvo ir vis dar yra tik įrankis įvairioms problemoms spręsti. Šios vaikų globos įstaigos dažniausiai skirtos vyresniems vaikams bei paaugliams, turintiems elgesio sutrikimų, taip pat tikriems broliams ir seserims, siekiant, kad jie nebūtų išskirstyti po skirtingus globos namus.“ [51]

Remdamasis mokslininkų Carter, Johnson Brown ir Hamiltonas-Giachritsis, Notingemo universiteto Psichologijos ir vaiko sveikatos instituto profesorius Kevin Brown savo tyrime teigia, jog: „visame pasaulyje maži vaikai patenka į institucinę globą. Deja, tai nutinka, nepaisant plačiai pripažįstamo institucinės globos ydingumo vaiko raidai. Vaikų globos įstaigose augančių vaikų sveikata yra blogesnė, jų fizinis bei psichologinis išsivystymas žemas, būdingi emocinės raidos sutrikimai.“[60]

Vaiko gyvenimas institucijoje jau savaime yra blogybė, neskatinti vaiko socializacijos, savivertės bei prierašumo. „Globos namų auklėtiniai mokykloje pasižymi kompetencijos trūkumu, mokymosi ir adaptacijos sunkumais.“[50] Anot A.Goštauto ir kt. (2005) „žemas savęs

vertinimas ir ryškūs emociniai sunkumai tarp globos įstaigose gyvenančių paauglių yra gana stabilios charakteristikos“.[62]

Kaip teigia K.Samašonok, V.Gudonis (2006) : „globočiai mažiau linkę siekti socialinės kitų žmonių paramos, nesitiki sėkmės ir yra susirūpinę dėl nesėkmės galimybės socialinėse situacijose, dažniau taiko būdus, trukdančius įsitraukti į bendravimą bei siekti užsibrėžtų tikslų.“ Autoriai nurodo, jog tokiems vaikams taip pat „būdingas ryškesnis pesimizmas ir socialinis vengimas.“[62]

V.Justickio, E.Ramanauskaitės (2006) atliktas tyrimas paneigė hipotezę, kad globos namuose augantys vaikai neigiamai ir pesimistiškai vertina savo teisinį statusą globos įstaigoje, tačiau konstatavo, jog „vaikų savo teisių ir pareigų supratimas kai kuriais atvejais susijęs su tuo, kaip jie vertina savo kaip vaiko teisių įgyvendinimą globos įstaigoje“[48]. R.Raudeliūnaitė ir R.Paigožina konstatavo, jog vaikų globos namų auklėtiniai trūksta socialinių įgūdžių. [52] K.Samašonok, R.Žukauskienė, V.Gudonis (2006) teigia, kad „globos namų auklėtiniai, anksti patyrę smurtą bei atskyrimą nuo šeimos, blogiau sugeba generuoti alternatyvius sprendimus sprenddami įvairias problemas, prasčiau sugeba įveikti tarpinius tikslo pasiekimo etapus ir nesuvokia savo elgesio padarinių.“ [49]

B.Kairienė (2005) atlikusi tyrimą, nustatė, kad labai daug vaikų, gyvenančių vaikų globos namuose, vis dar patiria smurtą, lankydamiesi savo tėvų namuose: „lankydamiesi namuose vaikai patyrė tėvų smurtą: 74 proc. vaikų buvo žeminami ir įžeidinėjami, 9,7 proc. – bauginami, 54,4 proc. – išvaromi iš namų, 16,1 proc. – verčiami elgetauti, 79,3 proc. patyrė fizinį smurtą.“[46] Šio tyrimo rezultatai rodo, kad vaiko apsaugai skiriamas per mažas atitinkamų institucijų dėmesys: ne tik neidentifikuojamas smurtas prieš vaiką, nebaudžiami kaltininkai, tačiau vaikas, gyvenantis globos institucijoje, neišklausomas, negauna tinkamos psichologo pagalbos.

Vaiko globos institucija yra vaiko globėjas (rūpintojas), jis privalo užtikrinti vaiko saugumą, teisėtus vaiko interesus. Pagal gautus tyrimo rezultatus, vaiko globos įstaigos neatlieka savo pareigų arba jas atlieka netinkamai. Viena iš tyrimo išvadų yra tokia: „Vaiko globos institutas neatitinka jam keliamo saugumo reikalavimo, nes vaikų, patyrusių tėvų smurtą, atskyrimas nuo šeimos ir apgyvendinimas vaikų globos namuose nėra veiksmingas – bendraudami su tėvais jie vis tiek patiria smurtą“.[46]

2005 m. kovo 3 d. patvirtintuose Bendruosiuose valstybės ir savivaldybių vaikų globos namų nuostatuose nustatytas pagrindinis vaikų globos namų tikslas „užtikrinti globojamam (rūpinamam) ir laikinai globos namuose apgyvendinamam vaikui (toliau- vaikas) globos (rūpybos), ugdymo (mokymo, lavinimo ir auklėjimo), socialines paslaugas, sudaryti kitas jam

tinkamas sąlygas ir palaikyti aplinką, kurioje jis galėtų saugiai augti, vystytis ir tobulėti bei pasiruoštų savarankiškam gyvenimui visuomenėje“. [63]

Vaikų globos namai, kaip vaiko globos institucija, kol kas yra labai reikalingi, nes nėra pakankamai asmenų ar šeimynų, galinčių ir norinčių pasirūpinti visais be tėvų globos likusiais vaikais. Kol nėra sukurtas vaiko globos šeimoje ar šeimynoje rėmimo ir skatinimo modelis, tol maždaug pusė be tėvų globos likusių vaikų užaugs vaikų globos namuose.

Vaiko teisių apsaugos skyrius dažnai neturi kitos išeities kaip apgyvendinti vaiką vaikų globos namuose, nes:

- Vaiko artimieji giminaičiai nenori ar dėl objektyvių priežasčių negali pasirūpinti be tėvų globos likusiu vaiku (-ais);
- Nėra asmenų ar šeimynų, galinčių ir norinčių pasirūpinti vaiku (-ais);
- Vaikas (-ai) yra su negalia ar probleminio elgesio;
- Tėvų globos neteko vaikų grupė (3 ir daugiau) iš vienos šeimos;
- Vaikas (-ai) yra vyresnio amžiaus.
- Kitos objektyvios priežastys.

Tačiau vaikų globos namų, kaip ir ugdymo įstaigų, finansavimas yra susietas su vaikų skaičiumi institucijoje, vadinamuoju „krepšeliu“. Dėl to praktikoje kartais kyla problemų, kai vaikų globos institucijos, siekdamos, kad nebūtų sumažintas finansavimas, stengiasi išlaikyti vaikus globos namuose, nesistengdami padėti vaikams rasti šeimą.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2010 m. veiklos ataskaitoje pažymėta, kad vyrauja negatyvus vaikų globos įstaigų požiūris į globą šeimoje ir įvaikinimą ir teigiama: „Nevyriausybės globos įstaigos, piktnaudžiaudamos teisės aktuose globėjams (rūpintojams) įtvirtintu reikalavimu patvirtinti teisme sutikimą dėl globojamo (rūpinamo) vaiko įvaikinimo, neretai, siekdamos, kad nepilnamečiai liktų globos įstaigose, nelinkusios patvirtinti minėto sutikimo.“ [21]

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, būtina keisti Civilinio kodekso 3.212 straipsnio nuostatas, nes jos „neužtikrina galimybės tėvų globos netekusiui vaikui būti įvaikintam bei augti šeimos aplinkoje.“[21]

Minėtame Lietuvos Respublikos civilinio kodekso straipsnyje teigiama:

1. Įvaikinimui būtinas vaiko tėvų rašytinis sutikimas, patvirtintas teismo.
2. Jei įvaikinamo vaiko tėvai yra nepilnamečiai ar neveiksnūs, būtinas jų tėvų arba globėjų (rūpintojų) rašytinis sutikimas, patvirtintas teismo. Jei įvaikinamas vaikas turi įstatymų nustatyta tvarka paskirtą globėją (rūpintoją) (išskyrus valstybinę globos instituciją), būtinas globėjo (rūpintojo) rašytinis sutikimas, patvirtintas teismo.

3. Tėvai sutikimą įvaikinti vaiką konkrečiam įvaikintojui gali duoti tik tuo atveju, jei jis yra giminaitis.

4. Patvirtinęs tėvų (globėjų, rūpintojų) rašytinį sutikimą, teismas nutartimi tėvams (globėjams, rūpintojams) išaiškina šio kodekso 3.227 straipsnyje nustatytas įvaikinimo pasekmes ir tėvų teisę atšaukti savo duotą sutikimą.

5. Nutarties, patvirtinančios sutikimą įvaikinti, įsiteisėjusį nuorašą teismas per tris darbo dienas išsiunčia valstybinei įvaikinimo institucijai.[6]

Jeigu būtų pakeistas šio Civilinio kodekso straipsnio 2 punktas, galimos labai rimtos pasekmės, atsižvelgiant į tikimybę, kad nebus numatytos išimties globėjui, globojančiam (rūpinančiam) vaiką šeimoje. Tokiu atveju būtų sukuriama nestabili situacija, dėl kurios galėtų labai sumažėti asmenų, norinčių globoti vaiką šeimoje, skaičius. Teoriškai, po keleto sėkmingos globos (rūpybos) šeimoje metų, galėtų atsirasti tėviai, norintys įvaikinti šeimoje globojamą (rūpinamą) vaiką. Tarp vaiko ir jo globėjo (rūpintojo) jau būtų užsimezgęs emocinis ryšys, vaikas globėjų šeimą jau vadintų savo šeima. Įvaikinimas tokiu atveju išplėštų vaiką iš jam įprastos, saugios aplinkos ir neabejotinai pažeistų vaiko interesų pirmumo principą. Potencialūs vaiko globėjai (rūpintojai), žinodami, jog bet kada be jų sutikimo vaikas iš šeimos gali būti paimitas ir įvaikintas kitoje šeimoje, galimai nepriims sprendimo globoti vaiko.

Todėl, teikiant įstatymų pataisas, reikia labai atsakingai apsvarstyti galimas pasekmes.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanceliarijos darbo, socialinių ir sveikatos reikalų skyriaus 2009 m. birželio 3 d. parengtoje pažymoje "Dėl vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2007-2012 metų plano vykdymo 2007-2008 metais ataskaitos" yra numatoma: "Įgyvendinant antrąjį tikslą - pertvarkyti vaiko globos (rūpybos) sistemą, kad ji atitiktų globojamo (rūpinamo) vaiko geriausius interesus - tėvų globos netekusių vaikų, siunčiamų į globėjų (rūpintojų) šeimas, lygio siektina reikšmė 2012 metais turėtų būti 55 procentai, lyginant su 2006 metų reikšme - 43,5, tuo tarpu vaikų skaičiaus mažėjimo vaikų globos institucijoje siektina reikšmė 2012 metais - 30 procentų, lyginant su 2006 metų reikšme - 40." [64]

2.VAIKO TEISIŲ APSAUGOS SKYRIAUS VEIKLOS, ORGANIZUOJANT VAIKŲ SOCIALINĘ GLOBĄ, EMPIRINIS TYRIMAS

2.1 Tyrimo metodika ir tiriamųjų apibūdinimas

Siekiant identifikuoti vaikų socialinės globos (rūpybos) organizavimo problemas, sąlygas, galimybes bei Vaiko teisių apsaugos skyriaus veiklos įtaką šiam procesui, atlikta Vaiko teisių apsaugos skyriaus penkerių metų veiklos bei statistinių duomenų analizės. Taip pat skyriaus veikla įvertinta SSGG metodu, siekiant išsiaiškinti skyriaus stiprybių panaudojimo galimybes vaikų socialinės globos (rūpybos) organizavimui.

Vienas iš vaikų, likusių be tėvų globos, problemos sprendimo būdų, atsižvelgiant į vaiko interesų pirmumo augti šeimoje principą, yra globos (rūpybos) organizavimas šeimynoje. Šeimynų steigimas išspręstų daugelio vaikų, augančių globos institucijoje, situaciją, nes šeimynoje, šeimos aplinkoje, gali būti globojami (rūpinami) nuo 6 iki 12 vaikų. Todėl siekta išsiaiškinti priežastis, galimai lemiančias šeimynų kūrimąsi bei šį procesą stabdančius veiksnius ir pateikti Vaiko teisių apsaugos skyriams rekomendacijas dėl priemonių, skatinančių šeimynų kūrimąsi, panaudojimo.

Tyrimo tikslas – identifikuoti priežastis, galimai skatinančias ir stabdančias šeimynų kūrimąsi bei išsiaiškinti, kokį poveikį šiam procesui daro Vaiko teisių apsaugos skyriaus veikla.

Tyrimo uždaviniai:

1. Ištirti vaikų socialinės globos organizavimo situaciją rajone;
2. Atlikti SSGG (SWOT) metodu Vaiko teisių apsaugos skyriaus veiklos analizę vaikų socialinės globos srityje;
3. Parengti interviu klausimyną;
4. Apklausti Šakių rajone veikiančių šeimynų steigėjas;
5. Išskirti priežastis, galimai skatinančias šeimynų steigimąsi ir trukdančias jų veiklai;
6. Interpretuoti gautus tyrimo duomenis, pateikti išvadas ir rekomendacijas.

Tyrimo tipas. Tyrimui atlikti pasirinktas kokybinis tyrimas, siekiant išskirti ir įvardyti motyvus, sąlygas, priežastis, galimai skatinančias globoti vaikus, globos šeimoje ir šeimynoje skirtumus ir privalumus, problemas, su kuriomis susiduria šeimynų steigėjos bei gerosios patirties sklaidos poreikį globos srityje. „Kokybinis tyrimas- tai empirinis tyrimas, teikiantis išvadas apie tyrimo objektą ir paremtas kokybinių (išreikštų žodžių ar kitokių neskaitmeninių simbolių forma) duomenų analize.“ [65]

SSGG metodas [70] pasirinktas vidinių ir išorinių Vaiko teisių apsaugos skyriaus veiklą įtakančių veiksnių identifikavimui ir veiklos optimizavimo pasiūlymų pateikimui, remiantis gautais duomenimis.

Interviu metodas pasirinktas, siekiant objektyvių ir subjektyvių priežasčių, skatinančių šeimynų steigimą ir trukdančių jų veiklai, išskyrimo. Siekiama gauti patvirtinančius problemas teiginius ir susieti problemas su esama situacija Lietuvos Respublikoje, Vaiko teisių apsaugos sistemoje, įstatyminėje bazėje bei Vaiko teisių apsaugos skyriaus veikloje.

Kokybiniais metodais surinkta informacija nepateikia tikslių skaičių, tačiau idealiai tinka sąvokų išskyrimui. I.Luobikienės (2000) teigimu: „ tyrėjas sukonstruoja kompleksinį, holistinį paveikslą, analizuoja žodžius, išsamiai perduoda informantų požiūrius bei atlieka tyrimą natūralioje aplinkoje.“ [66] Kadangi kokybiniai metodai yra orientuoti į atvejus, o ne į skaičius ar kintamuosius, todėl tyrimo būdas leidžia pažvelgti į tiriamą reiškinį giliau, visapusiškiau. „Kokybinio tyrimo tipas suteikia galimybę pamatyti realybę tokią, kokią ją mato individai.“[67] Todėl pagrindinis dėmesys skiriamas respondento patirčiai, nuomonei, išgyvenimams ir patarimams.

Duomenų rinkimo metodas- statistinių rajono Vaiko teisių apsaugos skyriaus penkerių metų duomenų analizė, pokalbis su skyriaus darbuotojais, pusiau struktūrinis interviu su šeimynų steigėjomis. Duomenys Visoms šeimynų steigėjoms pateikti iš anksto numatyti vienodi klausimai. Siekiant gauti patikimesnius duomenis ir sužinoti specialisto požiūrį į problemas, apklausta ir rajono Vaiko teisių apsaugos skyriaus vedėja.

Atsakymų turinys nagrinėtas, taikant kokybinės turinio (content) analizės metodą. Ši analizė apima veiksmus:

1. Daugkartinį teksto skaitymą;
2. Manifestinių kategorijų išskyrimą, remiantis „raktiniais“ žodžiais;
3. Kategorijų turinio skaidymą į subkategorijas;
4. Kategorijų ir subkategorijų interpretavimą bei pagrindimą iš teksto ekstrahuotais įrodymais.

V.Žydzžiūnaitės (2005) teigimu, „kokybinė turinio (content) analizė skiriasi nuo kiekybinės content analizės, kurios tikslas – tyrimo duomenys, išreikšti skaičiais (procentais), bet neteikiantys informacijos apie žmogaus sampratas, mąstymo būdą, išgyvenimus. Ji leidžia išvengti paviršutiniškumo nagrinėjant tekstą.“ [68]

Tyrimo populiacija. Tyrimo imtis.

Informantai - visų keturių Šakių rajone veikiančių šeimynų steigėjos. Taikyta tikslinė, kriterinė, netikimybinė atranka. Imtis- keturios šeimynų steigėjos (visos rajono šeimynos) ir Vaiko teisių apsaugos skyriaus vedėja (skyriuje dirba 4 žmonės). Informantai atstovavo dviems asmenų grupėms: šeimynų steigėjų ir Vaiko teisių apsaugos skyriaus darbuotojų. Analizuoti penkerių paskutinių metų Vaiko teisių apsaugos skyriaus statistiniai duomenys bei organizuotų renginių ataskaitos.

Tyrimo procesas. Tyrimo vieta.

Tyrimas atliktas Šakių mieste ir rajone.

Tyrimo eiga.

Vaiko teisių apsaugos skyriaus statistinių duomenų analizė atlikta 2011 m. kovo mėnesį.

2010 m. birželio mėnesį neoficialaus pokalbio su Vaiko teisių apsaugos skyriaus vedėja ir Šakių rajono šeimynų steigėjomis metu buvo išskirtos pagrindinės probleminės sritys, vėliau panaudotos klausimyno sudarymui. Pokalbis vyko globėjų šventės „Gerumo paukštė“ metu.

Kiekviena klausimų grupė yra skirta problemoms atskirose srityse identifikuoti ir galimam sprendimo būdui sužinoti:

- Motyvai, sąlygos, priežastys, galimai skatinančios globoti be tėvų globos (rūpybos) likusius vaikus;
- Priežastys, dėl kurių steigiamos šeimynos;
- Pagrindinės problemos, su kuriomis susiduria šeimynų steigėjos;
- Visuomenės nuomonės įtaka, gerosios patirties sklaida.

Dėl interviu laiko, vietos ir sąlygų su kiekvienu informantu tartasi telefonu. Pasirinkta informantams įprasta, saugi aplinka – jų namai. Su Vaiko teisių apsaugos skyriaus vedėja kalbėjomės jos darbo vietoje. Tyrimas vyko 2011 m. kovo ir balandžio mėnesį.

Klausimai visoms šeimynų steigėjoms pateikti vienodi, atsakymai fiksuoti raštu, konspektuojant. Visi klausimai atviri. Klausimai netikslinti, nekomentuoti. Paaiškintas interviu tikslas, gautų duomenų panaudojimas, anonimiškumas, teisė neatsakyti į nepatikusį klausimą ar visai nutraukti tyrimą. Interviu trukmė svyravo nuo 30 iki 50 min., priklausomai nuo informantų kalbėjimo tempo, daromų pauzių, kalbos manieros.

3. TYRIMO REZULTATAI IR JŲ ANALIZĖ

3.1 Rajono savivaldybės Vaiko teisių apsaugos skyriaus veiklos analizė vaikų globos srityje (Šakių r. atvejis)

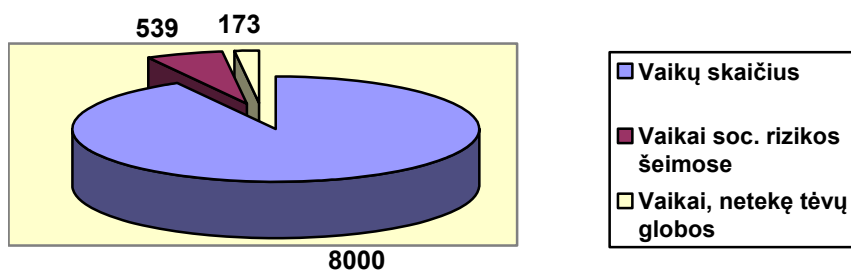
Šakių rajono Vaiko teisių apsaugos skyrius yra Šakių rajono savivaldybės struktūrinis padalinys. Jis pavaldus savivaldybės administracijos direktoriui. Vaiko teisių apsaugos skyrius, vykdydamas savo funkcijas, savivaldybės teritorijoje įgyvendina pagrindines Jungtinių Tautų Organizacijos 1989 metų Vaiko teisių konvencijos nuostatas, vykdo vaiko teisių apsaugą, įstatymų nustatyta tvarka gina vaiko teises ir teisėtus interesus, organizuoja ir prižiūri likusių be tėvų globos vaikų globą (rūpybą). Vaiko teisių apsaugos skyrius teikia įvairią informaciją bei ataskaitas Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybai prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai bei kitoms institucijoms. Šią skyriaus veiklą reglamentuoja teisės aktai, daugiausia Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymai. Vaiko teisių apsaugos skyrius taip pat turi teisę teikti pasiūlymus dėl teisės aktų rengimo ar tobulinimo Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai. Vaiko teisių apsaugos skyrius koordinuoja socialinių darbuotojų, dirbančių su socialinės rizikos šeimomis, veiklą, bendradarbiauja su ugdymo, gydymo institucijomis, teismais, prokuratūra, policijos poskyriais, socialinių paslaugų centrais ir kitomis įstaigomis, susijusiomis su šeimos ir vaiko gerove.

Šakių rajono savivaldybės administracijos vaiko teisių apsaugos skyriuje dirba 4 darbuotojos. Visos jos turi aukštąjį išsilavinimą (2 pedagoginį, 2 socialinio darbo), priklauso valstybės tarnautojų kategorijai.

Lietuvos Respublikoje dar nėra nustatytos vieningos Vaiko teisių apsaugos skyriaus struktūros, standartizuoto skyriaus darbuotojų funkcijų reglamentavimo, vieningų nuostatų dėl konkurso organizavimo, atrenkant darbuotojus į Vaiko teisių apsaugos skyriaus specialistų pareigas.

Šakių rajono savivaldybė yra suskirstyta į 14 seniūnijų. Rajone gyvena apie 40 000 žmonių. Apie 70 procentų gyventojų sudaro kaimiškųjų vietovių gyventojai.

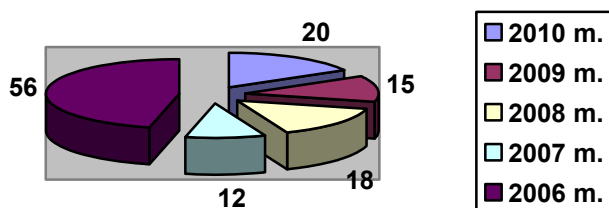
Rajone 2010 m. sausio 1 d., Šakių Vaiko teisių apsaugos skyriaus duomenimis, gyveno apie 8000 vaikų. 539 vaikai (6 procentai visų vaikų) gyveno socialinės rizikos šeimose, 173 vaikai (apie 2 procentus visų vaikų) buvo netekę tėvų globos.

5 pav. Vaikų, gyvenančių Šakių rajone, situacija 2010 metais. Sudaryta, remiantis Šakių raj. Savivaldybės duomenimis

Vaiko teisių apsaugos skyrius yra atsakingas už socialinės rizikos šeimų, auginančių vaikus, įrašymo į apskaitą, išbraukimo iš apskaitos ir apskaitos duomenų tvarkymo, naudojimo ir saugojimo tvarką savivaldybėje. Tai reglamentuoja Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. balandžio 5 d. įsakymas Nr. A1-92 „Dėl Socialinės rizikos šeimų, auginančių vaikus, apskaitos savivaldybės Vaiko teisių apsaugos tarnyboje (skyriuje) tvarkos aprašo patvirtinimo“.

Išanalizavus Šakių rajono savivaldybės administracijos statistines ataskaitas, galima pastebėti, kad nuo 2006 metų įrašomų į socialinės rizikos šeimų apskaitą šeimų skaičius sumažėjo. Didžiausias tokių šeimų skaičius buvo įrašytas 2006 metais- net 56 šeimos. Vėlesniais metais įrašytų į apskaitą šeimų skaičius ženkliai sumažėjo ir svyravo tarp 12-20 naujai įrašomų šeimų per metus.

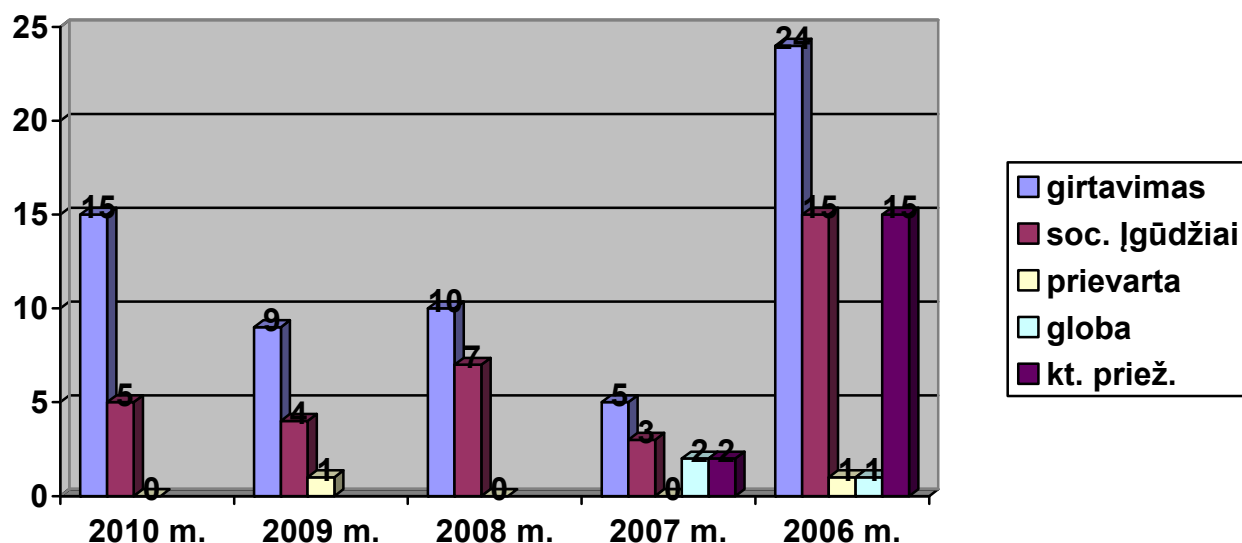
6 pav. Šeimos pagal įrašymą į socialinės rizikos šeimų apskaitą (skaičiais) 2006-2010 m. Sudaryta pagal Šakių raj. VTAS statistinių ataskaitų duomenis.

Vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategijoje yra numatytas siektinas procentas, kad 2012 m. socialinės rizikos šeimose augantys vaikai sudarytų tik 3 procentus visų Lietuvoje augančių vaikų. (Vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategija) Šakių rajone vaikų, augančių socialinės rizikos šeimose, skaičius 2010 m. pradžioje buvo 6 procentai.

Pagrindinė problema, vyraujanti socialinės rizikos šeimose, išlieka alkoholio (ar kitų psichotropinių medžiagų) vartojimas. 2006-2010 metais tai buvo dažniausiai pasitaikanti šeimoms įrašoma į VTAS socialinės rizikos šeimų apskaitą priežastis.

Antroje vietoje pagal įrašymo priežastis yra socialinių įgūdžių stoka šeimoje.

Kitos, rečiau pasitaikančios priežastys yra: prievarta prieš vaiką (fizinė, psichologinė ar seksualinė), vaikui nustatyta laikinoji ar nuolatinė globa (rūpyba) ir kitos, neįvardytos priežastys, netinkančios nė vienai anksčiau minėtai kategorijai.

7 pav. 2006-2010 m. įrašytos socialinės rizikos šeimos pagal įrašymo priežastis. Sudaryta pagal Šakių VTAS statistinių ataskaitų duomenis.

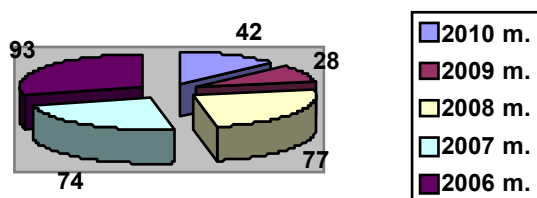
Vaikų, gyvenančių socialinės rizikos šeimose, padėtį ypatingai apsunkina tai, jog yra per mažai ikimokyklinio ugdymo įstaigų, vaiko dienos centrų, trūksta psichologinės pagalbos, nepakankamai išvystyta socialinių paslaugų sistema, kai kurios šeimos gyvena žemiau skurdo ribos. Vaikai neturi normalių sąlygų paruošti pamokas, nusiprausti, turiningai praleisti laisvalaikį.

Nuo 2007 metų sausio 1 d. visos Lietuvos Respublikos teritorijoje įvesti nauji socialinių darbuotojų etatai, skirti darbui su socialinės rizikos šeimomis. Šių darbuotojų indėlis labai svarbus. Jie ne tik lankosi socialinės rizikos šeimose ir apie padėtį jose informuoja Vaiko teisių apsaugos skyrių, tačiau ir teikia konkrečias paslaugas minėtoms šeimoms.

Kai šeima įrašoma į Šakių rajono savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos skyriaus socialinės rizikos šeimų apskaitą, skyrius kreipiasi į Socialinės paramos skyrių ir šeimos gyvenamosios vietos seniūniją su prašymu nustatyti socialinių paslaugų poreikį bei teikti

socialines paslaugas. Kai kuriais atvejais, tiek dėl socialinio darbuotojo, tiek dėl pačios šeimos pastangų, tiek dėl kitų objektyvių priežasčių išnyksta priežastys, dėl kurios šeima buvo įrašyta į socialinės rizikos šeimų apskaitą. Jeigu socialiniai darbuotojai ar Vaiko teisių apsaugos specialistai per metus nenustato vaiko teisių ar teisėtų interesų pažeidimų šeimoje, šeima iš Vaiko teisių apsaugos skyriaus socialinės rizikos šeimų apskaitos išbraukiama.

Remiantis Šakių rajono savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos skyriaus duomenimis, negalima daryti išvados, kad socialinės rizikos šeimų skaičiaus mažėjimui didžiausią įtaką turėjo socialinių darbuotojų darbu su socialinės rizikos šeimomis įvedimas, nes daugiausia šeimų iš apskaitos išbraukta 2006 metais, kai minėti socialiniai darbuotojai dar nedirbo, tačiau visiškai atmesti socialinių darbuotojų indėlio negalima.

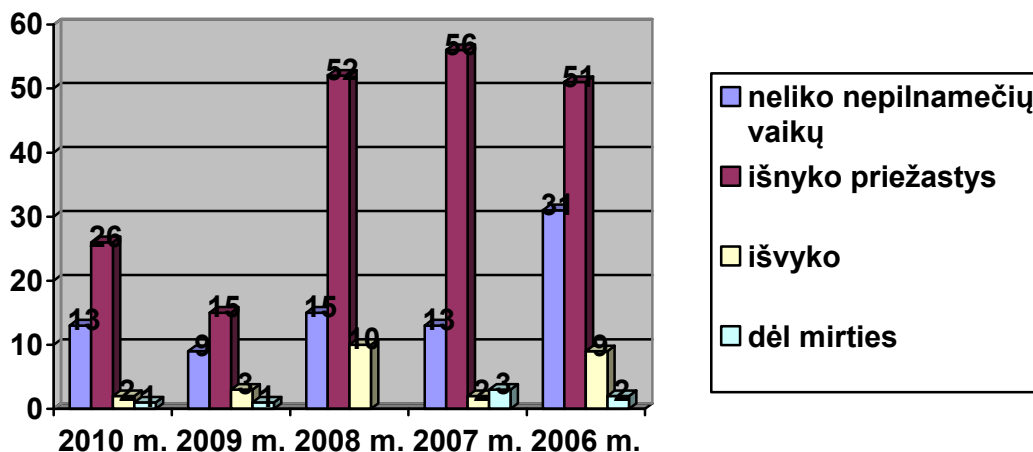
8 pav. Šeimos pagal išbraukimo iš socialinės rizikos apskaitos skaičių 2006-2010 m. Sudaryta pagal Šakių VTAS statistinių ataskaitų duomenis.

Socialinės rizikos šeimą iš apskaitos galima išbraukti dėl keleto priežasčių. Jos nurodytos Socialinės rizikos šeimų, auginančių vaikus, apskaitos Vaiko teisių apsaugos tarnyboje (skyriuje) tvarkos apraše:

1. kai su šeima dirbantis socialinis darbuotojas per vienerius metus nuo jos įrašymo į apskaitą VTAT nepranešė apie vaiko teisių šeimoje pažeidimus arba jų nenustatė VTAT darbuotojai;
2. kai yra gautas raštiškas ir motyvuotas socialinio darbuotojo, dirbančio su šeima, pasiūlymas dėl šeimos išbraukimo iš apskaitos, nes išnyko įrašymo į apskaitą priežastys;
3. kai šeima pakeičia gyvenamąją vietą ir išvyksta nuolat gyventi į kitą savivaldybę. Tuo atveju VTAT informuoja savivaldybės, į kurią šeima išvyksta nuolat gyventi, VTAT ir persiunčia jai šeimoje sukauptą medžiagą;
4. kai vaikai tampa pilnamečiai, sukuria šeimą arba emancipuojami;
5. kai miršta vaiko tėvai ir vaikui nustatoma globa.(soc. rizikos šeimų , auginančių...)

Ypatingą dėmesį reikėtų atkreipti į faktą, kad, atsiradus bet kuriai iš minėtų priežasčių, šeima iš socialinės rizikos šeimų apskaitos yra išbraukiama. Problema gali kilti tuomet, kai šeima, kurioje dėl vienokių ar kitokių priežasčių neliko nepilnamečių vaikų, išvyksta nuolat gyventi į

kitą rajoną ir susilaukia vaikų. Gali praėti nemažai laiko, kol šeima, turinti daug problemų, bus vėl identifikuota kaip socialinės rizikos šeima, ir vaikams, gyvenantiems toje šeimoje, grės pavojus. Be to, jei tokia šeima išvyksta gyventi į kitą rajoną, ši šeima tiesiog „pametama“ ir, pavyzdžiui, jos vaikų globėjai neturi galimybių užtikrinti vaikų ir tėvų bendravimo.

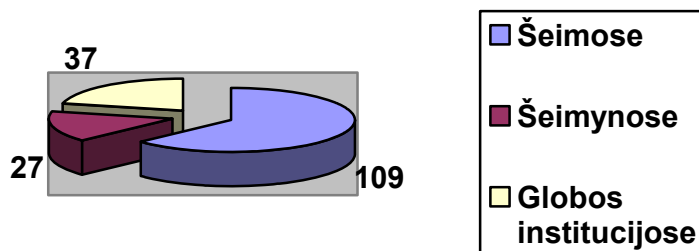
9 pav. Šeimos pagal išbraukimo iš socialinės rizikos apskaitos priežastis 2006-2010 m. Sudaryta pagal Šakių VTAS statistinių ataskaitų duomenis.

Mažiausiai šeimų iš socialinės rizikos šeimų apskaitos išbraukta 2009 ir 2010 metais. Labai ryški iki šiol buvusi tendencija išbraukti šeimą iš apskaitos dėl išnykusių priežasčių labai sumažėjo. Tai gali reikšti, jog iš apskaitos išbrauktos visos šeimos, kurios į apskaitą buvo patekusios atsitiktinai, keletą kartų užfiksavus vaikų teisių pažeidimus jose arba labai didelį socialinio darbo su socialinės rizikos šeimomis poveikį. 2006 metais tokių šeimų buvo 51, 2007 metais net 56, 2008 metais išbrauktos 52 šeimos. Sąlyginai nedaug šeimų išbraukta dėl išvykimo į kitą rajoną. Daugiausia šeimų į kitus rajonus išvyko 2008 metais (10), mažiausiai – 2007 ir 2010 metais (2). Socialinės rizikos šeimų migracija sąlyginai nedidelė. Kiekvienais metais bent viena šeima išbraukiama iš socialinės rizikos šeimų apskaitos dėl abiejų tėvų (ar vienintelio turėto) mirties. Tokiu atveju vaikams nustatoma globa (rūpyba).

Vaiko teisių apsaugos skyrius atlieka labai atsakingą ir sunkų darbą-organizuoja likusio be tėvų globos vaiko laikinąją ir nuolatinę globą (rūpybą), jos priežiūrą ir apskaitą.

Nepaisant visų pastangų, kiekvienais metais dalis vaikų netenka tėvų globos ir jiems nustatoma globa (rūpyba).

2011 m. sausio 1 d. duomenimis rajone gyveno 173 vaikai, netekę tėvų globos. 109 vaikai globojami 76 šeimose, 27 vaikai 4 šeimynose, 37 vaikai globos institucijose.

10 pav. 2011 m. sausio 1 d. vaikų, netekusių tėvų globos, skaičius pagal globos vietą. Sudaryta pagal Šakių raj savivaldybės VTAS statistines ataskaitas

Paslaugų globėjams (rūpintojams) ir įtėviams analizėje (2006 m.), sudarytoje Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos, Šakių rajonas pažymėtas pirmuoju, kuriame geriausiai pasirūpinama vaikais, netekusiais tėvų globos, t.y. mažiausias skaičius tokių vaikų patenka į globos institucijas: „Atlikus analizę nustatyta, jog mažiausiai tėvų globos netekusių vaikų apgyvendinami globos įstaigose šiose savivaldybėse:

- Šakių raj. sav. – 17%
- Palangos m. sav. – 20,8%
- Visagino m. sav. – 21,1%
- Biržų raj. sav. – 21,6%
- Druskininkų m. sav. – 21,8%
- Kretingos raj. sav. – 25%

5 savivaldybėse ypač daug vaikų, netekusių tėvų globos, apgyvendinama globos įstaigose:

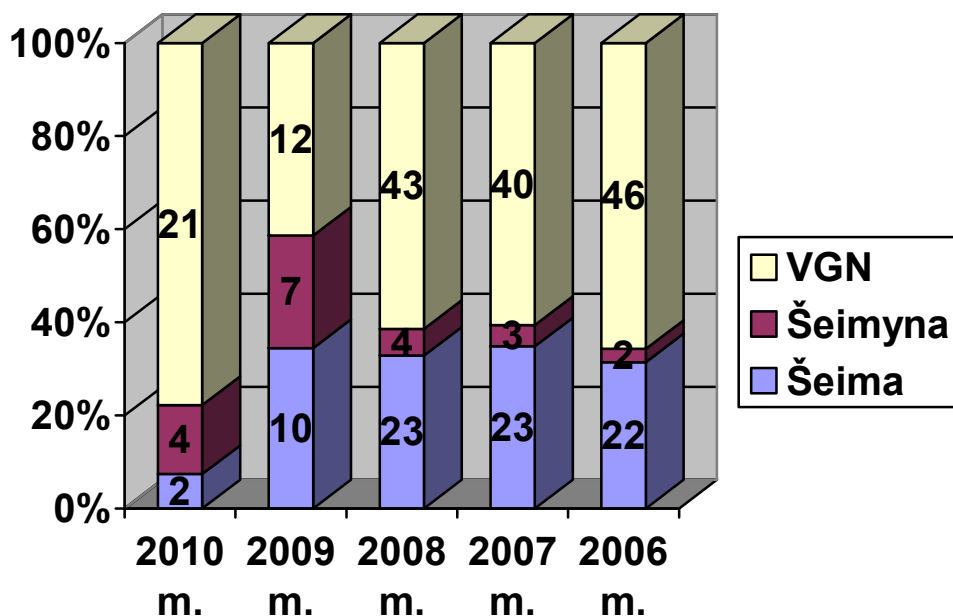
- Neringos m. sav. – 80%
- Zarasų raj. sav. – 70,3%
- Pagėgių sav. – 66,9%
- Rokiškio raj. sav. – 65%
- Kazlų Rūdos sav. – 64,2%“ [69]

Galima daryti išvadą, jog Šakių rajono savivaldybės Vaiko teisių apsaugos skyrius kryptingai siekia vaiko globos užtikrinimo šeimoje.

Nors Šakių rajone pagal globos vietą daugiausia vaikų gyvena šeimose, tačiau metų eigoje vis tiek nemažas skaičius vaikų patenka į globos institucijas. Tiesa, nemaža dalis jų sugrįžta į

biologines šeimas, o kita dalis vaikų iš globos namų patenka į globėjų (rūpintojų) šeimas ir šeimynas.

Vaiko globos(rūpybos) nustatymas per metus pagal globos vietą 2006-2010 m.

11 pav. Vaiko globos(rūpybos) nustatymas per metus pagal globos vietą 2006-2010 m. Sudaryta pagal Šakių raj. savivaldybės VTAS statistines ataskaitas.

Šakių rajone veikia be tėvų likusių vaikų globėjų klubas, įkurtas 2001 metais. Turimais, nepatvirtintais duomenimis, tai pirmasis įsteigtas globėjų klubas Lietuvos Respublikoje.

Per paskutinius trejus metus Šakių rajone vykę renginiai, skirti vaikų, netekusių tėvų globos, globėjams (rūpintojams):

2007 m.

- Globėjų klubo narių susirinkimas, tema „Globojamo vaiko- paauglio- psichologiniai ypatumai“;
- Seminaras globėjams „Globojamas vaikas šeimoje“;
- Išvyka į Pabradės vaikų pensionatą, Gedimino kalną, Kernavės piliakalnių.

2008 m.

- Seminaras- diskusija „Vaiko globa šeimoje“.
- Išvyka į Marijampolės Vaiko tėviškės namus.

2009 m.

- Praktinis teorinis seminaras „Globojamų vaikų integracijos į visuomenę savarankiškų gyvenimo įgūdžių ugdymas“;
- Išvyka į Grūto parką;

- Išvyka į Panevėžio rajoną, Gražinos Grigaliūnienės šeimyną.
- Vykdomas projektas „Aš jaučiuosi reikalingas“, kurio tikslas- globėjų mokymas.

Šakių rajonas turi tradicinę globėjų (rūpintojų) ir globotinių šventę „Gerumo paukštė“. Šią šventę kiekvienais metais organizuoja Vaiko teisių apsaugos skyrius. Šventės metu apdovanojami globėjai, pasakojamos vaikų, patekusių į globėjų šeimas, istorijos, rodoma filmuota medžiaga apie globėjų šeimą. Renginys visuomet garsinamas vietinėje žiniasklaidoje. Vaiko teisių apsaugos skyriaus vedėjos teigimu, po šio renginio kiekvienais metais į skyrių ateina po 1-2 šeimas, norinčias tapti vaikų globėjais.

Vaiko teisių apsaugos skyrius skatina šeimynų steigimąsi, tiesiogiai bendraudamas su globėjų, kurių šeimose auga keletas vaikų, šeimomis. Šiuo metu Šakių rajone yra įsteigtos 4 šeimynos, kuriose globojama (rūpinama) 27 vaikai. Tai tik dešimčia vaikų mažiau, negu vaikų globos namuose. Kiti likę be tėvų globos vaikai auga globėjų (rūpintojų) šeimose.

Didelė problema rajone - socialinės rizikos šeimos. Daugelyje jų vaikams nesudarytos saugios sąlygos gyventi, ugdytis ir ilsėtis. Kai kurių šeimų materialinė padėtis ypatingai bloga, o tėvų motyvacija rūpintis vaikų gerove - silpna. Didžiausia grėsmė vaikų sveikatai ir gyvybei tokiose šeimose dažnai kyla vakarais ar nakties metu, kai socialinių darbuotojų ir Vaiko teisių apsaugos darbuotojų darbo laikas ir įgaliojimai baigiasi. Iškviesti policijos pareigūnai ne visuomet sutinka paimiti vaiką iš šeimos be Vaiko teisių apsaugos skyriaus darbuotojų. Todėl situacija tampa sudėtinga.

Vaiko teisių apsaugos skyrius stengiasi išsaugoti vaikus jų biologinėse šeimose, bendradarbiauja su globėjų šeimomis ir šeimynomis, kad užtikrintų saugų vaikų, paimtų iš biologinių šeimų, buvimą, kol jų tėvai išspręs problemas, dėl kurių vaikams šeimoje nesaugu.

Kita didelė problema- iš Lietuvos Respublikos išvykstantys tėvai, paliekantys savo vaikus draugų, giminaičių ar kitų asmenų priežiūrai. Bendradarbiaujant su seniūnijų socialiniais darbuotojais, mokyklų socialiniais darbuotojais, buvo identifikuoti vaikai, likę be tėvų globos. Dedant dideles pastangas, visiems vaikams buvo nustatyta globa (rūpyba) tėvų prašymu ir nė vienam vaikui neprireikė institucinės globos.

Išvados:

- Rajono Vaiko teisių apsaugos skyriuje vykdoma kryptinga vaikų, likusių be tėvų globos (rūpybos), organizavimo veikla, teikiant prioritetą vaikų globos nustatymui šeimose bei šeimynose.
- Socialinės rizikos šeimose augančių vaikų padėtis gerėja dėl socialinio darbo su šiomis šeimomis kokybės gerėjimo, 2007 metais įvedus papildomus socialinių darbuotojų darbui su socialinės rizikos šeimomis, etatus, tačiau trūksta vaikų dienos centrų ir kitų socialinių paslaugų šioms šeimoms.

- Vaiko teisių apsaugos skyrius operatyviai išsprendė į užsienį išvykusių asmenų vaikų globos (rūpybos) tėvų prašymu klausimą, sumažindama grėsmę šiems vaikams likti be tėvų globos ir įstatyminio atstovo.
- Šakių rajone didžioji dalis vaikų (109) auga globėjų (rūpintojų) šeimose, šeimynose (27) ir tik 37 vaikai, kurie sudaro 22 procentus visų globojamų (rūpinamų) vaikų, yra globojami (rūpinami) institucijoje.

3.2 Rajono savivaldybės administracijos VTAS veiklos vaikų socialinės globos srityje SWOT (SSGG) analizė

Kiekvieno vaiko teisių apsaugos skyriaus veiklą įtakoja daugybė išorinių bei vidinių veiksnių. Tiek organizuojant bei planuojant skyriaus veiklą, tiek sprendžiant kasdieninius klausimus, būtina išnaudoti esamas galimybes, iki minimumo sumažinti grėsmes, pasitelkiant turimas stiprybes ir minimizuoti silpnųjų įtaką.

Šakių rajono savivaldybės administracijos VTAS organizuojamą veiklą vaikų socialinės globos srityje įtakoja šie pagrindiniai vidiniai veiksniai:

Vidiniai veiksniai	Įtaka	
	Teigiama	Neigiama
Veiksniai		
1. Darbuotojų patirtis ir kompetencija	X	
2. Aukšta teikiamų paslaugų kokybė	X	
3. Organizuojami renginiai vaikų globėjams (rūpintojams)	X	
4. Aktyvi naujų globėjų paieška	X	
5. Psichologo etato nebuvimas		X
6. Apibrėžtas darbuotojų atsakomybės lygis	X	
7. Apribojimai naudojantis tarnybiniu automobiliu		X
8. Įtempti tarpasmeniniai darbuotojų santykiai		X
9. Skyriaus funkcijų nevykdymas savaitgaliais ir po darbo valandų		X

5 lentelė Vaiko teisių apsaugos skyriaus veiklą vaikų socialinės globos srityje įtakoiantys vidiniai veiksniai

Šakių rajono savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos skyriuje dirba keturios darbuotojos. Trys iš jų turi virš dešimties metų darbo Vaiko teisių apsaugos skyriuje patirtį. Viena darbuotoja yra vaiko auginimo atostogose. Jos darbo patirtis yra dveji metai. Galima teigti, jog darbuotojų darbo patirtis yra didelė, o kompetenciją atspindi ne tik darbo patirtis, išsilavinimas, bet ir kokybiškai atliekamos skyriaus funkcijos.

Skyriaus teikiamų paslaugų kokybę atspindi vaikų, augančių globos institucijose, skaičiaus mažėjimas, grąžinamų į biologines šeimas vaikų skaičiaus didėjimas, laikinosios globos terminų neužvilkinimas, darbo su socialinės rizikos šeimomis rezultatai, vaikų, likusių be tėvų globos dėl tėvų emigracijos, nebuvimas, tinkamas atstovavimas vaikų interesams teismuose bei kitose institucijose ir kt.

Skyrius nuolat organizuoja renginius vaikų globėjams (rūpintojams). Tai suteikia globėjams reikalingų žinių kylančioms problemoms spręsti, skatina globėjų (rūpintojų) gerosios patirties sklaidą, globėjų tarpusavio bendravimą, bendradarbiavimą su Vaiko teisių apsaugos skyriumi, formuoja teigiamą bendruomenės narių nuomonę apie globėjus bei globojamus vaikus.

Užsiimdamas aktyvia globėjų (rūpintojų) paieška, Vaiko teisių apsaugos skyrius bendradarbiauja su rajono spauda, bendrauja su esamais globėjais, skatina juos priglausti ir kitus be tėvų globos likusius vaikus. Rezultatas – naujų šeimynų įsteigimas rajone ir surastos šeimos bei asmenys, norintys globoti vaikus.

Vaiko teisių apsaugos skyriaus darbuotojai nuolat susiduria su globėjų ir globojamų vaikų konfliktais, stresinėmis situacijomis socialinės rizikos šeimose, į Vaiko teisių apsaugos skyrių kreipiasi vaikai, patyrę seksualinę, psichologinę ar fizinę prievartą. Geriausiai tokiais atvejais vaikus, tėvus bei kitus teisėtus vaiko atstovus galėtų konsultuoti psichologinį išsilavinimą turintis darbuotojas. Dažnai tokias konsultacijas reikia skubiai teikti šeimai jų namuose, ypač konfliktinių situacijų metu, kai kyla vaikui reali grėsmė netekti tėvų globos. Tačiau skyriuje nėra numatyto psichologo etato. Skyriaus darbuotojai teikia konsultacijas pagal savo kompetenciją, pasiūlo šeimos nariams kreiptis į psichologą, tačiau tik retais atvejais žmonės ieško profesionalaus psichologo pagalbos. Psichologo etato skyriuje įvedimas būtų pažangus daugelio problemų sprendimas.

Apibrėžtas darbuotojų atsakomybės lygis reiškia, kad kiekvieno darbuotojo pareigybės aprašyme yra nurodytos funkcijos ir pareigos, kurias darbuotojas privalo atlikti. Skyriaus darbuotojų darbas organizuojamas teritoriniu principu, todėl funkcijos nėra dubliuojamos. Bet kuris darbuotojas nesunkiai gali būti pakeičiamas kitu, nes visų skyriaus darbuotojų funkcijos yra panašios, tik skiriasi darbuotojo aptarnaujama teritorija.

Skyriaus darbui atlikti yra skirtas specialus ženklintas tarnybinis automobilis. Jį aptarnauja savivaldybės administracijos vairuotojas. Vairuotojas yra skiriamas ne visomis savaitės dienomis, nes turi pavedimų ir kituose skyriuose. Todėl Vaiko teisių apsaugos skyriaus darbas yra organizuojamas, atsižvelgiant į šias problemas. Tačiau problemos kyla neprognozuojamai, darbo specifiškai reikalauja skubaus skyriaus darbuotojų reagavimo, neatidėliotinių sprendimų.

Skyriaus tinkamo darbo atlikimui tiesioginę įtaką turi ir tarpasmeniniai darbuotojų santykiai.

Savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos skyriaus darbuotojų įgaliojimai baigiasi savaitgaliais, švenčių dienomis ir po darbo valandų. Vaiko teisių užtikrinimo pareigas tuo metu perima Policijos komisariato pareigūnai. Jie ne visuomet ryžtasi paimti vaiką iš biologinių tėvų ar globėjų, net ir kilus pavojui vaiko sveikatai ar gyvybei, be Vaiko teisių apsaugos skyriaus darbuotojo.

Vidinių veiksmų įtaką Vaiko teisių apsaugos skyriui pagal SSGG (SWOT) metodą galima įvardyti kaip stiprybes (strengths) ir silpnybes (weaknesses).[70]

Stiprybės	Silpnybės
1.Darbuotojų patirtis ir kompetencija	1.Psichologo etato nebuvimas
2.Aukšta teikiamų paslaugų kokybė	2.Apribojimai naudojantis tarnybiniu automobiliu
3.Organizuojami renginiai vaikų globėjams (rūpintojams)	3.Įtempti tarpasmeniniai darbuotojų santykiai
4.Aktyvi naujų globėjų paieška	4.Skyriaus funkcijų nevykdymas savaitgaliais ir po darbo valandų
5.Apibrėžtas darbuotojų atsakomybės lygis	

6 lentelė Vaiko teisių apsaugos skyriaus veiklą vaikų socialinės globos srityje veikiančios stiprybės ir silpnybės

Vaiko teisių apsaugos skyriaus veiklą formuoja ir veikia išoriniai veiksniai. Jų įtaka labai stipri ir dažnai turi lemiamą reikšmę skyriaus darbuotojų sprendimams.

Išoriniai veiksniai	Įtaka	
	Teigiama	Neigiama
Veiksniai		
1.Nepakankamai sutvarkyta įstatyminė bazė		X
2.Socialinių darbuotojų darbas su socialinės rizikos šeimomis	X	
3.Vaikų, liekančių be tėvų globos, skaičius		X
4.Tarpžinybinis bendradarbiavimas, pasitelkiant naujausias technologijas	X	
5.Nepakankamai išvystyta socialinių paslaugų sistema		X
6.Vaikų globos namų finansinis suinteresuotumas išlaikyti didelį globojamų vaikų skaičių		X
7.Potencialių vaikų globėjų (rūpintojų) trūkumas		X
8.Šeimynų kūrimasis	X	
9.Ribotos galimybės grąžinti vaikus į biologinę šeimą		X
10.Paplitusi visuomenės nuomonė apie globėjus ir globojamus vaikus		X

7 lentelė. Vaiko teisių apsaugos skyriaus veiklą vaikų socialinės globos srityje įtakoiantys išoriniai veiksniai

Įstatymų nuolatinis keitimas, tobulinimas, perrašymas nesuteikia skyriaus veiklai stabilumo. Taip pat šis procesas neigiamai veikia vaikų globos (rūpybos) organizavimą. Įstatymuose, nors ir deklaruojamas vaiko globos (rūpybos) organizavimo šeimoje prioritetas, tačiau realiai šio prioriteto įgyvendinimo galimybė neužtikrinta. Vaiko globėjai neturi socialinių garantijų, kurias numato įstatymai tėvams ar įtėviams.

Įvedus socialinių darbuotojų darbui su socialinės rizikos šeimomis etatus, pagerėjo šioms šeimoms teikiamų paslaugų kokybė, Vaiko teisių apsaugos skyrius gauna operatyvesnę informaciją apie visus pokyčius šiose šeimose ir gali priimti tinkamus sprendimus. Socialinis darbuotojas gali koncentruotis į šeimos problemų sprendimą, nes gerai ją pažįsta.

Vaiko teisių apsaugos skyriaus darbą tiesiogiai veikianti problema- vaikų, liekančių be tėvų globos, skaičius. Nors dėl emigracijos mažėja Lietuvos Respublikos gyventojų skaičius, tačiau dar didelė dalis vaikų lieka be tėvų globos.

Tarpžinybinis bendradarbiavimas leidžia greitai gauti reikiamą informaciją ir operatyviai spręsti iškilusias problemas. Dažnai sprendimo kokybė priklauso nuo žmogiško faktoriaus.

Šakių rajone ypač trūksta vaikų dienos centrų, kur vaikai galėtų pailsėti, pavalgyti, nusiprausti ir paruošti pamokas (14 seniūnijų yra 7 dienos centrai). Trūksta socialinių paslaugų šeimoms, ypač toms, kurių vaikams nustatyta laikinoji globa (rūpyba), nes tokių paslaugų teikimo nereglamentuoja įstatymai.

Vaikų globos namų finansavimas yra susietas su vaikų skaičiumi. Todėl vaikų namų darbuotojai nėra suinteresuoti padėti Vaiko teisių apsaugos skyriui ieškoti vaikams globėjų šeimoje. (Mažėjant vaikų skaičiui, mažėja finansavimas, etatai ir t.t.)

Vaikui netekus tėvų globos, dažniausiai juo pasirūpina artimieji giminaičiai, tačiau, kai jų nėra ar dėl vieno ar kito priežasties artimieji giminaičiai globoti vaiko negali, lieka institucinės globos pasirinkimo galimybė, nes Vaiko teisių apsaugos skyrius dažniausiai neturi duomenų apie asmenis, kurie norėtų ir galėtų pasirūpinti vaiku. Kol kas Lietuvos Respublikoje nėra bendro potencialių globėjų (rūpintojų) bei įtėvių sąrašo.

Didelę reikšmę vaikų socialinės globos (rūpybos) organizavimui turi šeimynų steigimasis. Šakių rajone įsteigtose šeimynose 2011 m. yra globojami (rūpinami) 27 vaikai.

Vaiko teisių apsaugos skyrius susiduria su ribotomis poveikio galimybėmis socialinės rizikos šeimoms, kurių vaikams nustatyta laikinoji globa (rūpyba), siekiant grąžinti vaikus į šeimą. Dažna vaikų paėmimo iš šeimos priežastis yra tėvų girtavimas, tačiau priverstinio gydymo nuo alkoholizmo nėra. Taip pat vaiko teisių apsaugos skyriaus darbuotojai negali tiesiogiai veikti smurtaujančių vienas prieš kitą tėvų elgesio, netgi nėra galimybės jų bausti, jei patys asmenys nerašo pareiškimo dėl smurto.

Vaiko teisių apsaugos skyriui tenka susidurti su neigiama visuomenės nuomone apie globojamus vaikus ir vaikų globėjus. Pagrindiniu globos motyvu dažnai yra laikomi pinigai, o apie globojamus vaikus formuojama neigiama nuomonė, siejama su netinkamų charakterio ir būdo bruožų paveldėjimu.

Išorinių veiksnių įtaką Vaiko teisių apsaugos skyriui galima įvardyti kaip galimybes (opportunities) ir grėsmes (threats).

Galimybės	Grėsmės
1.Socialinių darbuotojų darbas su socialinės rizikos šeimomis	1.Nepakankamai sutvarkyta įstatyminė bazė
2.Tarpžinybinis bendradarbiavimas, pasitelkiant naujausias technologijas	2.Vaikų, liekančių be tėvų globos, skaičius
3.Šeimynų kūrimasis	3.Nepakankamai išvystyta socialinių paslaugų sistema
	4.Vaikų globos namų finansinis suinteresuotumas išlaikyti didelį globojamų vaikų skaičių
	5.Potencialių vaikų globėjų (rūpintojų) trūkumas
	6.Ribotos galimybės grąžinti vaikus į biologinę šeimą
	7.Paplitusi neigiama visuomenės nuomonė apie globėjus ir globojamus vaikus

8 lentelė. Vaiko teisių apsaugos skyriaus veiklą vaikų socialinės globos srityje veikiančios grėsmės ir galimybės

Pagal Strateginio planavimo metodiką SSGG analizės pagrindu nagrinėjami šie strateginiai ryšiai:

- „1.Kaip panaudoti stiprybes galimybėms įgyvendinti;
- 2.Kaip ištaisyti silpnybes pasinaudojant galimybėmis;
- 3.Kaip panaudoti stiprybes grėsmėms sumažinti;
- 4.Kokias silpnybes reikia pašalinti, kad sumažėtų grėsmės“ [70]

Tam reikia pirmiausia suformuoti matricą, susiejant stiprybes, silpnybes, grėsmes ir galimybes.

STIPRYBĖS	SILPNYBĖS
1. Darbuotojų patirtis ir kompetencija	1. Psichologo etato nebuvimas
2. Aukšta teikiamų paslaugų kokybė	2. Apribojimais naudojantis tarnybiniu automobiliu
3. Organizuojami renginiai vaikų globėjams (rūpintojams)	3. Įtempti tarpasmeniniai darbuotojų santykiai
4. Aktyvi naujų globėjų paieška	4. Skyriaus funkcijų nevykdymas savaitgaliais ir po darbo valandų
5. Apibrėžtas darbuotojų atsakomybės lygis	
GALIMYBĖS	GRĖSMĖS
1. Socialinių darbuotojų darbas su socialinės rizikos šeimomis	1. Nepakankamai sutvarkyta įstatyminė bazė
2. Tarpžinybinis bendradarbiavimas, pasitelkiant naujausias technologijas	2. Vaikų, liekančių be tėvų globos, skaičius
3. Šeimynų kūrimasis	3. Nepakankamai išvystyta socialinių paslaugų sistema
	4. Vaikų globos namų finansinis suinteresuotumas išlaikyti didelį globojamų vaikų skaičių
	5. Potencialių vaikų globėjų (rūpintojų) trūkumas
	6. Ribotos galimybės grąžinti vaikus į biologinę šeimą
	7. Paplitusi neigiama visuomenės nuomonė apie globėjus ir globojamus vaikus

9 lentelė. Vaiko teisių apsaugos skyriaus veiklą vaikų socialinės globos srityje veikiančios stiprybės, silpnybės, grėsmės ir galimybės

1. Kaip panaudoti stiprybes galimybėms įgyvendinti?

Darbuotojų patirtis ir kompetencija leidžia :

- Gerai organizuoti socialinių darbuotojų darbą su socialinės rizikos šeimomis, teikti metodines rekomendacijas, operatyviai reaguoti į pokyčius ir problemas socialinės rizikos šeimose, tarpininkauti, kilus konfliktams tarp socialinių darbuotojų ir socialinės rizikos šeimų atstovų;
- Efektyviai panaudoti gaunamus duomenis iš kitų institucijų, operatyviai teikti reikiamą informaciją, pasiūlymus bei rekomendacijas, siekiant savalaikio ir kokybiško skyriaus darbuotojų funkcijų atlikimo;
- Ieškoti įvairių galimybių skatinti asmenis tapti vaikų, likusių be tėvų globos globėjais (rūpintojais), esamus globėjus supažindinti su šeimynų veikla, pateikti pasiūlymus steigti šeimynas

Teikiant aukštos kokybės paslaugas:

- Būtina išnaudoti socialinių darbuotojų teikiamas paslaugas socialinės rizikos šeimoms, siekiant grąžinti kiek galima daugiau vaikų, kuriems nustatyta laikinoji globa (rūpyba), biologiniams tėvams ir pagal galimybes mažinti grėsmę tokiose šeimose augantiems vaikams netekti tėvų globos;

- Išnaudoti visas tarpžinybinio bendradarbiavimo priemones, kad operatyviai būtų užtikrinamas vaiko saugumas, nustatoma globa (rūpyba) ar vaikas būtų įvaikintas. Būtina atkreipti dėmesį į neoficialaus tarpžinybinio bendradarbiavimo (telefonu, el.paštu) efektyvumą problemų sprendimui paspartinti;
- Šeimynų steigėjus skatinti dalintis patirtimi, siekiant supažindinti bendruomenę su galimybėmis steigti šeimyną. Teikti šeimynų steigėjams pagalbą pagal kompetenciją ir padėti spręsti kylančias problemas tarpininkaujant įvairiose institucijose.

Organizuojant renginius vaikų globėjams (rūpintojams) siūloma:

- Bendradarbiauti su socialiniais darbuotojais, dirbančiais su socialinės rizikos šeimomis, dalintis informacija apie vaikų situaciją šiose šeimose, galimą pagalbą jiems ir kitus sprendimo būdus, siekiant padėti globėjams suprasti vaikų psichologinių problemų priežastis;
- Skleisti patirtį kitų rajonų VTAS, kviešti dalyvauti renginiuose, skatinti juos dalintis patirtimi, kviešti psichologus, mokytojus, seniūnijų atstovus kalbėti apie globojamų vaikų poreikius, problemas, lūkesčius;
- Renginių metu teikti informaciją apie šeimynų steigimo galimybę, organizuoti susitikimus su šeimynų steigėjais ir jose globojamais vaikais;

Aktyvi naujų globėjų paieška turi būti vykdoma pasitelkiant socialinius darbuotojus (gaunant ir dalinant informaciją apie asmenis, kurie galbūt galėtų tapti vaikų globėjais), aktyviai bendradarbiaujant su Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba, vaikų globos namais, kitų rajonų VTAS, keičiantis informacija apie galimus globoti ar įvaikinti vaikus ir potencialius globėjus (rūpintojus) ar įtėvius.

2.Kaip ištaisyti silpnybes pasinaudojant galimybėmis?

Psichologo etato nebuvimas gali būti kompensuojamas :

- sustiprintu socialinių darbuotojų darbu su socialinės rizikos šeimomis, jų konsultavimu pagal kompetenciją, pagalba sprendžiant problemas, savalaikis pasiūlymas kreiptis pagalbos į specialistus;
- pasitelkiant reikiamas institucijas problemų sprendimams;
- kuriant šeimynas, pirmiausia steigėjams pasiūlyti globoti vaikus, kurie vaikų globos namuose nepritaipomi, patiria neigiamas emocijas ir neišskirti brolių bei seserų, siekiant užtikrinti vaikų tarpusavio bendravimą.

3. Kaip panaudoti stiprybes grėsmėms sumažinti?

Darbuotojų patirtis ir kompetencija leidžia:

- Sekti įstatymų pasikeitimus ir apie juos laiku informuoti suinteresuotus asmenis. Supažindinti su įstatymais, jų svarbiausiais trūkumais ir privalumais potencialius vaikų globėjus, šeimynų steigėjus. Teikti pasiūlymus dėl teisės aktų tobulinimo atitinkamoms institucijoms.
- Nuolat mažinti be tėvų globos liekančių vaikų skaičių dirbant prevencinį darbą su socialinės rizikos šeimomis, ieškant asmenų, kurie galėtų globoti vaikus, užtikrinti, kad, išvykdami uždarbiauti į užsienį, tėvai nustatytų vaikams globą tėvų prašymu, palikdami vaiką su įstatyminiu atstovu;
- Lankytis socialinės rizikos šeimose, šeimose, kuriose yra socialinės rizikos požymių, stebėti situaciją, atsiradus poreikiui, kreiptis į seniūnijas dėl socialinių paslaugų teikimo šeimai, skatinti bendruomenes ir seniūnijas steigti dienos centrus, rašyti projektus šių paslaugų teikimo finansavimui;
- Teikti pasiūlymus dėl vaikų globos namų finansavimo pakeitimo, neatsižvelgiant į vaikų, gyvenančių vaikų globos namuose, skaičių;
- Pasitelkiant visas įmanomas priemones skatinti bendruomenės narius tapti vaikų, netekusių tėvų globos, globėjais. Pagal galimybes prisidėti prie socialinės reklamos kūrimo.
- Pasitelkti į pagalbą specialistų komandą darbui su šeima, kurios vaikams nustatyta laikinoji globa (rūpyba), motyvuoti šeimą vaikus susigrąžinti;
- Pasitelkiant žiniasklaidą, socialinę reklamą, globėjų gerąją patirtį, formuoti teigiamą visuomenės nuomonę apie globojamus vaikus ir jų globėjus.

4. Kokias silpnybes reikia pašalinti, kad sumažėtų grėsmės?

Kad sumažėtų grėsmės, labai svarbu, jog skyriaus darbuotojai tarpusavyje gerai sutartų ir vieningai siektų paties geriausio rezultato. Skyriaus darbo kokybę labai pagerintų įvestas psichologo etatas.

Išvados:

- Remiantis atlikta analize, svarbiausios stiprybės aukšta darbuotojų kompetencija ir aiškiai apibrėžtas darbuotojų atsakomybės lygis užtikrina aukštą skyriaus teikiamų paslaugų kokybę;

- Skyriaus veiklą apunkina šios SSGG analizės metu išryškėjusios silpnybės: įtempti darbuotojų tarpusavio santykiai ir psichologo etato nebuvimas. Taip pat problemiškas darbo veiklos organizavimas dėl nepakankamo aprūpinimo transportui ir skyriaus funkcijų nevykdymo savaitgaliais ir švenčių dienomis;
- Vykdydamas savo veiklą, skyrius susiduria su išorinėmis problemomis (grėsmėmis): nepakankamai sutvarkyta įstatymine baze, vaikų, liekančių be tėvų globos, skaičiaus didėjimu, nepakankamai išvystyta socialinių paslaugų sistema, vaikų globos namų finansiniu suinteresuotumu išlaikyti didelį globojamų vaikų skaičių, potencialių vaikų globėjų (rūpintojų) trūkumu, ribotomis galimybėmis grąžinti vaikus į biologinę šeimą bei visuomenėje paplitusia neigiama nuomone apie globėjus ir globojamus vaikus.
- Veiklos optimizavimui skyrius turėtų išnaudoti savo galimybių potencialą: skatinti socialinių partnerių darbą su socialinės rizikos šeimomis, skleisti šviečiamąją informaciją apie globėjų šeimas, visuomenės požiūrio gerinimui, skatinti šeimynų, kaip alternatyvos institucinei vaikų globai, kūrimą.

2.3 Rajono savivaldybės administracijos VTAS darbuotojo ir rajono šeimynų steigėjų požiūrio į vaikų globos problemas ir jų sprendimo būdus tyrimas (Šakių r. atvejis)

Šeimynų steigėjų demografiniai duomenys:

Amžius: 44, 47, 54, 60 metų.

Šeimyninė padėtis: 3 ištekėjusios, 1 vieniša.

Išsilavinimas: 2 aukštesnysis ir 2 aukštasis. Dviejų šeimynų steigėjų išsilavinimas pedagoginis.

Globos patirtis: 9, 10, 15, 20 metų.

Globojamų šeimynoje vaikų skaičius: 6, 6, 7, 7.

Šeimynos veikia: 1 m., 1 m. 10 mėn., 3 m., 12 m.

Galima daryti išvadą, kad rajono šeimynų steigėjos yra asmenys, turintys didelę vaikų globos patirtį, nors dauguma šeimynų yra įsteigtos palyginti neseniai.

Tyrimo tikslas nėra išanalizuoti duomenis kiekybiniais parametrais, todėl pateikiami keli atsakymai, gauti iš to paties informanto.

Pokalbio metu buvo išskirti vaiko, likusio be tėvų globos, globą (rūpybą) skatinantys veiksniai:

- Vienišumas;
- Nerealizuota motinystė;
- Gailestis be tėvų globos likusiam vaikui;

- Gyvenimo įprasminimas;
- Noras, kad biologinis vaikas nesijaustų vienišas.

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
<i>Emociniai veiksniai</i>	Vienišumas	„Nebenorėjau gyventi viena“, „šventės buvo liūdnos“
	Nerealizuota motinystė	„kadangi neturėjau savo vaikų“
	Gailestis	„kažkaip pagailo to vaiko sūnui, paskui ir mums“
	Noras padėti	„buvo noras nuo vaikystės padėti vaikams, kurie gyvena be tėvų“
	Gyvenimo įprasminimas	„kažkaip norėjosi, kad gyvenimas būtų prasmingas“
	Noras apsaugoti nuo viatvės biologinį vaiką	„norėjom, kad sūnus turėtų brolių arba sesę“

10 lentelė. Vaiko globą šeimynose skatinančių veiksmų kategorijos

Vaiko teisių apsaugos skyriaus vedėjos nuomone, vaiko globą šeimoje skatinantys veiksniai yra šie: geranoriškumas, noras padėti be tėvų globos likusiam vaikui, neturėjimas savų vaikų.

Materialinės paskatos nebuvo išskirtos.

Šios prielaidos paremtos emocijomis, žmogaus asmeniniais bruožais. Vaiko teisių apsaugos skyrius tokių prielaidų įtakoti negali, tačiau galima, pasitelkiant socialinę reklamą, paskatinti tokius žmones kreiptis į Vaiko teisių apsaugos skyrius su ketinimais tapti vaikų, likusių be tėvų globos, globėjais.

Informantų atsakymai į 2 ir 3 klausimus („Kokiu būdu sužinojote apie galimybę globoti vaikus?“ bei „Kaip sužinojote, kad konkrečiam, vėliau Jūsų pasirinktam vaikui, reikalinga globa?“) leidžia daryti prielaidą, kad visuomenėje dar trūksta socialinės reklamos bei konkrečios informacijos apie galimus globoti vaikus. Tai galėtų būti veiksminga priemonė, siekiant mažinant globojamų (rūpinamų) vaikų skaičių globos institucijose.

Atsakymai buvo tokie:

- Iš kolegės;
- Iš pažįstamos psichologės;

- Sūnus susipažino sanatorijoje su vaikų globos namų auklėtiniu, kurį nusprendėme priimti į šeimą;
- Iš žiniasklaidos;
- Iš televizijos;
- Iš giminaičių;
- Iš Vaiko teisių apsaugos skyriaus darbuotojų.

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
<i>Pažįstami žmonės</i>	kolegė	„kolegė vieną dieną pasakė, kad yra tokia mergaitė vaikų namuose“
	pažįstama psichologė	„pažįstama psichologė pasakė, kad galėčiau globoti tokią neblogą mergaitę“
	giminaičiai	„giminaičiai pasakė, kad jų pažįstamų vaikų išvežė į vaikų namus“, „sūnus papasakojo apie sanatorijoje esantį vaiką iš vaikų namų“
<i>Visuomenės informavimo priemonės</i>	žiniasklaida	„sužinojau iš laikraščių, ten buvo kažkoks straipsnis apie vaikų namus“
	televizija	„per televiziją vis kalbėjo per išsipildymo akciją“
<i>Institucijos</i>	Vaiko teisių apsaugos skyrius	„nuėjau į Vaiko teisių apsaugos skyrių, ten pasakė, kad galėčiau globoti berniuką“

10 lentelė. Informacijos apie galimybę globoti vaikus kategorijos

Šeimynų kūrimąsi paskatinę veiksniai:

- Socialinės garantijos;
- Atlyginimas;
- Didesnė pinigų suma, skirta vaiko išlaikymui (šeimoje 520 Lt, šeimynoje-1040 Lt);
- Turima galimybė apgyvendinti ir išlaikyti daugiau vaikų;
- Vaiko teisių apsaugos skyriaus siūlymas, įkalbinėjimas.

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
<i>Materialiniai veiksniai</i>	Socialinės garantijos	„suviliojo socialinės garantijos“, „norėjau turėti socialines garantijas“
	Atlyginimas	„čia yra galimybė gauti atlyginimą“
	Pinigai, skirti vaikui išlaikyti	„pinigų daugiau, nebe 500, o tūkstantis“, „padaugėjo pinigų“
<i>Institucijų veikla</i>	Vaiko teisių apsaugos skyriaus skatinimas	„Pusę metų Vaiko teisių vedėja klausinėjo ar nesutiktume steigti šeimos“, „pasiūlė VTAS specialistės“
<i>Palanki situacija</i>	Šeimos steigimui reikalingų sąlygų turėjimas	„todėl, kad turiu galimybes apgyvendinti ir išlaikyti daugiau vaikų“
	Globojamų vaikų skaičius	kadangi globojau 5 vaikus, tai iki šeimos kūrimo trūko tik vieno vaiko

11 lentelė. Veiksnių, galimai skatinančių šeimynų kūrimąsi, kategorijos

Patvirtinantys teiginiai: „todėl, kad turiu galimybes apgyvendinti ir išlaikyti daugiau vaikų“, „kadangi neliko darbų, tai tapo darbu“, „padaugėjo pinigų, stažas eina, pensija kaupiasi“, „kadangi globojau 5 vaikus, tai iki šeimos kūrimo trūko tik vieno vaiko. Pusę metų Vaiko teisių vedėja klausinėjo ar nesutiktume steigti šeimos, nes tada gautume atlyginimą, socialines garantijas ir t. t. Įkalbėjo, sutikome, nes darbą rasti tikrai nelengva“, „pasiūlė VTAS specialistės. Pasiūlymas patiko“.

Vaiko teisių apsaugos skyriaus vedėjos atsakymas: dvi šeimos susikūrė savo iniciatyva, dvi - pasiūlius VTAS.

Darytina išvada – Vaiko teisių apsaugos skyriaus specialistų vaidmuo šeimynų steigimo procese yra svarbus: patarti, paskatinti, pasiūlyti ir galbūt pasiekti rezultatą. Svarbu ir tinkamai paruošti bei parinkti potencialų globėją (rūpintoją).

Tačiau vien VTAS iniciatyvos neužtektų, jei Lietuvos Respublikos įstatymuose nebūtų numatytų socialinių garantijų, užmokesčio už darbą bei didesnių lėšų vaiko išlaikymui šeimynoje skyrimo.

Neatmetamas dar vienos objektyvios aplinkybės poveikis. Tai – sudėtinga ekonominė situacija Lietuvoje, kai daug žmonių neturi darbo (ypač kaimiškose rajonų vietovėse), mažas minimalus atlyginimas. Šia situacija galima būtų pasinaudoti, labiau skatinant šeimynų kūrimąsi, tačiau reikėtų nepamiršti ir apie saugiklių numatymą, kad vaikai netaptų verslo objektu.

Priežastys, neskatinančios šeimynų kūrimosi, trukdančios jų sėkmingai veiklai:

- Visuomenės neigiama nuomonė tiek apie globojamus vaikus, tiek apie globėjus;
- Globojamų vaikų diskriminacija mokyklose;
- Padidėjęs dėmesys, kišimasis į šeimos gyvenimą;
- Biurokratinės kliūtys;
- Nepakankamas finansavimas;
- Vaikų globos namų pastangos išlaikyti vaikus institucijoje ir bandymas prisivilioti šeimynose gyvenančius vaikus;
- Sunki vaiko adaptacija globėjų šeimynoje;
- Vaikų, be didelių sveikatos sutrikimų, galimų globoti, trūkumas;
- Pagalbos iš įvairių institucijų nebuvimas, formalus požiūris į šeimynų problemas;
- Draudimas rašyti projektus paramai gauti.

Pavirtinantys teiginiai: „anksčiau gyvenome ramiai (...), jautėmės saugiai, o dabar jaučiame įtampą, užgauliojimus, panieką, kandžius žvilgsnius, nemalonius klausimus ir t.t.“, „didžiausios problemos – įstatymuose. Kur tik mums teko tvarkyti dokumentus, visur atsimušdavome kaip į sieną, nes mesėjome pirmiau, nei įstatymai pasiekė įstaigas“, „nenoriu nei dėmesio, nei pagalbos, mes norim gyventi kaip paprasta, normali šeima“, „marti su manim net nekalbėjo, nes anūkams ant kelių neliko vietos“, „negalim rašyt projektų, tai kas čia ką gali duot“, „Įsteigus šeimyną problemų buvo. Pirmiausia finansinės: plius keturi vaikai, o pinigai tik po mėnesio. Reikėjo baldų, drabužių...“, „Reorganizavus šeimyną, sumažėjo finansavimas(...)“, „padidėjo aplinkinių dėmesys, atsirado neigiamų atsiliepimų“, „Biurokratizmas, kai kurių valdininkų neigiamas požiūris, mažas atlygis už darbą“, „Nėra galimybių rašyti projektus finansavimui gauti“, „dabar neduos nė man, nei kam kitam (vaikų namų direktorius), atvažiuoja į šeimyną ir šnekinasi vaikus į globos namus“, „nėra nė tų vaikų, aš pati dar norėčiau daugiau globoti, nes lengviau pragyventi“, „palieti vaiką, tai jį kaip elektra krečia“.

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
<i>Finansinės problemos</i>	Nepakankamas šeimynų finansavimas	„plius keturi vaikai, o pinigai tik po mėnesio“, „Reorganizavus šeimyną, sumažėjo finansavimas“,
	Pagalbos iš įvairių institucijų nebuvimas	„Niekas nepadėjo, patiems reikėjo ir įstatymus aiškintis, ir dokumentus rinktis“
	Nenumatyta galimybė projektų, skirtų materialinei pagalbai gauti, rašymui	„Nėra galimybių rašyti projektus finansavimui gauti“, „kas čia gali ką duot, negalimė nė projektų rašyt“
<i>Nepalanki visuomenės nuomonė</i>	Globojamų vaikų diskriminacija	„mokykloj į juos žiūri kaip į nenormalius“
	Šeimos narių nepritarimas	„marti su manim net nekalbėjo“, „visi atkalbinėjo, sakė, kam vargstat“
	Perdėtas dėmesys šeimynoms	„padidėjo aplinkinių dėmesys“, „dabar visi žino ir apkalba“
	Nepalanki aplinkinių nuomonė	„atsirado neigiamų atsiliepimų“, „jaučiu nemalonius žvilgsnius“, „visi žiūri kaip į vaikų išnaudotoją“
<i>Įstatymai ir vaiko teisių apsaugos bei socialinių paslaugų sistema</i>	Biurokratizmas, institucijų darbuotojų nenoras spręsti problemas	„biurokratizmas, kai kurių valdininkų neigiamas požiūris“, „kur tik kreipėmės, kaip į sieną atsimušdavom“, „mes ėjom pirmiau, negu įstatymai pasiekė įstaigas“, „dižiausios problemos įstatymuose“
	Vaikų globos namų nesuinteresuotumas vaikų	„dabar neduos nė man, nei kam kitam“, „baisu į vaikų

	globa šeimoje	namus nueit“,
<i>Problemos, susiję su vaikais</i>	Vaikų adaptaciniai sunkumai šeimynose	„palieti vaiką, tai jį kaip elektra krečia“, „kol vaikas pripranta šeimynoj, visiems sunku“
	Vaikų elgesio sutrikimai ir sveikatos problemos	„nėra nė tų vaikų, aš pati dar norėčiau daugiau globoti, nes lengviau pragyventi. Kurie yra, tai arba ligoniai, arba su problemom“

12 lentelė. Veiksnių, galimai stabdančių šeimynų kūrimąsi, kategorijos

Vaiko teisių apsaugos vedėjos teigimu, šeimynų steigimą paskatintų „ekonominės situacijos pagerėjimas, pagarba ir palaikymas iš respublikinės ir vietinės valdžios“.

Neigiamos aplinkinių nuomonės poveikį pažymėjo trys iš keturių šeimynų steigėjų. Tai dar kartą patvirtina prielaidą, kad visuomenėje yra suformuota nuomonė, jog globėjai (ypač – šeimynos) vaikus globoja tik dėl pinigų („verslas“), o globojami (rūpinami) vaikai taip pat yra nepilnaverčiai visuomenės nariai, keliantys tik rūpesčius.

Vaiko teisių apsaugos skyriai bent jau savo rajone galėtų šiek tiek pakoreguoti tokias visuomenės nuostatas, skleisdami gerąją globėjų patirtį, leisdami lankstinukus, bendradarbiaudami su žiniasklaida, organizuodami kuo daugiau renginių, kuriuose globojami vaikai galėtų bendruomenei atskleisti savo talentus ir parodyti gerąsias savybes.

Kalbėdamos apie biurokratinės kliūtis, šeimynų steigėjos įvardijo valdininkų noro padėti nebuvimą (buvo paminėta, jog kreiptasi su prašymais į Seimo narius, Ministeriją, savivaldybę, tačiau sulaukta tik formalių atsakymų, permetant problemų sprendimą kitoms institucijoms), įstatymų kaitą ir savalaikį neveikimą, galimybės rašyti projektus paramai gauti nebuvimą.

Tai rodo ne tik visos valstybės biurokratinės sistemos trūkumus, tačiau ir žmogiškojo faktoriaus (šiuo atveju – nusišalinimą nuo problemos sprendimo) problemą.

Vaiko teisių apsaugos skyrius neturi įgaliojimo atstovauti šeimynų interesus įvairiose institucijose, tačiau gali užtikrinti skyriaus ir šeimynos steigėjų konstruktyvų bendradarbiavimą ir problemų pagal kompetenciją sprendimą.

Apibendrinant tyrimo rezultatus, galima teigti, jog hipotezė, kad Lietuvos Respublikos norminiuose teisės aktuose, vaiko teisių apsaugos sistemos veikloje nepakankamas dėmesys skiriamas vaiko globos šeimos aplinkoje organizavimui, tačiau Vaiko teisių apsaugos skyriaus veikla gali įtakoti be tėvų globos likusių vaikų situacijos pagerinimą, pasitvirtina.

Vaiko teisių apsaugos skyriaus kompetencijoje yra :

- Gerosios globėjų/globotinių patirties sklaida;
- Geranoriškumas bendraujant ir bendradarbiaujant su šeimynų steigėjais;
- Aktyvi potencialių globėjų (rūpintojų) paieška;
- Pagalba šeimynų steigėjams, sprendžiant su vaikų globa susijusias problemas;
- Globėjų (rūpintojų) ir globotinių švietimas vaiko teisių apsaugos srityje;
- Vaikų, likusių be tėvų globos, siūlymas šeimynų globai (rūpybai).

Įstatymai numato:

- Šeimynų steigimo, veiklos ir likvidavimo reglamentavimą;
- Reikalavimus asmenims, norintiems tapti vaikų globėjais (rūpintojais);
- Šeimynų finansavimą;
- Šeimynų steigėjų socialines garantijas;
- Laikinosios ir nuolatinės globos (rūpybos) teisinį reglamentavimą;
- Globėjų (rūpintojų) ir globotinių (rūpinamųjų) teises ir pareigas.

Visuomenės nuomonę apie šeimynų veiklą formuoja:

- Žiniasklaida;
- Vaiko teisių apsaugos skyriai;
- Šeimynų steigėjai, globojami (rūpinami) vaikai;
- Bendruomenės nariai;
- Ugdymo ir kitos institucijos;
- Vaikų globos namai.

Svarbiausios probleminės sritys šeimynų veikloje:

- Finansinės problemos;
- Visuomenės nuomonė;
- Įstatymų kaita;
- Specialistų pagalbos trūkumas.

Darytinios išvados:

- Šeimynų steigėjos yra asmenys, turintys didelę vaikų globos patirtį, nors dauguma šeimynų yra įsteigtos palyginti neseniai.
- Priežastys, galimai skatinančios asmenis rūpintis be tėvų globos likusiais vaikais, yra psichologinės: vienišumas, nerealizuota motinystė, gailestis be tėvų globos likusiam vaikui, noras įprasmingi savo gyvenimą.

- Nepakanka socialinės reklamos bei konkrečios informacijos apie galimus globoti vaikus. Tai galėtų būti veiksminga priemonė, siekiant mažinant globojamų (rūpinamų) vaikų skaičių globos institucijose.
- Vaiko teisių apsaugos skyriaus specialistų vaidmuo šeimynų steigimo procese yra svarbus, tačiau vien VTAS iniciatyvos neužtektų, jei Lietuvos Respublikos įstatymuose nebūtų numatytų socialinių garantijų, užmokesčio už darbą bei didesnių lėšų vaiko išlaikymui šeimynoje skyrimo.
- Priežastys, neskatinančios šeimynų kūrimosi, trukdančios jų sėkmingai veiklai: visuomenės neigiama nuomonė tiek apie globojamus vaikus, tiek apie globėjus (rūpintojus), globojamų vaikų diskriminacija, padidėjęs nepageidaujamas aplinkiniu dėmesys, kišimasis į šeimos gyvenimą, biurokratinės kliūtys, nepakankamas finansavimas, vaikų globos namų suinteresuotumas išlaikyti vaikus institucijoje, sunki vaiko adaptacija globėjų šeimynoje, vaikų, be didelių sveikatos sutrikimų, galimų globoti, trūkumas, pagalbos iš įvairių institucijų nebuvimas, formalus požiūris į šeimynų problemas, draudimas rašyti projektus paramai gauti.
- Vaiko teisių apsaugos skyriaus įtaka šeimynų steigimuisi yra labai didelė: nuo informacijos pateikimo, konkrečios pagalbos globėjams iki visuomenės nuomonės formavimo, tiesioginės globėjų paieškos bei skatinimo.

IŠVADOS

1. Lietuvos Respublikos teisės aktuose nepakankamas dėmesys skiriamas vaikų, netekusių tėvų globos, globos šeimoje organizavimo skatinimui. Teisės aktai nuolat keičiami, papildomi, tai kelia sumaištį ir nesuteikia stabilumo visai vaiko teisių apsaugos sistemai. Nors visuose susijusiuose teisės aktuose teigiama, jog vaiko globa (rūpyba) šeimoje prioritetinga, tačiau didžiausias finansavimas skiriamas vaikų globos namų auklėtiniams, po to šeimynai, ir mažiausiai- šeimoje globojamam (rūpinamam) vaikui. Globojami (rūpinami) vaikai šeimoje neturi tokio pat statuso, kaip biologiniai ar įvaikinti vaikai, jų globėjams (rūpintojams) nėra taikomos Lietuvos Respublikos darbo kodekse numatytos lengvatos tėvams, auginantiems vaikus.

2. Tobulintini įstatymai, susiję su globėjo atleidimu nuo globėjo (rūpintojo) pareigų. Nėra numatytos vaiko, globojamo (rūpinamo) šeimoje atsisakymo pasekmės buvusiam globėjui (rūpintojui). Teoriškai, atsisakęs vieno vaiko, buvęs globėjas gali globoti (ar įvaikinti) kitą vaiką.

3. Gerėjant tarpžinybiniam bendradarbiavimui, Vaiko teisių apsaugos skyriai turi galimybę teikti kokybiškesnes paslaugas šeimoms ir vaikams, greičiau rasti vaikams, likusiems be tėvų globos, šeimas, teikti kokybiškesnes paslaugas socialinės rizikos šeimoms, mažinant grėsmę vaikams netekti tėvų globos. Ypatingai teigiamą poveikį situacijos gerinimui turi socialinių darbuotojų, darbui su socialinės rizikos šeimomis, etatų įvedimas rajonų savivaldybių seniūnijose.

4. Vykdydamas savo veiklą, Vaiko teisių apsaugos skyrius susiduria su išorinėmis problemomis (grėsmėmis): nepakankamai sutvarkyta įstatymine baze, vaikų, liekančių be tėvų globos, skaičiaus didėjimu, nepakankamai išvystyta socialinių paslaugų sistema, vaikų globos namų finansiniu suinteresuotumu išlaikyti didelį globojamų vaikų skaičių, potencialių vaikų globėjų (rūpintojų) trūkumu, ribotomis galimybėmis grąžinti vaikus į biologinę šeimą bei visuomenėje paplitusia neigiama nuomone apie globėjus ir globojamus vaikus.

5. Rajono Vaiko teisių apsaugos skyriuje vykdoma kryptinga vaikų, likusių be tėvų globos (rūpybos), organizavimo veikla, teikiant prioritetą vaikų globos nustatymui šeimose bei šeimynose ir operatyviai išspręstas į užsienį išvykusių asmenų vaikų globos (rūpybos) tėvų prašymu klausimas, mažina vaikų , globojamų institucijose, skaičių.

REKOMENDACIJOS

1. Vaiko teisių apsaugos skyriai galėtų prisidėti prie visuomenės teigiamos nuomonės apie globėjų (rūpintojų) šeimas/ šeimynas formavimo, savo rajone skleidami gerąją globos patirtį pasitelkdami žiniasklaidą, organizuodami renginius, skirtus globos propagavimui. Daugiau dėmesio reikia skirti socialinei reklamai.

2. Inicijuoti įstatymų pakeitimus, siekiant leisti šeimynų steigėjams dalyvauti projektuose papildomam finansavimui gauti, didinti globos išmoką vaikams, globojamiems (rūpinamiems) šeimoje, numatyti vaikų globėjams socialines garantijas.

3. Siekiant užtikrinti vaikų išsaugojimą biologinėje šeimoje, ne tik aktyvinti socialinį darbą su socialinės rizikos šeimomis, bet ir numatyti laikiną vaikų apgyvendinimą saugioje aplinkoje, nenustatant vaiko laikinosios globos (rūpybos).

4. Teikti pasiūlymus dėl vaikų globos namų finansavimo nepriklausomai nuo vaikų skaičiaus, t. y. fiksuoto, nesusieto su vaiko „krepšeliu“. Tokiu atveju, vaikų globos namai taptų suinteresuoti, kad kuo daugiau vaikų rastų globėjus šeimose ir noriau prisidėtų prie projektų ir renginių, skirtų globos šeimoje propagavimui.

5. Veiklos optimizavimui skyrius turėtų išnaudoti savo galimybių potencialą: skatinti socialinių partnerių darbą su socialinės rizikos šeimomis, skleisti šviečiamąją informaciją apie globėjų šeimas, visuomenės požiūrio gerinimui, skatinti šeimynų, kaip alternatyvos institucinei vaikų globai, kūrimą.

DISKUSIJA

Vaikų, likusių be tėvų globos problema Lietuvos Respublikoje yra įsisenėjusi ir kol kas neišspręsta. Atskiros probleminės sritys yra gana aktyviai analizuojamos tiek psichologiniu, tiek pedagoginiu, tiek sociologiniu aspektais. Didelis dėmesys skiriamas vaikų, augančių vaikų globos namuose, psichologinėms, socialinėms problemoms identifikuoti. Plačiai nagrinėjamas ir socialinės atskirties aspektas socialinės rizikos šeimose bei socialinio darbo organizavimo ypatumai. Aptariamas ir emigracijos iš Lietuvos Respublikos fenomenas, bandoma išsiaiškinti jos pasekmės šeimai ir visuomenei.

Tačiau vieno, apimančio tiek įstatyminę bazę, tiek globos atsiradimo prielaidas, tiek sprendimo būdus, tyrimo, susiejančio Vaiko teisių apsaugos skyrių su esama situacija ir galimais sprendimo būdais, rasti nepavyko.

Šis tyrimas yra glaudžiai susijęs su darbe aptartais įvairių probleminių sričių tyrimais. Išsamiai nagrinėtos Vaiko teisių apsaugos skyriaus veiklą veikiančios problemos, tokios kaip: nepakankamai sutvarkyta vaikų globą (rūpybą) reglamentuojanti įstatyminė bazė, vaikų, kuriems gresia netekti tėvų globos, skaičiaus didėjimas, atsižvelgiant į vaikų, augančių socialinės rizikos šeimose, skaičių bei emigracijos iš Lietuvos Respublikos, paliekant vaikus gimtinėje, mastus. Atkreipiamas dėmesys į praktines galimybes šias grėsmes mažinti.

Vaiko teisių apsaugos veiklos galimybes reikia tirti, atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos įstatyminę bazę, bendrą situaciją Lietuvoje (socialinės atskirties, emigracijos mastus, bedarbybę, socialinių paslaugų tinklo išvystymą, vaikų globos finansavimą, atsižvelgiant į vaiko globos (rūpybos) formą). Tik šiame kontekste galima suvokti skyriaus veiklos galimybių ribas, nes bet kokios sąsajos su užsienio šalių patirtimi neduos rezultatų dėl didelių išvardytų veiksnių skirtumo.

Tyrimo metu buvo atskleista Vaiko teisių apsaugos skyriaus veiklos svarba, sprendžiant vaikų, likusių be tėvų globos, situaciją Lietuvos Respublikoje. Kaip viena iš galimybių mažinti be tėvų globos likusių vaikų skaičių parodyta šeimynų, kaip alternatyvos institucinei vaikų globos formai, steigimo skatinimo galimybė. Ištyrus Šakių rajono skyriaus veiklą, paaiškėjo, kad sąlyginai nedidelis rajonas turi net keturias šeimynas, globojančias vaikus, kai tuo tarpu kituose panašaus dydžio rajonuose nėra nė vienos šeimynos.

Reikėtų išsamesnių rajoninių Vaiko teisių apsaugos skyrių veiklos organizuojant vaiko socialinę globą (rūpybą) šeimynose tyrimų, tuomet būtų galima identifikuoti priežastis, kurios lemia Vaiko teisių apsaugos skyrių veiklos galimybių ribotumą šioje srityje.

LITERATŪRA

1. Demografijos metraštis 2009, Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos vyriausybės, Vilnius 2010, ISSN 2029-3739
2. Lietuvos Respublikos Seimo įstatymas „Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas“. Valstybės žinios .2000. Nr. 74.
3. Lietuvos Respublikos Seimo įstatymas „Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas“, Valstybės žinios. 1996. Nr. 33.
4. [„Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas“](#). Valstybės žinios. 2006, Nr. 17
5. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Vaiko globos organizavimo nuostatų patvirtinimo“ Valstybės žinios, 2002, Nr. 35-1275
6. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Vilnius, Justitia. 2002
7. Lietuvos Respublikos Seimo įstatymas „Dėl Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos ratifikavimo“, Valstybės žinios. 1995, Nr. 60.
8. Kabašinskaitė D., Vaiko globos reforma: vietinė plėtra Alytaus rajono savivaldybėje 2005-2006 m. Socialinis darbas 2007, Nr. 6(2) p.46
9. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios. 1992, Nr., 33-1014; 1996, Nr. 64-1501, Nr. 122-2863.
10. Lietuvos Respublikos Seimo įstatymas „Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas“ Valstybės žinios.2000
11. Lietuvos Respublikos Seimo įstatymas „[Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo pakeitimo įstatymas](#)“. Valstybės žinios. 2007. Nr. 140.
12. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2007-2012 metų plano patvirtinimo“ Valstybės Žinios, 2007 Nr.:118
13. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“, Valstybės žinios, 2008, Nr. 69-2624
14. Gvaldaitė L., Kodėl šeima yra visuomenės pagrindas? Konferencijos kronika, ISSN 1392-5016. ACTA PEDAGOGIKA VILNENSIA 2009 22, p.184

15. Kabašinskaitė D, Vaikystės sociologija, vaikų teisės ir vaikų politika, Filosofija, sociologija. 2002. Nr.3 ISSN 0235-7186, p.46-47
16. Guogis A., Socialinės politikos modeliai: monografija. – ISBN 9986-752-76-0. – Vilnius: Eugrimas. – 2000, p.6
17. Lietuvos Respublikos „[Piniginės socialinės paramos mažas pajamas](#) gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymo pakeitimo įstatymas“ Valstybės Žinios, 2006, Nr. 130
18. Guogis A., „Dėl Lietuvos socialinės apsaugos sampratos“, Socialinis darbas 2008 m. Nr. 7(2), p.29
19. Lietuvos Respublikos Seimo „Lietuvos Respublikos vaikų išlaikymo fondo įstatymas“ Valstybės žinios, 2006, Nr. 144-5464
20. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2009 m. ataskaita, 2010-03-22 Nr. 4-1, pdf.formatu
21. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2010 m. veiklos ataskaita, 2011-04-04 Nr. 4-7, p. 8-10
22. Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2000-02-28 įsakymas Nr.17 „Dėl Įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos įsteigimo ir nuostatų patvirtinimo“ pdf. formatu
23. Prieiga per internetą: www.ivaikinimas.lt/veikla. [interaktyvus] Žiūrėta 2011-03-15
24. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl bendrųjų vaiko teisių apsaugos tarnybų nuostatų patvirtinimo“ Žin., 2002, Nr. 120-5415
25. Jonynienė V.Ž. ,Vaiko teisių įgyvendinimo Lietuvoje aktualijos, ISSN 1392-5016. ACTA PEDAGOGIKA VILNENSIA 2005 15, p.134
26. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Valstybės vaiko teisių ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenys.[interaktyvus] prieiga per internetą <http://www.ivaikinimas.lt/assets//2009%20pilna%20visu.pdf> žiūrėta 2011-03-20
27. Leliūgienė I, Socialinė pedagogika, Kaunas „Technologija“, 2003, p. 9,306
28. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Vaiko globos organizavimo nuostatų patvirtinimo 2002 m. kovo 27 d“. Nr. 405

29. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinių rekomendacijų patvirtinimo“ Valstybės Žinios, 2004.01.17, Nr.: 9
30. Navaitis.G, Paradoksalūs šeimos konsultavimo metodai socialiniame darbe, „, Socialinis darbas
2002 m. Nr. 2(2), p.117-123
- 31.Kondrotaitė G., Socialinės rizikos šeimos Lietuvoje: atvejo studija, Filosofija, sociologija. 2006. Nr.4 Lietuvos mokslų akademijos leidykla, 2006, p.55
- 32.Kanopienė V., Vienių motinų padėtis Lietuvoje. Socialiniai, ekonominiai ir demografiniai aspektai,
Socialinis darbas 2002 m. Nr. 2(2), p.6
33. Silver H., Miller S. M. Social Exclusion. The European Approach to Social Disadvantage// Indicators. 2003. Vol. 2. Nr. 2.
34. J.Gučinskienė J., Kondrotaitė G., Socialinės rizikos šeimų problemos: Pagėgių savivaldybės atvejo studija, Socialinis darbas 2006 m. Nr. 5(2), p.16
35. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas ”Dėl vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatų patvirtinimo“ Valstybės Žinios, 2002.07.03, Nr.: 68
- 36.Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos vyriausybės 2010 m. birželio 30 d. informacija. (5 p.) [interaktyvus] prieiga per internetą:
http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:-wMiN7BeqEkJ:www.stat.gov.lt/lt/catalog/download_release/%3Fid%3D3496%26download%3D1%26doc%3D1754%26PHPSESSID%3D.+Vaikai+pagal+atvykimo+%C4%AF+globos+namu+s+aplinkybes+Statistikos+departamento+prie+Lietuvos+Respublikos+vyriausyb%C4%97s+2010+m.+bir%C5%BEelio+30+d.+informacija&hl=lt&gl=lt&pid=bl&srcid=ADGEESh6f-3zUTS2pLnmh3BJ1EMn3_SGpVGenDytYnHPQquaQmKpwIQ_yuUObSDURFEAaX7-y-NXdq3fa1tLnumEKgcChQEaE9FOZcQjW2c_dqA3E5kMfeQf-gK4GC99r8k6TzeL2QP0&sig=AHIEtbQ2sgZHBkbgOU3Xb30nRu5kRILgdQ
Žiūrėta 2011-03-15
- 37.Gumuliauskienė A., Butvilas T, Butvilienė J., Tėvų emigraciją patyrusių vaikų globos ir socialinės gerovės užtikrinimas: ekspertų požiūris, SOCIALINIAI MOKSLAI EDUKOLOGIJA, ISSN 1648-8776 JAUNŲJŲ MOKSLININKŲ DARBAI. Nr. 4 (20). 2008, p.145
38. Martinaitis Ž., Žvalionytė D., Emigracija iš Lietuvos: ką žinome, ko nežinome ir ką turėtume žinoti? POLITOLOGIJA, 2007/3 (47) ISSN 1392–1681, p.112-130
- 39.Sipavičienė A., Tarptautinė gyventojų migracija Lietuvoje: modelio kaita ir situacijos analizė, Tarptautinė migracijos organizacija, Vilnius, 2006 ISBN 9955-697-03-2, p.24

40. Giedraitytė M., Bieliauskaitė R., Vaiku, kuriu tėvai išvykę iš Lietuvos, elgesio ir emocijų sunkumai: palyginimas su Lietuvos reprezentacines imties duomenimis, *Tarptautinis psichologijos žurnalas: biopsichosocialinis požiūris*, 2010 (7), p.25
41. Butvilas T., Emigracija: palikti vaikai, *Acta humanitarica universitatis Saulensis*. T. 5 (2007). 378-385, ISSN 1822-7309, p.381
42. Juozeliūnienė I, Leonavičiūtė Ž., Atotolio šeima daugiavietiško požiūriu, *Sociologija. Mintis ir veiksmai* 2009/1(24), ISSN 1392-3358, p.81
43. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie SAM 2009 m. veiklos ataskaita pdf. formatu
44. Vitkauskas K., Vaiko globos organizavimo principų įgyvendinimas Lietuvoje, *VIEŠOJI POLITIKA IR ADMINISTRAVIMAS*, 2010, Nr. 31, ISSN 1648–2603, p.133
45. Pabedinskienė R., Vaiko globos teoriniai metmenys, *Vilniaus pedagoginis universitetas*, 2003, straipsnis pdf. formatu, p.131
46. Kairienė B., Vaikų, patyrusių smurtą šeimoje, globos problemos, *SOCIALINIS DARBAS* 2005 m. Nr. 4(2), p.76
47. Braslauskienė R., Įvaikinimas Lietuvoje: situacija ir nuostatos, *SOCIALINIS DARBAS* 2002 m. Nr. 1(1), p.69
48. Justickis V., Ramanauskaitė E., Vaikų namų globotinio teisinio statuso psichologinis įvertinimas, *SOCIALINIS DARBAS* 2006 m. Nr. 5(2), p.30
49. Samašonok K., Žukauskienė R., Gudonis V., Paauglių, gyvenančių globos institucijose ir pilnose šeimose, kognityvinių strategijų ir elgesio bei emocinių problemų ypatumai, *SOCIALINIS DARBAS* 2006 m. Nr. 5(2), p.45-53
50. Samašonok K., Žukauskienė R., Globos namų auklėtinių ir vaikų, gyvenančių su abiem tėvais, mokyklinės adaptacijos ir kompetencijos ypatumai, *SOCIALINIS DARBAS* 2004 m. Nr. 3(2), p. 119-127
51. Žukauskienė R., Leiputė O., Vaikų ir jaunimo globos namų auklėtinių ir vaikų, gyvenančių su abiem tėvais, emocinių ir elgesio problemų ypatumai, *SOCIALINIS DARBAS* 2002 m. Nr. 2(2), p.106-114
52. Raudeliūnaitė R., Paigožina R., Vaikų, gyvenančių globos namuose, socialinių įgūdžių raiškos ypatumai, *SOCIALINIS DARBAS* 2009 m. Nr. 8(1), p.138-145
53. Lazdauskas T., Pileckaitė-Markovienė M., Jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų, gyvenančių globos įstaigose, savivertės ir mokyklinio nerimo ypatumai, ISSN 1392-0340 *PEDAGOGIKA* 2007 88, p. 124-129
54. Vitkauskas K., Vaiko teisių apsaugos politikos įgyvendinimas Lietuvos savivaldybėse, ISSN 1648-2603 *VIEŠOJI POLITIKA IR ADMINISTRAVIMAS* 2009. Nr. 29, p. 84

55. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2009 m. lapkričio 23 d. raštas Nr.(16.3-42)-SD-8376 pdf.formatu
56. 2008 m. Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės Valstybinio audito ataskaita Vaiko teisių apsaugos vykdymas. pdf. Formatu
57. „Lietuvos Respublikos šeimynų įstatymas“ Valstybės žinios, 2010-03-02, Nr. 25-1176
58. LR Vyriausybės 2002 m. liepos 3 d. nutarimas Nr. 1037 „Šeimynų nuostatai“ Valstybės žinios 2002, Nr. 70-2888
59. Ilgūnienė R., Vaiko globos organizavimas šeimynoje: globėjų pasirengimas globoti vaikus, Socialinis ugdymas, 2009. Nr. 10 (21), p.59
60. Kevin Browne, *The Risk of Harm to Young Children in Institutional Care*. Institute of Work, Health & Organisations, University of Nottingham, UK, First published 2009.
http://www.crin.org/docs/The_Risk_of_Harm.pdf
61. Goštautas A. ir kt., Bendravimo ugdymo priemonių efektyvumas dirbant su vaikų globos namų auklėtiniais, ISSN 1392-5369, Specialusis ugdymas. 2005. Nr. 1(12), p.144
62. Samašonok K., Gudonis V., Globos namų auklėtinių socialinių įgūdžių ugdymas bendrojo lavinimo mokykloje, Specialusis ugdymas. ISSN 1392-5369, 2007. Nr.1 (16), p.57,58
63. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl bendrųjų valstybės ir savivaldybių vaikų globos namų nuostatų patvirtinimo“, Valstybės Žinios, 2005.03.10, Nr.: 33
64. 2009 m. birželio 3 d. pažyma „Dėl vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2007-2012 metų plano vykdymo 2007-2008 metais ataskaitos“ [interaktyvus]
Prieiga per internetą:
[http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:loTOhRZ4n9AJ:www.lrv.lt/Posed_medz/2009/09_0617/18.pdf+D%C4%97I+vaiko+globos+\(r%C5%ABpybos\)+sistemos+reorganizavimo+strategijos+ir+jos+%C4%AFgyvendinimo+priemoni%C5%B3+2007-2012+met%C5%B3+plano+vykdymo+2007-2008+metais+ataskaitos%E2%80%9C&hl=lt&gl=lt&pid=bl&srcid=ADGEEShj4v6Fc1fD7URaVumTl70pzdggHxSJJnp_j26WAux0U7A6RB0J09W0k_rrmBu7hUrvHYDCfC3VhVZNXM1a-SFnIMZyY1OA2YfKubAMq42SuVp9M_KMjw-z5AN61Wgvsy3qwpY&sig=AHIEtbQafOicQV5HI0TAeOvxuZ3ifVZTpw](http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:loTOhRZ4n9AJ:www.lrv.lt/Posed_medz/2009/09_0617/18.pdf+D%C4%97I+vaiko+globos+(r%C5%ABpybos)+sistemos+reorganizavimo+strategijos+ir+jos+%C4%AFgyvendinimo+priemoni%C5%B3+2007-2012+met%C5%B3+plano+vykdymo+2007-2008+metais+ataskaitos%E2%80%9C&hl=lt&gl=lt&pid=bl&srcid=ADGEEShj4v6Fc1fD7URaVumTl70pzdggHxSJJnp_j26WAux0U7A6RB0J09W0k_rrmBu7hUrvHYDCfC3VhVZNXM1a-SFnIMZyY1OA2YfKubAMq42SuVp9M_KMjw-z5AN61Wgvsy3qwpY&sig=AHIEtbQafOicQV5HI0TAeOvxuZ3ifVZTpw)
žiūrėta 2011-04-01

65. Bitinas ir kt., Kokybinių tyrimų metodologija I dalis, Klaipėda 2008.
66. Luobikienė I. Sociologija: bendrieji pagrindai ir tyrimų metodika. KTU, Kaunas, 2000, p. 98-144, 147-150.
67. Kardelis, K. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai, Kaunas: Judex, 2002.
68. Žydžiūnaitė V. (2005). Komandinio darbo kompetencijos ir jų tyrimo metodologija slaugytojų veiklos požiūriu/ Monografija. Kaunas: Judex
69. Paslaugų globėjams (rūpintojams) ir įtėviams analizė (2006 m.), sudarytoje Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos. Atspausdinta pdf. Formatu
70. SSGG analizė [interaktyvus] prieiga per internetą:
http://distance.ktu.lt/kursai/verslumas/rinkos_aplinkos_tyrimai_II/122726.html
- Žiūrėta 2011-04-01